

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ужгородський національний університет
Університет Марії Кюрі-Склодовської (Польща)
Науково-дослідний інститут порівняльного публічного права
та міжнародного права
Ліга студентів Асоціації правників України
Європейська асоціація студентів права

UMCS
UNIVERSYTET MARII KURIE-SKŁODOWSKIEJ
W LUBLINIE

elsa

The European Law Students' Association
UZHHOROD

ЛІГА СТУДЕНТІВ
АСОЦІАЦІЯ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ
2005

ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

*Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції
(20 квітня 2018 року, м. Ужгород)*

У науковому збірнику опубліковано матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб», що відбулася 20 квітня 2018 р. на базі Ужгородського національного університету.

Для наукових та науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, студентів правничого напрямку, юристів-практиків, усіх, хто цікавиться питаннями юриспруденції.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Ужгородського національного університету

(протокол № 4 від 13 квітня 2018 року)

Редакційна колегія:

Рогач О.Я. – проректор із науково-педагогічної роботи УжНУ, д.ю.н., проф. (голова редакційної колегії); **Лазур Я.В.** – декан юридичного факультету УжНУ, д.ю.н., проф.; **Anna Przyborowska-Klimczak** – декан факультету права та адміністрації UMCS, проф.; **Janusz Niczyporuk** – завідувач кафедри адміністративного права UMCS, професор; **Савчин М.В.** – директор НДІ порівняльного публічного права та міжнародного права УжНУ, д.ю.н., проф.; **Бисага Ю.М.** – зав. кафедри конституційного права та порівняльного правознавства УжНУ, д.ю.н., проф.; **Белов Д.М.** – д.ю.н., проф., проф. кафедри конституційного права та порівняльного правознавства УжНУ; **Білаш О.В.** – заст. декана юридичного факультету УжНУ, к.ю.н., доц.; **Булеца С.Б.** – завідувач кафедри цивільного права та процесу УжНУ, д.ю.н.; **Динис Г.Г.** – зав. кафедри міжнародного права УжНУ, к.ю.н., проф.; **Карабін Т.О.** – зав. кафедри адмін., фінанс. та інформ. права УжНУ, д.ю.н.; **Менджул М.В.** – к.ю.н., доц., доц. кафедри цивільного права та процесу УжНУ; **Сливка О.О.** – к.ю.н., заст. декана юридичного факультету УжНУ; **Черевко П.П.** – к.ю.н., доц., заст. декана юридичного факультету УжНУ; **Величко П.** – голова студради юридичного факультету УжНУ; **Склярова Т.** – голова Закарпатського осередку Ліги студентів АПУ; **Полюжин І.М.** – аспірант УжНУ.

II Міжнародна науково-практична конференція «Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб» проведена в рамках проекту «Юридичні механізми забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в контексті захисту національної безпеки та євроінтеграції України», що фінансується Міністерством освіти і науки України.

Оргкомітет II Міжнародної науково-практичної конференції «Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб» може не поділяти думки учасників. Відповідальність за зміст і достовірність поданого матеріалу несуть автори та їхні наукові керівники.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Uzhhorod National University
Maria Curie-Skłodowska University (Poland)
Scholarly and Research Institute for Comparative Public Law
and International Law
Student League of Ukrainian Bar Association
European Law Students' Association

UMCS
UNIWERSYTET MARI CURIE-SKŁODOWSKIEJ
W LUBLINIE

elsa
The European Law Students' Association
UZHGOROD

REALIZATION AND PROTECTION OF RIGHTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS

*Materials
of II International Scholarly Conference
(April 20, 2018, Uzhhorod)*

The scholarly collection of materials contains abstracts of II International Scholarly Conference 'Realization and Protection of Rights of Internally Displaced Persons', held on April 20, 2018 on the basis of Uzhhorod National University.

For scholarly and teaching staff, doctoral students, PhD students, students of law specialties, practitioners and all interested in law.

Recommended for publication
by the Academic Council of Uzhhorod National University
(Protocol № 4 from April 13, 2018)

Editorial board:

Oleksandr Rohach – Vice-Rector for scientific and pedagogical activities of UzhNU, prof.; **Anna Przyborowska-Klimczak** – Dean of the Faculty of Law and Administration of the UMCS, prof. dr hab.; **Janusz Niczyporuk** – Head of the Department of Administrative Law of the UMCS, dr hab., prof.; **Yaroslav Lazur** – Dean of the Faculty of Law of UzhNU, prof.; **Yuriy Bysaha** – Head of Department of Constitutional Law and Comparative Legislature of UzhNU, prof.; **Dmytro Bielov** – Acting head of the Department of Criminal Law and Process of UzhNU, prof.; **Oleksandr Bilash** – Deputy dean of the Faculty of Law of UzhNU, associate prof.; **Sibilla Buletsa** – Acting Head of Department of Civil Law and Process of UzhNU, prof.; **Heorhiy Dynys** – Head of Department of International Law of UzhNU, prof.; **Tetiana Karabin** – Head of Department of Administrative, Financial and Information Law of UzhNU, prof.; **Mariya Mendzul** – Associate prof. of the Department of Civil Law and Process of UzhNU; **Mykhailo Savchyn** – Director of Scientific and Research Institute of Comparative Public Law and International Law of UzhNU, prof.; **Oleksandr Slyvka** – Deputy dean of the Faculty of Law of UzhNU; **Pavlo Cherevko** – Deputy dean of the Faculty of Law of UzhNU, associate prof.; **Pavlo Velychko** – Head of the Student Council of the Law of UzhNU; **Tetiana Skliarova** – Chairman of Transcarpathian Centre of the Student League of UBA; **Ivan Poluzhyn** – PhD student of UzhNU.

II International Scholarly Conference 'Realization and Protection of Rights of Internally Displaced Persons' was held in the frames of the Project 'Legal Mechanisms of the Rights of Internally Displaced Persons Provision in the Context of the Protection of National Security and the European Integration of Ukraine', funded by the Ministry of Education and Science of Ukraine.

The Organizing Committee of II International Scholarly Conference 'Realization and Protection of Rights of Internally Displaced Persons' might not share the views of the participants. The liability on contents and accuracy of materials is on participants and their supervisors.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	7
Секція I. МІЖНАРОДНІ ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	11
<i>Korn Ferdinand. Vzťah práva Slovenskej Republiky a práva Európskej Únie v otázke utečeneckej krízy</i>	11
<i>Кириченко І.Р., Стрельченко О.Г.</i> Загальна характеристика осіб які потребують додаткового та тимчасового захисту	15
<i>Котляр О.І.</i> Роль міжнародних організацій у наданні допомоги переміщеним особам.....	18
<i>Савчин М.В.</i> Зміст та структура обов'язку держави захищати права внутрішньо переміщених осіб.....	25
<i>Lukáš Cisko.</i> Legislatívny pohľad na ekonomickú integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín vo sfére zamestnávania.....	30
Секція II. ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	37
<i>Анісімов О.В.</i> Практичний аспект реалізації принципу верховенства права щодо внутрішньо переміщених осіб	37
<i>Вашкович В.В.</i> До питання визначення та характеристики внутрішньопереміщених осіб.....	41
<i>Волох О.К.</i> Проблеми забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах розвитку інформаційного суспільства.....	45
<i>Казакова Л.О.</i> Проблеми реалізації права на місцеве самоврядування внутрішньо переміщеними особами	49
<i>Тунтула А.С.</i> Противодействие насилию в контексте наиболее полного обеспечения правового статуса внутренне перемещенных лиц.....	55
<i>Росул О.М.</i> Окремі аспекти забезпечення правового статусу внутрішньо переміщеної особи в Україні.....	64
Секція III. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	71
<i>Булик І.Л., Таряник Д.М.</i> Проблеми реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення виборчого права внутрішньо переміщених осіб.....	71
<i>Гусельнікова Н.Д., Стрельченко О.Г.</i> Адміністративно-правова характеристика суб'єктів у сфері діяльності та доступу до єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб.....	78
<i>Жовнодій К.В., Булик І.Л.</i> Адміністративно-правовий механізм отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи	81

<i>Крупій А. І.</i> Адміністративно-правове забезпечення прав переміщених осіб та їх дітей	85
<i>Печора К.В.</i> Адміністративна правосуб'єктність внутрішньо переміщених осіб та їх захист	89
<i>Стрельченко О.Г.</i> Особливості обігу лікарських засобів на період проведення антитерористичної операції або запровадження воєнного стану	93
<i>Шиша Н.А.</i> Особливості надання адміністративно-правового статусу біженців та надання їм притулку.....	95
Секція IV. ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ, ТРУДОВИХ ТА ІНШИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	101
<i>Басова І.С.</i> Захист житлових прав внутрішньо переміщених осіб в Україні	101
<i>Булеца С.Б., Ревуцька І.Е.</i> Відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану	105
<i>Головей І.І.</i> Проблеми захисту права приватної власності внутрішньо переміщених осіб	108
<i>Кульчицький Т.Р.</i> Особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у трудових правовідносинах.....	112
<i>Менджул М.В.</i> Окремі проблеми здійснення права на сім'ю внутрішньо переміщеними особами.....	117
<i>Найда І.В.</i> Право на працю внутрішньо переміщених осіб	121
<i>Рогач О.Я., Паніна Ю.С.</i> Актуальні проблеми захисту майнових прав внутрішньо переміщеними особами	124
<i>Штика М.І.</i> Гарантії соціальних прав внутрішньо переміщених осіб: проблеми їх реалізації.....	130
<i>Явор О. А.</i> Нові правила підтвердження факту народження дитини на непідконтрольних територіях.....	134
Секція V. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	138
<i>Андрушко А. В.</i> Внутрішньо переміщені особи як потенційні жертви торгівлі людьми.....	138
<i>Заборовський В. В.</i> Надання безоплатної вторинної правової допомоги внутрішньо переміщеним особам	141
<i>Кириченко А. А.</i> Влияние коррупции и непрофессионализма антиделиктных органов на правовой статус перемещенных лиц	147
<i>Ланцедова Ю. А.</i> Новая редакция статьи об изнасиловании в контексте наиболее полного обеспечения правового статуса внутренне перемещенных лиц	155
<i>Лейба Є.В.</i> Окремі аспекти судового розгляду відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі на тимчасово окупованих територіях України	160

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні правники!

Вже четвертий рік поспіль в Україні спостерігається надзвичайно негативне явище – вимушене переселення осіб з тимчасово окупованих територій на Сході України. Мешканці цих територій змушені були покинути все, що мали, всі свої напрацювання у зв'язку із реальною загрозою їх життю та здоров'ю.

Водночас перед державою, гарантом забезпечення прав і свобод своїх громадян, постало нелегке завдання – розробити ефективну соціально-правову систему, яка б дозволила захистити таку вразливу категорію людей, як внутрішньо переміщені особи. І хоча перші нормативні акти в зазначеній сфері були розроблені оперативно, однак на практиці вони виявились недостатньо ефективними та дещо недосконалими. Як відомо, передумовою та основою для розробки будь-яких нормативно-правових актів є дослідження науковців-правників. Тож саме ви, шановні фахівці-юристи, можете виявити існуючі недоліки та прогалини у сучасному законодавстві щодо забезпечення та захисту прав внутрішньо переміщених осіб та розробити актуальні рекомендації, які дозволять перетворити існуючі норми українського законодавства на справді дійовий інструмент захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Критичний та водночас творчий підхід юристів до вивчення та аналізу нормативно-правової бази у сфері захисту прав внутрішньо переміщених осіб дає змогу виробити ключові концепції та напрями подальшого розвитку і вдосконалення чинного законодавства України. Окрім аналізу нормотворчої діяльності органів державної влади, фахівці-правознавці також акцентують свою увагу на необхідності побудови належного інституційного механізму, який був би спроможним забезпечити не тільки декларування прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, але й їх реальний захист у всіх сферах суспільного життя. Без будь-яких сумнівів, саме ви, висококваліфіковані правники, формуєте ту доктринальну основу, яка дає поштовх подальшому вдосконаленню українського законодавства.

Тож хочеться підкреслити, що саме ваша кропітка робота, шановні колеги-науковці, та ваші сучасні підходи до досліджень у сфері юриспруденції створюють той непохитний фундамент, на якому може бути збудована стійка та ефективна система забезпечення і захисту прав

внутрішньо переміщених осіб. А якщо в Україні належним чином будуть захищені права найбільш вразливих категорій громадян, зокрема тих, хто вимушений був покинути свої домівки через реальну загрозу життю та здоров'ю, то можна буде сміливо говорити про зміцнення правової держави та укорінення засад громадянського суспільства в Україні.

Хочу висловити щиру подяку всім учасникам Міжнародної науково-практичної конференції «Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб» та побажати нових потужних досягнень у ваших наукових дослідженнях!

В.І. Смоланка,
доктор медичних наук, професор,
ректор Ужгородського національного університету

Шановні учасники
Міжнародної науково-практичної конференції
«Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб»!

Зіткнувшись віч-на-віч з проблемою масового недобровільного переміщення осіб в межах країни, український законодавець оперативно почав вживати заходів для забезпечення основоположних прав тих осіб, які в один момент втратили свої домівки, майно, роботу та належні гарантії своїх прав. Таким чином, в найкоротші строки було розроблено та прийнято основні нормативні акти, спрямовані на забезпечення та захист прав внутрішньо переміщених осіб. Однак, незважаючи на це, зазначена категорія осіб систематично стикається з порушеннями їх прав на охорону здоров'я, на освіту, майнових, трудових, виборчих прав, прав на житлове забезпечення тощо.

В контексті зазначених проблем надзвичайно актуально постало питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, юридична спільнота багато уваги присвячує як міжнародно-правовому механізму, так і національному інституційному рівню захисту прав внутрішньо переміщених осіб, що не може не дати своїх плодів. Аналіз існуючих проблем щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб та розробка ефективних теоретичних та практичних рекомендацій, спрямованих на їх подолання, дає змогу переосмислити становище внутрішньо переміщених осіб в Україні та вживати реальних заходів для зміцнення їх правових позицій у суспільстві.

Слід відзначити, що дослідження проблематики захисту прав внутрішньо переміщених осіб об'єднало інтереси широкого кола науковців, зокрема, представників Ужгородського національного університету, Пан-Європейського університету (Словаччина), Університету Данубіус (Словаччина), Науково-дослідного інституту порівняльного публічного права та міжнародного права, Ліги студентів Асоціації правників України, Європейської асоціації студентів права.

Щиро дякуємо всім, хто долучився до цієї вагомій науковій дискусії, а також організаторам конференції. Нехай ваші наукові здобутки стануть значним внеском у процес вдосконалення правової системи України.

О.Я. Рогаць,
доктор юридичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Ужгородського національного університету

***Щиро вітаю учасників, гостей та організаторів
Міжнародної науково-практичної конференції
«Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб»!***

Після початку військової агресії та окупації частини території України наша держава зіткнулася з невідомою для неї раніше проблемою необхідності належного забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Ряд негативних явищ, численні порушення прав осіб, які вимушено покинули свої домівки, гостро підняли питання необхідності гарантування захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Існуючі наразі нормативна та інституційна системи захисту прав внутрішньо переміщених осіб є далеко не досконалими, тому наразі дуже актуально залишається необхідність більш глибокого дослідження механізмів захисту прав внутрішньо переміщених осіб органами місцевого самоврядування, прокуратури, юстиції, судовими органами, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Не менш важливими є доктринальні дослідження шляхів та методів вдосконалення чинного законодавства України у сфері гарантування та захисту прав внутрішньо переміщених осіб.

Беззаперечним є той факт, що рушійною силою будь-яких реформ та нововведень у правотворчості є саме наукова доктрина. Тож робота конференції та результати досліджень учасників конференції стануть неоціненним внеском у розвиток нових концептуальних ідей стосовно поліпшення механізмів захисту прав внутрішньо переміщених осіб в Україні.

***Я.В. Лазур,
доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету
Ужгородського національного університету***

Секція І.
МІЖНАРОДНІ ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

**VZŤAH PRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY A PRÁVA
EURÓPSKEJ ÚNIE V OTÁZKE UTEČENECKEJ KRÍZY**

Korn Ferdinand,

*JUDr., PhDr., ThDr., PhD, odborný asistent,
Vysoká škola DTI, Dubnica nad Váhom,
Slovenská republika*

ÚVOD

Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát, ktorý sa neviaže na žiadnu ideológiu, alebo náboženstvo. Tento občiansko právny status slovenskej spoločnosti tak, ako ju definuje Ústava Slovenskej republiky, je zvýraznený o postulát, ktorým Slovenská republika zabezpečuje vo vybraných ústavných hodnotách právny status a ochranu i každému jednotlivcovi, bez ohľadu na jeho status neobčana, teda na jeho status nepôvodcu štátnej moci.

V geopolitickom prostredí európskeho kontinentu výrazne rezonuje v posledných rokoch problematika utečencov, resp. ich právne etablovanie sa v priestore Európskej únie, ktoré je spojené s možnosťou ich fyzického usídlenia v niektorom z členských štátov Európskej únie. V uvedenom kontexte sa vynárajú viaceré otázky, ktoré sú spojené so samotnou podstatou vzniku a existencie európskeho spoločenstva, ako sú rozdielnosť kultúrno spoločenských tradícií utečencov, duchovná podstata národných štátov, zjednocovanie európskeho spoločenstva, rešpektujúc pritom prirodzené historicko spoločenské odlišnosti vzniku a kreovania národných štátov, no hlavne otázka suverenity členských štátov, teda korelácia členského štátu a orgánov Európskej únie, ktoré popri sebe vydávajú právne normy, upravujúce reguláciu určitého druhu spoločenských vzťahov, teda i možnosť regulácie umiestňovania utečencov na území Slovenskej republiky.

Z hľadiska spoločenského právneho možno problematiku utečenectva definovať ako hľadanie autonómnosti a identity každého utečenca, jednot-

livca, teda ako zložitý, tvorivý a sebazpoznávací proces, v ktorom sa sa utečenec - jednotlivец snaží nájsť sám seba, aby mohol následne plnohodnotne realizovať vlastné bytie.¹ Problematika utečenectva je teda iba zdanlivo kolektívnym problémom, jedná sa v skutočnosti o uplatňovanie práv jednotlivca, ktoré sa ale prejavujú v masovom meradle.

Nasledujúce riadky predstavujú pohľad na objektívne právo Slovenskej republiky a právo EÚ a ich vzájomný vzťah, ktorý sa dotýka subjektívneho práva jednotlivca, ktorý si na území Európskej únie uplatňuje status utečenca.

PRAMENE PRÁVNEHO ZAKOTVENIA PRÁV UTEČENCA V OBJEKTÍVOM PRÁVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY A PRÁVE EURÓPSKEJ ÚNIE

Slovenská republika sa predovšetkým sebaobmedzujúcim statusom v zmysle čl.1 ods.2 Ústavy SR zaviazala uznávať a dodržiavať všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná ako aj svoje ostatné medzinárodné záväzky, teda aj tie pravidlá, zmluvy a záväzky, ktoré sa týkajú subjektívnych práv utečencov. Čl. 7 Ústavy SR je základným integračným princípom, na základe ktorého sa Slovenská republika z hľadiska svojho vnútroštátneho práva vzdala časti svojej suverenity v prospech Európskej únie a to tak, že právne záväzné akty Európskej únie majú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky, teda aj tie právne záväzné akty EÚ, ktoré upravujú subjektívne práva utečencov. Právne záväznému aktu EÚ sú nariadenie, smernice a rozhodnutia orgánov EÚ, ktoré sú označované v systéme platného práva EÚ ako jeho sekundárne právo. Zároveň v zmysle čl. 7 Ústavy SR platí, že medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na vykonanie ktorých nie je potrebný zákon a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva a povinnosti fyzických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným na vyhlasovanie zákonov, majú prednosť pred zákonmi SR. Čl. 23 Ústavy SR zabezpečuje každému jednotlivcovi na území Slovenskej republiky slobodu pohybu a slobodu pobytu a právo pre každého jednotlivca, ktorý sa oprávnenie zdržuje na území Slovenskej republiky, jeho územie slobodne opustiť. Sloboda pohybu a sloboda pobytu môže byť obmedzená iba zákonom a to len prípade, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržovanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj v záujme ochrany krajiny. Cudzinca možno z územia Slovenskej republiky vyhostiť iba v prípadoch ustanovených zákonom. V zmysle čl. 53 Ústavy SR Slovenská republika poskytuje azyl cudzincom prenasledovaným za uplatňovanie politických práv

¹ Gabrhelová, G., Pasternáková, L. 2016. Teachers in the Context of Vocational Education. Acta Technologica Dubnicae, Volume 6, 2016, Issue 3, s. 103. ISSN 1338-3965.

a slobôd, azyl možno odopriet' tomu, kto konal v rozpore so základnými ľudskými právami a slobodami. Podrobnosti ustanoví zákon.

Formálnym prameňom vnútroštátneho práva SR je aproximačné nariadenie vlády podľa čl.120 ods.2 ústavy a to z dôvodu jeho účelu, ktorým je vykonanie medzinárodných zmlúv podľa čl.7 ods.2 ústavy, čím je považované za prameň základných práv a slobôd. Jedná sa o medzinárodné zmluvy, ktorými sa prenášajú časti práv Slovenskej republiky na Európsku úniu. S prihliadnutím na účel uvedených medzinárodných zmlúv, ako prameň práva zakladajúci právny dôvod pre prijatie nariadenia vlády ukladajúceho obmedzenie základného práva alebo slobody ide o veľmi málo pravdepodobnú možnosť.

Oblasť základných práv a slobôd je v rámci EÚ reglementovaná aktmi sekundárnej legislatívy, ktorá obsahuje predovšetkým spomínané nariadenia a smernice z oblasti zákazu všetkých druhov diskriminácie, voľného pohybu osôb vrátane vzájomného uznávania diplomov, azylu, práva na usadzovanie, etc.¹

Právo Európskej únie je podľa stupňa právnej sily členené na primárne právo, všeobecné právne princípy únievého práva, medzinárodné zmluvy EÚ s tretími štátmi, sekundárne právo EÚ a rozhodnutia Európskeho súdneho dvora. Z uvedeného plynie, že právne postavenie utečenca na území Slovenskej republiky je regulované jednak vnútroštátnym právom Slovenskej republiky a jednak únieovým právom, pričom vzťah práva EÚ a práva Slovenskej republiky nie je jednoduchý a to predovšetkým vzhľadom na prebiehajúci a tým na neukončený proces integrácie európskeho priestoru, ktorého výrazným postulátom je postupné strácanie suverenity členských štátov v prospech EÚ (okrem iného i vo vzťahu k ochrane vútorných štátnych hraníc v Shengenskom priestore). I keď platí princíp prednosti únievého práva pred zákonmi členského štátu, práve v takýchto závažných historickospoločenských udalostiach, akým je súčasná utečenčká kríza, sa naplno prejavuje skutočnosť, do akej miery sa má členský štát EÚ vzdať svojej suverenity na úkor orgánov EÚ, resp. na úkor súštatia, ktorým Európska únia po prijatí Lisabonskej zmluvy bezosporu je. Princíp prednosti únievého práva pred zákonmi SR zakladá povinnú prednostnú aplikáciu právne záväzných aktov EÚ pred zákonmi SR. Riešením ochrany záujmov Slovenskej republiky pri ochrane svojho štátneho územia pri tzv. povinných kvótach, čiže pri povinnom prerozdeľovaní utečencov na územia jednotlivých členských štátov orgánmi EÚ, by bolo vnútroštátna regulácia práv utečencov na území SR ústavným zákonom, keďže platí, že princíp pred-

¹ Siman, M, Slašťan, M.: Sekundárne právo Európskej únie.2.vydanie. Bratislava. Euriuris, 2010, str.16-21. cit.: Fridrich, B.:Ústavné garancie ľudských práv. Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. Bratislava 2013, str.238.

nosti úniového práva sa nemôže vzťahovať na právne normy Slovenskej republiky prijaté formou ústavného zákona. Platí však rovnako princíp medzinárodného práva a to, že signatársky štát medzinárodnej zmluvy, upravujúcej práva utečencov, nemôže neplniť z takejto zmluvy z dôvodu, že táto odporuje jeho vnútroštátnemu právu. Je pritom zaujímavý pohľad na riešenie odmietania povinných kvót členskými štátmi zo strany orgánov EÚ, ktoré sa „vyhrážajú“ daným členským štátom ukladaním sankcií, resp. neumožnením čerpania eurofondov, čiže mechanizmami, ktorými sú členské štáty viazané v hospodárskom priestore EÚ na základe svojho predošlého vzdania sa časti výkonu svojich práv v prospech EÚ, najmä v hospodárskej oblasti. V tejto súvislosti sa objavujú v orgánoch EÚ úvahy o novom spôsobe hlasovania v orgánoch EÚ (väčšinový systém, ktorý by zaväzoval všetky členské štáty, oproti konsenzuálnemu rozhodovaniu, etc.) Problematika „dobrovoľnosti“ a „povinnosti“ členského štátu na riešení utečeneckej krízy prijímaním utečencov na jeho území, je teda problematikou vzťahu členského štátu a Európskej únie na jednej strane a jednotlivca – utečenca, na strane druhej, ktorý si a priori v priestore Európskej únie chce uplatniť svoje základné ľudské práva a slobody.

ZÁVER

V kontexte predchádzajúcich viet je jednoznačné, že v prípade utečeneckej krízy v geopolitickom priestore zjednocujúcej sa EÚ sa v jedná o konflikt úniového práva a orgánov EÚ vo vzťahu k právu a suverenite členského štátu a zároveň o konflikt štátu, resp. EÚ a tým, čo tieto subjekty považujú za vlastné verejné dobro, a subjektívnymi právami utečenca, ktoré sú garantované medzinárodnými zmluvami i ich ústavným zakotvením v základných zákonoch členských štátov. Možno dôvodne predpokladať, že na základe uvedenej konštatácie stojí Európske ústavné súdnictvo v súčasnosti pred prijatím významných rozhodnutí, ktorými bude musieť reagovať na kolíziu prirodzeného priestoru jednotlivca katalogizovaného v dokumentoch o základných právach a slobodách a verejnými dobrami, teda tým, čo prezentuje ako verejné dobro štát, alebo Európska únia, pretože platí, že posledné slovo vzhľadom na judiciálny charakter uplatňovanie základných práv a slobôd pri aplikácii zásady proporcionality, majú ústavné súdy, Európsky súd pre ľudské práva a Súdny dvor EÚ.¹ Hoci je tento status spomenutých súdov zdrojom názorovej oponentúry na metódu aplikácie pomeriavania ako na nosnú metódu riešenia konfliktu v garanciách ochrany základných práv a slobôd v európskom priestore, je podľa prevládajúceho názoru judiciálny

¹ Bližšie pozri : Holländer, P.: Úvod k druhej hlave, Čič, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Eurokódex 2012, str.74 a nasl.

výstup nevyhnutným vyustením spomenutého konfliktu a naplnením princípu právnej istoty pre každý dotknutý subjekt ako jedného zo základných princíпов, ku ktorým sa hlási európsky právnocivilizačný priestor.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

- Čič, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Eurokódex 2012. ISBN 978-80-89447-93-0.
- Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár.3.vydanie. Heuréka 2012. ISBN 80-89122-73-8.
- Dworkin, R.: Když se práva berou vážně. Praha 2001. ISBN 80-7298-022-X.
- Fridrich, B.: Ústavné garancie ľudských práv. Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. Bratislava 2013. ISBN 978-80-7160-338-2.
- Gabrhelová, G., Pasternáková, L. 2016. Teachers in the Context of Vocational Education. Acta Technologica Dubnicae, Volume 6, 2016, Issue 3, s. 103. ISSN 1338-3965.
- Holländer, P.: Základy všeobecné státovédy. 3.vydání. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. Plzeň.2012. ISBN 978-80-7380-395-7.
- Korn, F.: Aproximačné nariadenie vlády a čl.125 Ústavy Slovenskej republiky. Historia et theoria iuris, číslo 2, ročník 5, rok 2013. ISSN 1338-0753.
- Ondřejek, P.: Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod. Nakladatelství Leges, s.r.o. Praha, 2012. ISBN 978-80-87576-31-1.

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ
ДОДАТКОВОГО ТА ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ**

Кириченко І.Р. ,
студентка 2 курсу факультету №2
Національної академії внутрішніх справ
Стрельченко О.Г.,
доцент кафедри адміністративного права і процесу
к.ю.н., доцент

Додатковий захист - форма захисту, що надається в Україні на індивідуальній основі іноземцям та особам без громадянства, які прибули в Україну або перебувають в Україні і не можуть або не бажають повернутися в країну громадянської належності або країну попереднього постійного проживання внаслідок загрози їх життю, безпеці чи сво-

боді в країні походження, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань [1 с. 1].

Іноземні та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України [2 с.10].

Наразі для України актуальнішою стає проблема правового регулювання статусу осіб, які потребують додаткового захисту. Вона є чітко окресленою у суспільстві. Це пов'язано з існуванням у ряді держав «гарячих точок», воєнними діями, нестабільністю політичних режимів, стихійним лихом тощо.

Універсалізація проблеми адміністративно-правового статусу осіб, які потребують додаткового захисту потребувала створення механізмів їх захисту й ухвалення відповідних міжнародно-правових документів.

Правовий статус біженців не є повноцінним, досконалим, оскільки його реалізація майже повністю залежить від гарантування з боку приймаючої держави. З іншого боку, у законодавстві України чіткіше врегульовано і гарантовано виконання біженцями своїх обов'язків, ніж реалізацію ним своїх прав.

Надання допомоги біженцям в Україні на сьогодні все ще фактично обмежується їхньою легалізацією та документуванням. Практично відсутня матеріальна підтримка, не набуло системного характеру сприяння працевлаштуванню. Хоч значна частина біженців мають високий рівень освіти та фахової підготовки, основне джерело їхніх доходів – ринкова торгівля.

У той же час реалізація прав та обов'язків біженців забезпечується не виключно законодавчими положеннями, а також економічною системою і соціально-економічною політикою держави. Але умов для ефективної реалізації прав біженців та виконання ними своїх обов'язків в Україні ще не створено. Один з можливих шляхів поліпшення реалізації соціально-економічних прав біженців є розроблення спеціальних державних програм інтеграції біженців в українське суспільство, у тому числі на регіональному рівні.

Україна зобов'язана дотримуватись норм міжнародного права, виходячи з цього можна зробити ряд пропозицій:

– визначити концепцію національної політики відносно біженців та осіб, які шукають притулок, потребують додаткового або тимчасового захисту на території України;

– створити загальноукраїнську мережу правових консультаційних пунктів для біженців та інших вразливих категорій населення, управління просвіти різних рівнів, дитячих дошкільних закладів, шкіл, медичних закладів;

– інформувати іноземців, які прибувають на територію України, про правила та місця їх реєстрації в нашій країні, а також про правила перебування іноземців і осіб без громадянства в нашій державі;

– нормативно врегулювати процедуру вилучення та знищення незаконних документів, що посвідчують особу, у біженців і осіб, які шукають притулок, потребують додаткового або тимчасового захисту. Ця процедура має носити цивілізований, не принижуючий людську гідність характер;

– налагодити просвітницьку і виховну роботу з уповноваженими посадовими особами, які працюють з біженцями, спрямовану на недопущення порушень прав людини, приниження честі та гідності особистості;

– забезпечити тісну подальшу співпрацю з міжнародними організаціями у цій сфері з метою належного забезпечення захисту прав біженців [З с. 114].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що незважаючи на прийняття достатньої кількості нормативно-правових актів України, що регламентують права й обов'язки осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, слід відзначити, що практика їх реалізації пов'язана з великими труднощами. Вони обумовлені рядом причин: по-перше, відсутністю матеріальних можливостей для реалізації прав біженців, передбачених законом. Неспроможність держави захистити права осіб, які шукають притулок, потребують додаткового або тимчасового захисту, їх честь та гідність викликає вкрай негативні наслідки, оскільки вона паралізує законослухняність населення. До сьогодні не вирішене питання про створення в Україні пунктів тимчасового розташування біженців. Створюється замкнене коло: держава не надає біженцям місць законного проживання, але вимагає виконання положень законодавства про біженців.

Список використаних джерел

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 16.10.2012 р. №. 5459.
2. Конституція України від 28.06.1996 року // ВВРУ. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Курс адміністративного права України / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін.. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 864 с.

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ ДОПОМОГИ ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Котляр О.І.,

*к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права
Ужгородського національного університету*

Міжнародні організації відносяться до числа найбільш розвинених і різноманітних механізмів впорядкування міжнародного життя. Часто у реагуванні на кризи вони відіграють вирішальну роль.

Поняття «міжнародна організація» в офіційних міжнародних документах та юридичній літературі традиційно застосовується до *міжнародних міжурядових (міждержавних) організацій* (ММУО) і *міжнародних неурядових організацій* (МНУО). До ММУО можемо віднести Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародну організацію з міграції, Всесвітню організацію охорони здоров'я, а до МНУО – Міжнародну федерацію товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, «Лікарі без кордонів», «Врятуємо дітей», Міжнародний фонд Chiricli, Міжнародний фонд «Відродження».

Станом на початок листопад 2017 року більш ніж дві третини організацій, які приймають участь у координованому реагуванні, є НУО, і у 2018 році фінансування для НУО вперше більше, ніж для ООН. Посилення партнерських відносин між національними та міжнародними організаціями, а також організаціями, розташованими на непідконтрольних Уряду територіях, є пріоритетом 2018 року¹.

Національний уряд в ініціюванні, організації, координації та здійсненні гуманітарної допомоги на своїй території грає першорядну роль. Коли масштаби катастрофи перевищують здатність уряду задовольняти всі потреби постраждалого населення, до цього процесу приєднуються інші суб'єкти.

Група установ, організацій та / або інститутів, взаємозалежних своїми відповідними мандатами, які разом працюють над досягненням спільної мети – це кластер. Метою кластерів є сприяння забезпеченню своєчасності, ефективності та прогнозованості, а також покращення звітності та лідерства.

Під час надзвичайної/кризової ситуації кластерний підхід передбачає певні дії. У разі кризи Координатор надзвичайної допомоги ООН від

¹ Humanitarian Response Plan 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_response_plan_2018.pdf

імені Генерального секретаря і після консультацій з Міжорганізаційним постійним комітетом (МПК) призначає Координатора з гуманітарних питань (КГП). У відповідній державі/регіоні КГП відповідає за координацію гуманітарної діяльності групи МПК – організацій ООН та міжнародних неурядових організацій – при консультуванні з національними органами влади та Координатором ООН із надзвичайної допомоги.

Кластерний підхід ООН використовується «у разі раптового виникнення нової великомасштабної надзвичайної ситуації, що вимагає багато секторного реагування за участі широкого кола міжнародних гуманітарних учасників, кластерний підхід повинен використовуватися від самого початку планування та організації міжнародного реагування»¹

Надзвичайні ситуації гуманітарного характеру вимагають величезних зусиль від національних органів. Вони повинні справлятися з надзвичайною ситуацією і координувати дії всіх гуманітарних організацій, які хочуть допомогти. Національний уряд може:

- 1) створити національний орган для координації всіх зусиль;
- 2) працювати у тісному контакті з Гуманітарною групою країни(ГСГ) (Humanitarian Country Team - НСТ);
- 3) взаємодіяти з НУО, включаючи Червоний Хрест / Червоний Півмісяць і будь-які існуючі координаційні органи.

Провідну роль в координації гуманітарної діяльності на глобальному рівні і на рівні країни грають такі установи: .

1. Управління з координації гуманітарної діяльності.
2. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН)
3. Всесвітня продовольча програма (ВПП).
4. Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО).
5. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ).
6. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ);
7. Міжнародна організація з міграції (МОМ).
8. Програма розвитку ООН (ПРООН)

Масштаби надзвичайної ситуації гуманітарного характеру занадто великі. Самостійно будь-яка організація впоратися з нею не може, тому координація має важливе значення. Загальна мета гуманітарних суб'єктів – надати життєво необхідну допомогу і захист нужденному населенню.

¹ Гуманитарная реформа. Создание сильной более предсказуемой системы гуманитарного реагирования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unj.org/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=1035:un-reform-and-cluster-approach-2008-rus&id=172:other&Itemid=746

Звісно, що реагування на кожну надзвичайну ситуацію є унікальною, але якщо масштаби лиха перевищують можливості уряду, то на допомогу приходять гуманітарні організації. Велика розмаїтість гуманітарних організацій, їхній досвід і взаємодія у рамках масштабного реагування на надзвичайну ситуацію можуть призвести до плутанини і дублювання зусиль, що викликає проблеми і зменшує ефективність реагування. Координація дій дозволяє уникнути цих проблем. За умови професійної координації НУО та інші організації, які надають допомогу, діляться інформацією про те, де вони працюють, які послуги надають і які потреби вони задовольняють.

Основними компонентами системи координації гуманітарної діяльності є наступні.

1. Управління з координації гуманітарної діяльності (УКГД) (*Office for the Coordination of Humanitarian Affairs - OCHA*).
2. Заступник Генерального секретаря / Координатор надзвичайної допомоги (КЧП) (*Emergency Relief Coordinator - ERC*).
3. Міжорганізаційний постійний комітет (МПК) (*InterAgency Standing Committee - IASC*).
4. Координатор з гуманітарних питань.
5. Гуманітарна група країни.
6. Кластери (cluster).
7. Консорціуми НПО.

Глобальні кластери забезпечують готовність всієї системи і технічний потенціал для реагування на надзвичайні ситуації гуманітарного характеру. Оскільки вони завжди активні, вони допомагають підвищити передбачуваність і ефективність міжвідомчого реагування у конкретних секторах.

Провідні установи глобальних кластерів несуть відповідальність за посилення реагування на місцях за допомогою розробки політики, стандартів, впровадження передової практики і надання оперативної підтримки внутрішньодержавним кластерам.

Внутрішньодержавні кластери є тимчасовими і розгортаються тільки в разі недостатнього потенціалу по координації на рівні країни, щоб уникнути прогалин і дублювання в наданні допомоги постраждалому населенню. З метою визначення, які кластери повинні бути розгорнуті і хто повинен їх очолювати, КГВ і Гуманітарна група країни розглядають первинні оцінки і складають рекомендації. Ці рекомендації направляються Координатору надзвичайної допомоги, який представляє їх міжорганізаційному постійному комітету і провідним установам глобальних кластерів на затвердження.

Після затвердження кластери створюються таким чином, щоб гуманітарні організації могли координувати ресурси, встановлювати пріоритети діяльності і визначати відповідні ролі та обов'язки. Участь НУО в кластерах як на глобальному рівні, так і на рівні країни відіграє вирішальне значення. Оскільки НУО мають у своєму розпорядженні оперативну інформацію, їх участь у розробці політики на глобальному рівні має важливе значення для прив'язки політики до реалій на місцях. На рівні країни НВО беруть участь в діяльності кластерів з метою виключення дублювання програм і допомоги вироблення стратегії на рівні країни в своїх секторах.

Незважаючи на те, що структура всіх кластерів різна, всі члени кластера зобов'язані надавати своєчасну та ефективну допомогу. Для цього необхідні витрати часу і ресурсів з боку всіх партнерів, включаючи НУО, а також добре розуміння кластерної системи у цілому. У довідковому модулі МПК щодо координації кластерів на рівні країни наводиться список всіх основних зобов'язань партнерів кластера.

Мінімальні зобов'язання для участі в роботі кластерів:

- дотримання гуманітарних принципів, принципів партнерства, стандартів програм, прийнятих на міжнародному рівні;
- першочергове забезпечення захисту при реалізації програм.

План гуманітарного реагування передбачає три основні стратегічні цілі:

1. Відстоювання прав та реагування на потреби у захисті постраждалого від конфлікту населення відповідно до міжнародних норм та стандартів.
2. Надання термінової допомоги та забезпечення недискримінаційного доступу постраждалого населення до якісних основних послуг.
3. Посилення життєстійкості постраждалого від конфлікту населення, запобігання подальшого погіршення гуманітарної ситуації, просування довготривалих рішень, раннього відновлення та соціальної згуртованості.

Координатор з гуманітарних питань є провідним партнером уряду в справі координації дій з міжнародним гуманітарним співтовариством. Координатор з гуманітарних питань очолює Національну робочу групу з гуманітарних питань – стратегічний орган, який спрямовує діяльність і підтримує взаємодію з державними та неурядовими партнерами. На додаток до організацій системи ООН, Національна робоча група з гуманітарних питань також опікується заходами, здійснюваними підрозділами Червоного Хреста, місцевими і міжнародними НУО.

Сьогодні в Україні гуманітарна допомога координується вісьма кластерами, які на сьогодні діють. Кластери надання притулку, захист, охорона здоров'я і забезпечення харчування, освіта, водопостачання, санітарія і гігієна, первинна реабілітація та надання засобів для існування, партнери з кластеру Продовольча безпека і логістика працюють на всій території країни, акцентуючи увагу на ситуації на Сході України, особливо на територіях, близьких до «лінії зіткнення» і непідконтрольних державі. Партнери кластеру спільно здійснюють оцінювання і вживають заходів.

У рамках координації заходів з надання допомоги установи системи ООН доправляють різні гуманітарні вантажі, зокрема продовольчі посилки і непродовольчі товари, покривні матеріали, медикаменти, предмети гігієни і комплекти для потреб освіти, а також забезпечують доступ до безпечної питної води для задоволення потреб людей, які постраждали внаслідок конфлікту. Інша програма щодо невідкладної гуманітарної допомоги передбачає надання сільськогосподарського приладдя для самостійного виробництва продуктів, проведення інформаційно-просвітницької роботи з дітьми щодо наземних мін, правової підтримки, а також вжиття заходів щодо захисту цивільних осіб, вимушених переселенців, жінок, дітей, людей похилого віку і представників меншин.

Координатор гуманітарних програм ООН з питань України Ніл Уолкер наприкінці 2017 року заявив, що у гуманітарних агентств ООН є тільки 3% від \$ 187 млн., необхідних для реалізації програми гуманітарної допомоги жителям південного сходу України в 2018 р.. У грудні 2017 р. Продовольча і сільськогосподарська організація ООН оголосила про припинення постачання продуктів в Донбас через брак фінансування. Уолкер відзначав, що ООН планує підтримувати на південному сході України «обмежену присутність», принаймні до середини 2018 р., і продовжувати стежити за конфліктом в Донбасі. «Хоча Україна більше не з'являється на перших шпальтах газет, люди (там) як і раніше потребують нашої допомоги», – підкреслив координатор. Тоді ж ООН також зверталася із закликом допомогти зібрати в 2018 році \$ 187 млн. для постраждалих від конфлікту в Донбасі¹.

Допомога зниклим без вісті і їх родичам також вимагає більш ефективної координації гуманітарної діяльності. МКЧХ спостерігає зростання потреб в цій галузі, оскільки зниклі безвісти мігранти до-

¹ В ООН заявили про брак коштів для надання гуманітарної допомоги Україні[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://ua.interfax.com.ua/news/general/500580.html>

даються до людей, зниклим без вісті під час збройних конфліктів. Серйозні соціально-економічні наслідки для їхніх сімей, а також глибокі душевні страждання їхніх близьких зберігаються протягом тривалого часу. Люди потребують того, щоб держави докладали узгоджені зусилля для сприяння розшуку зниклих без вести і спільних дій в цій галузі. МКЧХ готовий підтримувати таку активізацію їх роботи в цій сфері.

2018 рік обіцяє стати плідним підґрунтям для важливих заходів з гуманітарного реагування та розвитку, і це є першим кроком реалізації Рамкової програми ООН зі співробітництва на 2018-2022 роки. У центрі уваги є посилення стійкості та зміцнення координації зусиль з гуманітарного розвитку та зусиль у галузі розвитку, і її четвертий напрямок – з географічним зосередженням на східній Україні – визначає, як ООН буде спільно працювати на підтримку Уряду для вирішення наскрізних тем рівного доступу, участі й захисту населення.

Низка конкретних рекомендацій була отримана з семінару стосовно ПГР 2018 щодо шляхів подальшого планування, підходів та заходів, пов'язаних з гуманітарним розвитком, включно з:

- аналізом впливу існуючих гуманітарних програм, програм відновлення та розвитку, а також, де це необхідно, виявлення сфер співпраці;
- посиленням лідерства Уряду, у тому числі шляхом створення міжвідомчих/відомчих структур координації на національному та регіональному рівнях;
- посилення спроможності місцевих організацій та державних установ на національному та місцевому рівнях;
- впровадженням «інноваційного» підходу до оцінки та аналізу впливу конфлікту та системних питань, а також того, як їх тенденції та взаємодія впливають один на одного.

Ці висновки допоможуть зміцнити спільне програмне забезпечення на основі доказів; а також • розширенням всеосяжності та прозорості обміну інформацією між різними учасниками, включно з Урядом.

Уряд України (зокрема Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб) розробив «Стратегію інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року»¹.

¹ Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Стратегія від 15.11.2017 № 909-р

Стратегія має на меті досягнення чітких та кількісних результатів колективної роботи, які стосуються тривалого внутрішнього переміщення, одночасно забезпечуючи загальний урядовий підхід до зменшення вразливості ВПО та приймаючих громад, забезпечення довготривалих рішень та сприяння цілісного реагування.

Міжнародна спільнота планує підтримати цей процес з технічною експертизою та сприяти зусиллям Уряду для запобігання та подолання тривалого характеру внутрішнього переміщення.

З урахуванням поточних зусиль з відновлення та будівництва миру, що здійснюються Урядом України та його міжнародними партнерами, була розроблена експериментальна інформаційна платформа для постійного моніторингу наслідків конфлікту та переміщення населення, а також виконання програм з відновлення та будівництва миру. Експериментальна платформа, розроблена у співпраці з гуманітарними учасниками, спрямована на використання нових технологій та геокодованих даних, щоб допомогти як національним, так і зарубіжним партнерам розробляти, відслідковувати та контролювати процес відновлення.

Платформа надаватиме регулярну інформацію щодо трьох основних напрямків:

- 1) критична інфраструктура та соціальні послуги;
- 2) відновлення економіки;
- 3) соціальна стійкість.

Застосовані заходи для сприяння подальшого співробітництва з метою покращення обміну інформацією та спрямування зусиль як гуманітарних учасників, так і учасників процесу розвитку.

З огляду на величезні масштаби надзвичайних ситуацій та зростаючі гуманітарні потреби в усьому світі, підтримувати міжнародну увагу до гуманітарної ситуації в Україні, швидше за все, буде складним завданням.

Гуманітарна роль і відповідальність держав повинні зберігати своє ключове значення і відповідати їх зобов'язанням за міжнародним правом і внутрішньодержавного законодавства.

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ОБОВ'ЯЗКУ ДЕРЖАВИ ЗАХИЩАТИ ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Савчин М.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
директор НДІ порівняльного публічного
права та міжнародного права,
Ужгородський національний університет*

З точки зору доктрини позитивних обов'язків держави розкривається особливості захисту прав внутрішньо переміщених осіб з урахуваннями вимушеної міграції всередині національної держави, яке зумовлено чинниками загрози життєдіяльності нації.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, обов'язок захисту, позитивні обов'язки держави, права внутрішньо переміщених осіб

In terms of the doctrine of positive obligations of the state are reveals features protect the rights of internally displaced persons considering forced migration within the national state, which is caused by factors threat of life of the nation.

Key words: internally displaced persons, the obligation to protect, the positive obligations of the state, the rights of internally displaced persons.

Систематика прав і свобод внутрішніх переміщених осіб зумовлена структурою сутнісного змісту прав людини та негативних і позитивних обов'язків держави, які впливають із функції держави щодо їх захисту. Обов'язок захисту державою слід виводити із результатів спільної діяльності людей, що склалися у конкретно визначеному суспільстві. Обов'язок захисту стає ще глибшим, оскільки ситуація насильної або неприродної зміни постійного місця проживання пов'язані із слабким рівнем політичної інтеграції в суспільстві та недостатньої інституційної спроможності держави в Україні. Критерій інституційної спроможності є новелою у сучасному конституційного права, але для цілей цієї презентації мається на увазі ефективність та дієвість держави у забезпеченні прав внутрішньо переміщених осіб. Інституційна спроможність держави зумовлена, іншими словами, природою та структурою прав людини, які визначають стандарти та вимоги до її організації та діяльності.

Вертикальна структура прав людини визначає, що державне втручання має бути насамперед щодо поновлення правового становища ВПО, оскільки той факт, що ці особи були вимушені покинути свої

місця проживання у силу військового конфлікту та реальної та невідвортної загрози їх переслідування та потенційного вбивства з боку окупаційних структур управління, не звільняє Україну від відповідальності за те, чого ж все таке становище стало можливим взагалі. Це впливає із сучасного розуміння нації-держави, легітимність якої ґрунтується на політичній інтеграції та забезпеченні балансу інтересів в багатокладному суспільстві. Обов'язок захисту державою за таких ситуацій сформульовано у юриспруденції як International Court of Justice у справі Нікарагуа проти США та у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах Мозер проти Молдови та Російської Федерації, а також Іляшку проти Молдови та Російської Федерації.

Також Міжнародний суд ООН у Намібійській справі зазначив, що після закінчення мандату на управління територією Намібії Південно-Африканська Республіка мала забезпечити припинення діяльності своєї адміністрації. Оскільки на порушення міжнародних зобов'язань ПАР продовжувала фактично управляти територією Намібії, то саме на ПАР покладається вся повнота відповідальності за все, що трапиться із народом Намібії, а також за свої зобов'язання згідно із вимогами міжнародного права¹.

У справі Мозер проти Молдови та Росії ЄСПЛ константував, що «першочерговим завданням для прав, передбачених Конвенцією, завжди має бути їх ефективна захищеність на території всіх Договірних Сторін, навіть якщо частина цієї території знаходиться під ефективним контролем іншої Договірної Сторони [тобто є окупованою]»². Ця справа якраз стосувалася того, хто може нести відповідальність за порушення прав людини у Придністровській Молдовській Республіці. Суд визнав, що Молдова вичерпала всі можливості по забезпеченню прав своїх громадян на території ПМР. Суд визнав, що Росія фактично контролює територію і має вирішальний вплив на хід схвалюваних рішень ПМР і остання фактично існує завдяки політичній, економічній, соціальній та військової допомоги з боку Росії, а тому вся повнота відповідальності за додержання конвенційних прав лягає саме на РФ та фактично підконтрольній їй ПМР. Так само, згідно із матеріалами одного розслідування фактичний контроль та вплив на зміст рішень в ОРДіЛО, які ухвалюють його незаконні структури, контролюються та керовані як раз Кремлем.

¹ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=296&code=nam&p1=3&p2=4&case=53&k=a7&p3=5>

² ECtHR, *Case of Mozer v. the Republic of Moldova and Russia [GC]*, no. 11138/10, 23 February 2016.

Відповідно до Керівних принципів ООН з питання про переміщення осіб усередині країни¹ держави мають вжити «можливих альтернативних рішень», які б взагалі могли б уникнути переміщень або вжити заходів щодо зведення до мінімуму негативних наслідків переміщення. Якщо неможливо попередити цьому, то переміщення не повинні здійснюватися у такий спосіб, який би порушував право на життя, повагу до людської гідності, свободу та безпеку, а на держави покладається зобов'язання захищати «від переміщень корінних жителів, представників меншин, селян... та інших осіб, які перебувають в особливій залежності від своїх земель і прив'язані до них» (принципи 7.2, 8 та 9)².

Виходячи із міждисциплінарного аналізу міжнародного та конституційного інструментарію забезпечення прав і свобод ВПО, слід визначити основні негативні та позитивні обов'язки держави, які при цьому не можуть посягати на їхній сутнісний зміст. У цьому відношенні є важливою юриспруденція Конституційного Суду, який у рішенні № 2-рп/2016 вказав таке:

«...держави, виконуючи свій головний обов'язок - утвердження і забезпечення прав і свобод людини (частина друга статті 3 Конституції України) - повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією. З цією метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини. При цьому посилена увага має бути зосереджена на особливо вразливих категоріях осіб...».

З точки зору юридичної природи та їх гарантій між правами та свободами не існує сьогодні істотної різниці. З точки зору співвідношення екзегеги тексту та його соціального контексту слід визнати, що смислові конотації свободи на ранніх етапах еволюції прав людини полягали в тому, що не існував докладний їхній каталог, який поступово розширювався за рахунок інтерпретації в доктрині та судовій практиці. Конституційне і законодавче визначення змісту цих свобод йшло у цьому руслі, як певна верифікація та ствердження ідей як загального право-

¹ ООН, *Керівні принципи з питань переміщення осіб усередині країни*, документ ООН E/CN.4/1998/53/Add.2

² Костас, Параскева. *Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи*. Харків: Право, 2017. С.13.

вого імперативу, який накладає обов'язки на держави. Тим самим, права і свободи людини набувають морального і юридичного смислового навантаження. Звідси, власне, стандарт поведінки публічної влади із приватними особами: 1) розглядати вимогу особи при її зверненні до органу влади як правомірну, виходячи із сервісної природи публічної влади (стаття 3 Конституції накладає на публічну владу обов'язок утверджувати і забезпечувати права людини); 2) вимога розслідування всіх істотних обставин, що порушуються у зверненні приватної особи; у разі, якщо це питання відноситься до компетенції іншого органу влади, то таке звернення слід направити за підвідомчістю; 3) право на участь у процесі розгляду та ухвалення рішення всіх заінтересованих осіб; 4) право особи бути заслуханою та подавати у цих цілях будь-яку інформацію, яка істотно значення для ухвалення справедливого рішення; 5) вимога обґрунтованості владного рішення із належною юридичною аргументацією; 6) гарантія оскарження владного рішення до суду чи до вищої судової інстанції; 7) ефективність засобу юридичного захисту який має бути дієвим, а не ілюзорним і чисто теоретичним.

З цієї точки зору незрозумілим введення довідки про взяття на облік, яку передбачає і доволі докладно регулює стаття 4 Закону про забезпечення прав і свобод ВПО. Адже стаття 4¹ цього ж Закону передбачає функціонування Єдиної бази даних про ВПО. Достатнім у цих легітимних цілях є облік ВПО за ідентифікаційним номером або за серією і номером паспорта громадянина іноземної держави чи документа особи без громадянства. У цьому відношенні ВПО також мають відповідальний вибір, оскільки їхня неявка в органи влади, які здійснюють облік ВПО, має наслідком неможливість поширення на них гарантій, які випливають із положень Закону про забезпечення прав і свобод ВПО. На кінець 2016 року ЄБД працювала нестабільно зі значними збоями, про що свідчать опитування працівників органів соціального забезпечення та дані досліджень правозахисних організацій¹. Тому основні зусилля держави має бути сконцентровано на забезпечення надійного програмного забезпечення та належного ведення реєстру ВПО.

Абсурдність ситуації із обліком ВПО за допомогою довідок, що лише збільшує адміністративні рогатки та істотно обмежує їхні свободи різко контрастує із підходом Європейського суду з прав людини, який у справі Доган проти Туреччини визнав домівкою осіб, що були

¹ Права внутрішньо переміщених осіб. Офіційний сайт Української Гельсінської спілки з прав людини, 06.03.2016 р. <https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremishchenyh-osib/>

вимушені постійне місце свого проживання, хоча вони не були офіційно оформлені як його власником, оскільки вони проживали в них протягом тривалого часу і вони належали раніше їхнім предкам:

«...немає сумнівів, що всі заявники проживали у селі Бойдаш до 1994 року. Хоча в них не було зареєстровано майна, їхні будинки були споруджені на землі їх предків або вони проживали у будинках, якими володіли їхні батьки, й обробляли землі, які належали батькам».

Проблеми у забезпеченні свободи пересування та поселення ВПО полягає у труднощах, з якими вони стикаються, як правило, на шести контрольних пунктах в'їзду та виїзду з окупованої території. Метою перетину цих контрольних пунктів є переважно відвідування родичів чи близьких на окупованих територіях. Таких переходів недостатньо, розширення яких є проблематичним з точки зору ходу переговорного процесу щодо демілітаризації ОРДЛО та повернення окупованих територій під контроль української уряду. Так само, перепони щодо перетину цих пунктів перетину зумовлені чинниками, які зумовлені особливостями функціонування незаконних ніби-державних утворень ДНР/ЛНР.

Тому з точки зору **негативних обов'язків держави захист прав ВПО** полягає в усуненні перепонів, які створюють істотні перешкоди у здійсненні їх прав і свобод або їхнє здійснення при додержанні певних формальностей може втратити сенс чи заперечує сутнісний зміст такого права.

З точки зору **позитивних обов'язків обов'язків держави захист прав ВПО** полягає у облаштуванні можливостей для поселення у місця нового проживання. З цією метою у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹ має містити низку механізмів забезпечення виборчих прав, права на соціальну допомогу та доступу до житла. Однак багато із цих механізмів належним чином не діють, оскільки законодавче регулювання підмінюється підзаконними актами, які викривлюють суть цього Закону, надаючи широку свободу розсуду адміністрації, а також не забезпечене належними заходами щодо будівництва житла для ВПО чи розробки кредитних програм для будівництва житла ВПО. При цьому держава не використовує інтенсивно сучасні інформаційні технології, які би дозволяли реєструвати тих ВПО, які потребують реального захисту шляхом сприяння державою у їх працевлаштуванні та пошуці, виборі та наданні житла за новим місцем проживання.

¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №1. – Ст. 1.

LEGISLATÍVNY POHĽAD NA EKONOMICKÚ INTEGRÁCIU ŠTÁTNYCH PRÍSLUŠNÍKOV TRETÍCH KRAJÍN VO SFÉRE ZAMESTNÁVANIA

JUDr. Lukáš Cisko, PhD.,

Advokátsky koncipient

*SITÁR & SALOKA, Advokátska kancelária
Košice, Slovenská republika, Európska únia*

I. Úvod

S ohľadom na pomerne široký záber tejto obsiahlej problematiky, ako aj s akcentom na vymedzený rozsah predloženého publikačného výstupu, sa pokúsime v tomto článku inštruktážne načrtnúť vybrané právne nástroje, nápomocné pre ekonomickú integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín¹ v Slovenskej republike. Chceme poukázať aspoň na tie relevantné právne normy (právne inštitúty), ktoré by mohli poslúžiť ako orientačný materiál a základný podklad pre ďalší výskum problematiky zamestnávania týchto osôb v intenciách slovenského právneho poriadku a s osobitným zreteľom na právo Európskej únie.

II. Ekonomická integrácia štátnych príslušníkov tretích krajín

Aj v 21. storočí sme žiaľ (nemými) svedkami pretrvávajúceho napätia vo svete, ktoré sa prejavuje najmä v podobe regionálnych (ozbrojených) konfliktov. Vzniklé príčiny môžu byť všakové, pričom akousi „samozrejmosťou“ je aj porušovanie základných ľudských práv a slobôd.² Na štátne zriadenia, ktorých sa to bytostne dotýka, je nazerané ako na politicky nestabilné krajiny, čo môže zaiste vyvolať pokles ekonomickej (investičnej) atraktivity. Následkom toho dochádza ku stagnácii národného hospodárstva.

V oblastiach, v ktorých konflikt prebieha sa tak prehlbujú rozdiely voči iným, v podstate priamo nezasiahnutým regiónom toho-ktorého štátu, pričom zrejmy je úpadok jeho konkurencieschopnosti (ako celku) voči iným štátnym

¹ Podľa čl. 2 písm. i) nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 862/2007 z 11. júla 2007 o štatistike Spoločenstva o migrácii a medzinárodnej ochrane, ktorým sa zrušuje nariadenie Rady (EHS) č. 311/76 o zostavovaní štatistík zahraničných pracovníkov (Text s významom pre EHP) je „štátny príslušník tretej krajiny“ každá osoba, ktorá nie je občanom Únie v zmysle čl. 17 ods. 1 Zmluvy, vrátane osôb bez štátnej príslušnosti.

² K týmto aspektom pozri bližšie: HODÁS, M.: *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu (a niektoré súčasné výzvy)*. 1. vydanie. História ľudských práv, o. z., Bratislava, 431 s., 2016, ISBN 978 - 80 - 972218 - 0 - 5

útvárom. Dlhodobé neriešenie pretrvávajúcích krízových javov, je tak kauzálnym nexom s (masívnou) migráciou obyvateľstva. Tzv. sťahovanie národov sa uskutočňuje ako vo vnútri štátu, čiže premiestnením sa populácie (obyvateľstva) do pokojnejších (vyspelejších) oblastí toho istého štátu¹ alebo (neraz trvalou) migráciou do zahraničia. Tak či onak, s presídlením týchto osôb sú spojené novovzniklé (akútne) problémy, ktoré je potrebné bezodkladne riešiť na národnej úrovni, ale aj v prostredí medzinárodného spoločenstva.²

Integrácia migrantov ako súčasť globálneho prístupu k migrácii je dôležitou oblasťou iniciatív Európskej únie a zároveň zohráva podstatnú úlohu v rozvoji krajiny. S rastúcim počtom presídlencov v Slovenskej republike sa postupne vytvára tlak na riešenie problematiky migrácie a integrácie cudzincov.³

Slovenská republika je vnímaná takpovediac ako kultúrne homogénny štát. Mohlo by sa zdať, že v konečnom dôsledku nepredstavuje zásadnejší záujem byť cieľovou destináciou zo strany migrujúcich osôb. Avšak vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie a neskôr do schengenského priestoru, garantujúceho voľný pohyb osôb, sa nazeranie na túto problematiku v podstate výrazne zmenilo. Prenos právomocí na orgány Európskej únie a na základe toho prijímanie (najmä) právnych aktov sekundárneho komunitárneho práva, primáli vrcholné orgány štátnej správy zamýšľať sa nad riešením problematických aspektov migrácie na strategickej úrovni.

Východisko pre kreovanie modernej politiky v oblasti migrácie je tak obsiahnuté v dokumente pod názvom Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020. Je esenciálnym podkladom pre zriadenie cieľavedomej politiky vlády Slovenskej republiky v oblasti migrácie a jednoznačným vyjadrením pripravenosti a ochoty podieľať sa na harmonizácii migračných politík jednotlivých štátov v Európskej únii. Je tiež výrazom spolupatričnosti k základným princípom a spôsobu fungovania európskej komunity pri riadení jednotlivých procesov migrácie.⁴

¹ Pozri bližšie: MENDZHUL, M. V. – PANINA, J. S.: *The Notion of „Internally Displaced Person“: Comparative Analysis of Ukrainian and Foreign Countries' Legislation*. In: *Comparative and Analytical Law*. No. 4, 2016, str. 293 a nasl.

² Porovnaj: ROHÁČ, O. Y. – PANINA, J. S.: *Compliance of Ukrainian legislation with the international standards of protecting the rights of internally displaced people*. In: *Visegrad Journal on Human Rights*. Bratislava. No. 4, Volume 2, 2016, str. 175 a nasl., ISSN 1339 – 7915

³ Správa z mapovania politík a opatrení v oblasti ekonomickej integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín. Bratislava: Slovak Business Agency. 2015, str. 5

⁴ Migračná politika Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2020 bola schválená uznesením vlády Slovenskej republiky č. 574, dňa 31. augusta 2011.

Integračná politika plynie z rešpektovania ľudských práv cudzincov a podporuje predovšetkým ekonomické aktivity, štúdium, zlučovanie rodiny a integračný proces cudzincov za predpokladu dodržiavania všeobecne záväzných právnych predpisov na národnej úrovni, ako aj legislatívy Európskej únie, rovnako rešpektujúc pravidlá a uzancie medzinárodného práva.¹

Na tomto mieste prichodí poznamenať, že ľudské práva a ich ochrana sa týkajú jednotlivcov bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť. Patria im ako ľudským bytostiam, či už v období mieru alebo vojnového konfliktu. Ľudské práva pritom reflektujú vývoj v spoločnosti, čo sa prejavuje v prijímaní významných dokumentov, vzniku nových ľudských práv, ako aj v rozhodovacej činnosti príslušných orgánov.²

Cieľom integračnej politiky v oblasti zamestnávania by malo byť zjednodušenie administratívnej náročnosti prístupu cudzincov na slovenský trh práce, ako aj umožnenie študentom z tretích krajín súbežne študovať a vykonávať zárobkovú činnosť, hlavne v odboroch s chýbajúcimi kvalifikovanými pracovníkmi.³ Opatrenia by však nemali zastrešovať iba tzv. nedostatkové profesie na trhu práce, ale aj vytvorenie podpory riadenej legálnej migrácie kvalifikovaných pracovných síl, akými sú napríklad vedeckí a výskumní pracovníci, či podnikatelia (obchodníci) atď.

III. Zamestnávanie (sa) štátnych príslušníkov tretích krajín

S ohľadom na tématické zameranie tohto článku, sústreďujeme svoju pozornosť na sféru zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín za účelom ich ekonomickej integrácie do spoločnosti ako takej v Slovenskej republike. Samo osebe však úspešné zamestnanie cudzinca predstavuje iba určitú časť procesu, ktorého výsledným efektom má byť zabezpečenie ekonomickej sebestačnosti týchto osôb. Vytvorenie podmienok pre zamestnanie cudzincov je jedným z kľúčových očakávaní pre ich úspešnú integráciu do spoločnosti.

¹ Pozri napríklad: VRŠANSKÝ, P.: *Medzinárodná obyczaj ako prejav „vidiacej spravodlivosti“*. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Bratislava, Roč. 35, č. 2, 2016, str. 258 a nasl., ISSN 1336 – 6912

² GIBA, M. – VALUCH, J.: *Kategorizácia medzinárodných ľudskoprávnych zmlúv v procese ratifikácie*. In: POSPÍŠIL, I. a kol.: *Mezinárodní lidskoprávní závazky postkomunistických zemí: případy České republiky a Slovenska*. Praha: Leges, 208 s., 2016, str. 80, ISBN 978 – 80 – 7502 – 144 – 1

³ Správa z mapovania politík a opatrení v oblasti ekonomickej integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín. Bratislava: Slovak Business Agency. 2015, str. 7

Štát, ako predstaviteľ verejnej moci, by mal vytvárať priaznivé podmienky na trhu práce, zavádzaním a udržiavaním vhodných opatrení na úrovni štátnej politiky, v koherencii s pravidlami a mechanizmami legislatívy Európskej únie,¹ pre cielenú plnohodnotnú integráciu štátnych príslušníkov tretích krajín v oblasti zamestnávania. Využiť príležitosť by mohli potenciálne kvalifikované kapacity zo zahraničia v odvetví automobilového priemyslu. Slovenské automobilky každým rokom na relevantnom trhu rozširujú výrobu, avšak s ohľadom na demografické ukazovatele predvídajú v určitom časovom horizonte, ktorý nie je až tak vzdialený, zreteľa hodný nedostatok uchádzačov v uvedenom segmente výroby.

Na vnútroštátnej úrovni v Slovenskej republike možno citelne pozorovať migráciu obyvateľstva z ekonomických dôvodov, s cieľom dosiahnutia materiálneho zlepšenia v ich živote.² Tento jav neodzrkadľuje len súčasnú (drsnú) realitu, pretrváva už niekoľko rokov, ba až desaťročí. Najmä na východnom Slovensku sa nevytvára dostatočný priestor pre funkčnú podnikateľskú infraštruktúru, ktorá v trhovej ekonomike zohráva nezastupiteľnú úlohu pre udržiavanie a progresívny rast zamestnanosti.³

Máme na mysli predovšetkým budovanie diaľnic, čo je azda jeden z rozhodujúcich činiteľov, ktorý ovplyvňuje podnikateľské aktivity (s dlhodobým výhľadom) v tejto východnej časti Európskej únie. Čoraz častejšie sa prejavuje fenomén tzv. vyludňovania regiónu, keďže obyvatelia sú takpovediac ekonomicky „prinútení“ odísť za lepšími podmienkami, a teda za vyššou životnou úrovňou do rozvinutejších regiónov, akým je bezpochyby hlavné mesto Bratislava. Regióny Slovenska s vyššou mierou konkurencieschopnosti predstavujú aj krajské mestá v tzv. druhej polovici štátu smerom na západ, s orientáciou na výrobu osobných automobilov: Trnava, Žilina a najnovšie k nim má pribudnúť aj Nitra.

Zásadným problémom v Slovenskej republike je tiež trvalá emigrácia obyvateľov do zahraničia. K tejto skutočnosti sa ustálilo pomenovanie „odliv mozgov“, čo predstavuje najmä vysokokvalifikovaných odborníkov (najznámejšie) z medicínskeho prostredia. Ďalej sú to absolventi z technicky

¹ Napríklad odporúčanie Rady (EÚ) 2015/1184 zo 14. júla 2015 o hlavných smeroch hospodárskych politík členských štátov a Európskej únie.

² Asylum and Migration. Glossary 3.0. A tool for better comparability produced by the European Migration Network. European Commission. 2014, str. 94

³ Porovnaj: KURUMISAWA, Y.: *A Method of Comparative Law: Comparative „Law and Society“ from the Viewpoint of „Universality and Context of Law“*. In: SHEMSHUCHENKO, J. S. – LAZUR, Y. V. – KRESIN, O. V. – SAVCHYN, M. V. (eds.): *Modern problems of comparative law. Collection of scientific works*. Hoverla. Uzhhorod – Kyiv, 218 s., 2015, str. 10, ISBN 978 – 617 – 7132 – 26 – 3

zameraných vysokých škôl, ale aj odborníci so stredoškolským vzdelaním, napríklad obrábачи kovov alebo zváрачи atď. To sú profesie, ktorých je azda v každom regióne citeľný nedostatok.¹

Obdobné problémy možno pozorovať aj na Ukrajine. Národný trh práce eviduje výrazný deficit kvalifikovaných pracovníkov. Podľa oficiálnych údajov už sedem miliónov Ukrajincov odišlo do zahraničia. Prevažná väčšina migrujúcich pracovníkov je z ekonomicky aktívnej populácie, ktorá je hnacou silou rozvoja národného hospodárstva.²

S ohľadom na vyššie uvedené skutočnosti je žiadúce, aby bol legislatívny rámec pre potenciálne zamestnávanie osôb z tretích krajín vhodné nastavený, t. j. pozbavený zásadných (neodôvodnených) prekážok.³ Na základe toho chceme poukázať na vybrané právne nástroje, ktoré prispievajú k inklúzii cudzincov do slovenskej spoločnosti ako takej.

Aby sme sa mohli pokúsiť problém riešiť, mali by sme ho najprv zmapovať, pomenovať a zhodnotiť. Následne môžeme nastaviť efektívne mechanizmy pre určenie legislatívnych mantinelov. Na tento účel môžu primerane poslúžiť sondáže v oblasti zamestnávania cudzincov. Kľúčové pretrvávajúce problémy, ktoré vyplývajú z realizovaných kvantitatívnych prieskumov, zameraných na integráciu cudzincov do spoločnosti poukazujú na to, že z celkového počtu zapojených zamestnávateľov, ich iba 5 % zamestnáva aj štátnych príslušníkov tretích krajín. Najčastejšími problémami súvisiacimi s týmito osobami sú komunikačné problémy, vznikajúce v dôsledku kultúrnych odlišností a nedostatok akceptácie zo strany ostatných zamestnancov.⁴

Rébus však pri zamestnávaní týchto subjektov (ľudských bytostí) predstavuje v prvom rade administratívny proces, t. j. (primeraná ?) dĺžka doby

¹ Porovnaj: MINČIČ, V.: *Migrácia pracovných síl v práve Európskej únie*. In: *Migrácia pracovných síl v európskom priestore: vedecká konferencia*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2017, str. 27 a nasl., ISBN 978 – 80 – 7160 – 447 – 1

² KUSHNIR, N. O. – ATAMANCHUK, V. V.: *Impact of Migration Processes on the State and Development of Work in Ukraine*. In: PALINCHAK, M. M. – PRIKHODKO, V. P. – KRYNSKI, A. (eds.): *Perspektívy rozvoja inovácií hospodárstva: moderné prístupy a smerovanie*. Zborník z medzinárodnej vedecko-praktickej konferencie. 17. – 18. november 2017. Časť 1. Užhorod. Užhorodská Národná Univerzita v Užhorode. Vydavateľstvo „Helvetika“, 168 s., 2017, str. 21, ISBN 978 – 966 – 916 – 416 – 2

³ Porovnaj: HAMULÁK, J. – PAVOL, J.: *Obmedzenie voľného pohybu osôb*. In: *Migrácia pracovných síl v európskom priestore: vedecká konferencia*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2017, str. 88 a nasl., ISBN 978 – 80 – 7160 – 447 – 1

⁴ *Správa z mapovania politík a opatrení v oblasti ekonomickej integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín*. Bratislava: Slovak Business Agency. 2015, str. 4

vydávania nevyhnutných (náležitých) dokladov, resp. povolení. Ide predovšetkým o potvrdenie o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta, ktoré zodpovedá vysokokvalifikovanému zamestnaniu, ďalej potvrdenie o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta a povolenie na zamestnanie. Pre úspešné zamestnanie štátneho príslušníka tretej krajiny sa vyžaduje získanie aspoň jedného z vyššie vymenovaných povolení.¹

Zásadne dôležitým je zákon o službách zamestnanosti,² ktorý špeciálne reguluje problematiku zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín. Popri ňom však treba na tomto mieste poukázať aj na ďalšie relevantné všeobecne záväzné právne predpisy na národnej úrovni. Je ním zákon o pobyte cudzincov,³ ktorý upravuje postup žiadania o povolenie na pobyt, pričom v sebe zahŕňa aj druhy pobytov, ktoré umožňujú vykonávanie závislej činnosti. Potom zákon o azyle,⁴ ktorý upravuje integráciu azylantov do spoločnosti. Ďalej Zákonník práce,⁵ ktorý reguluje pracovnoprávne vzťahy medzi osobami bez štátnej príslušnosti, pracujúcimi na území Slovenskej republiky a zamestnávateľmi so sídlom na území Slovenskej republiky. V neposlednom rade prichodí spomenúť aj zákon o minimálnej mzde,⁶ ktorého ustanovenia (právne inštitúty) zaväzujú všetkých zamestnancov rovnako, bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť.

IV. Záver

Migrácia pracovných síl je vo svojej podstate fenomén, na ktorý však nie je možné nazeráť iba optikou právno-regulačných mechanizmov. Je dôsledkom vzájomného pôsobenia predovšetkým politických, ekonomických, sociálnych, ba aj demografických činiteľov. Z pohľadu vedecko-empirického výskumu tak záujem pre riešenie tejto problematiky nadobúda interdisciplinárny charakter. S výhľadom udržateľnosti zamestnávania a tvorby progresívnych stratégií za účelom hospodárskeho rastu národnej ekonomiky, by

¹ Správa z mapovania politík a opatrení v oblasti ekonomickej integrácie štátnych príslušníkov tretích krajín. Bratislava: Slovak Business Agency. 2015, str. 12. K tomu detailnejšie pozri ustanovenie § 21 a nasl. podľa zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

² Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

³ Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

⁴ Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

⁵ Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v platnom znení.

⁶ Zákon č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde v platnom znení.

bolo vhodné prijímať opatrenia posilňujúce sociálnu inklúziu štátnych príslušníkov tretích krajín, a teda podporovať integráciu takpovediac znevýhodnených (skupín) osôb na trhu práce. Tomu by mohla napomôcť aj cezhraničná spolupráca na medzinárodnej úrovni, ako jeden z dôležitých nástrojov na stimuláciu rozvoja určitých (menej rozvinutých) regiónov.¹

Niektoré podnety prezentované v tomto článku treba chápať len v zmysle akademických názorov a návrhov de lege ferenda.

¹ LAZUR, Y. V. – FEŤKO, Y. I.: *Formation of a system of cross-border cooperation according to european standards*. In: SAVCHYN, M. V. – MENDZHUL, M. V. (eds.): *Fundamentálne problémy jurisprudencie. Zborník vedeckých prác*. Užhorodská Národná Univerzita v Užhorode. Vydavateľstvo Olexandra Harkuša, Užhorod, str. 5, 2016, 260 s., ISBN 978 – 617 – 531 – 154 – 7

Секція II.

**ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ**

**ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЩОДО ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Анісімов О.В.,
*аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

На сьогодні Україна переживає не легкий етап свого становлення як суверенна та демократична держава. Анексія Криму та військовий конфлікт на території Донецької і Луганської областей породив не тільки додаткові фінансові навантаження на бюджет України, але й нові правовідносини, зокрема щодо внутрішньо переміщених осіб.

В зазначених умовах, одним з основних завдань України є забезпечення та реалізація принципу верховенства права, у тому числі щодо внутрішньо переміщених осіб.

Так, відповідно до статті 1 Конституції України [1] Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, а згідно її статті 8 в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Верховенство права є складним, неоднорідним явищем, яке засноване під впливом гуманістичних ідей на засадах добра та справедливості, з метою гармонізації суспільства. Сучасна українська та зарубіжна наука не дають уніфікованого визначення поняттю «верховенства права», а лише зазначають на його характерні елементи, які не є вичерпними.

Для розуміння реалізації верховенства права в суспільстві, перш за все необхідно зрозуміти характерні йому елементи. При цьому варто зазначити, що характерні елементи верховенства права слід розглядати еволюційно, оскільки людство не стоїть на місці, а тому розуміння добра та справедливості змінюється. В контексті зазначеного варто навести слова давньогрецького філософа Протагора “людина є мірою усіх речей...” [6].

Так, Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) у своїй доповіді «Верховенство права» від 04.04.2011, №512/2009, яка схвалена Венеціанською Комісією на 86 пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року), визначила основні (обов'язкові) елементи верховенства права, зокрема ними є: законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; юридична визначеність; заборона свавілля; доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; дотримання прав людини; заборона дискримінації та рівність перед законом (п. 41 доповіді) [4].

У роботі варто зосередити свою увагу на такому елементі верховенства права, як заборона дискримінації та рівність перед законом і його практичну реалізацію щодо такої категорії осіб, як внутрішньо переміщені.

Так, відповідно до п. п. 64, 65 доповіді Європейської комісія «За демократію через право» [4] заборона дискримінації означає, що закони стримують дискримінацію окремих фізичних осіб чи груп осіб. Будь-який необґрунтований неоднаковий підхід за законом заборонений, і всі особи мають гарантований рівний та ефективний захист від дискримінації за будь-якою ознакою — раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, власності, народження чи іншого статусу. Рівність перед законом означає, що кожна фізична особа є підпорядкованою тим самим законам, і жодна фізична особа чи група осіб не мають особливих юридичних привілеїв.

Однак як зазначені положення діють щодо внутрішньо переміщених осіб?

Так, згідно статті 33 Конституції України [1] кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлені законом.

Разом з цим, права та свободи внутрішньо переміщених осіб, які гарантовані статтею 33 Конституції України [1] апіорі є порушеними, оскільки вони змушені залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, що впливає із самого визначення поняття “внутрішньо переміщеної особи” [2]. Останні, внаслідок протиправних дій

інших суб'єктів, вимушені перебувати в дискримінаційному становищі по відношенню до інших громадян, іноземців або осіб без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні.

Варто зауважити, що чинне законодавство України містить низку інших дискримінаційних положень щодо внутрішньо переміщених осіб. Розглянемо одне з них. Так, статтею 12-1 Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" від 15.04.2014, № 1207-VII [3] визначено спеціальний порядок виклику в суд та повідомлення про судові рішення.

Зазначений порядок є відмінним від порядку виклику в суд та повідомлення про судові рішення, який передбачений чинними процесуальними кодексами України.

Зокрема, відповідно до абзацу 1 частини 1 статті 12-1 цього Закону, якщо остання відома адреса проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи учасників справи знаходиться на тимчасово окупованій території, суд викликає або повідомляє учасників справи, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України (з посиланням на веб-адресу відповідної ухвали суду в Єдиному державному реєстрі судових рішень), яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за двадцять днів до дати відповідного судового засідання [3].

З викладеного слідує, що будь-який учасник справи, остання відома адреса місця проживання (перебування), місцезнаходження якого знаходиться на тимчасово окупованій території не отримує судової повістки про виклик або повістки повідомлення, в порядку передбаченого процесуальними кодексами України. Натомість такий учасник справи має моніторити веб-сайти судової влади України щодо знаходження інформації про виклик до суду.

Облік внутрішньо переміщених осіб здійснюється за допомогою Єдиною бази даних про внутрішньо переміщених осіб (ст.4-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014, № 1706-VII [2]). Однак ця база даних функціонує неналежним чином, про що зокрема зазначено з аналізу щодо прав внутрішньо переміщених осіб, який провела Українська гелсінська спілка з прав людини [5]. У зв'язку із цим суд не має можливості встановити реальне місце проживання (перебування), місцезнаходження внутрішньо переміщеної особи, яка є учасником справи, а тому керуючись інформацією про її останнє місце проживання, яким є тимчасово окупована

територія, публікує оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, чим фактично обмежує право особи на доступ до суду.

Відповідно до статті 21 Конституції України [1] усі люди є вільними і рівні у своїй гідності та правах, а згідно частини 1 статті 24 Конституції України [1] громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Статтею 55 Конституції України [1] гарантовано судовий захист прав і свобод людини і громадянина.

Разом з цим, Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” [3] поставив внутрішньо переміщених осіб в залежність від діяльності Єдиної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, тим самим допустивши їх дискримінацію та порушення вищезазначених конституційних гарантій.

Отже, проаналізувавши зазначене, слід прийти до висновку, що інститут внутрішньо переміщеної особи для національного законодавства України є новим, який склався під впливом військового конфлікту на Українському Донбасі та Криму. В силу обставин його зародження та новизни - він є недосконалим, складним та таким, що потребує більш ретельного нормативного регулювання.

Особливу увагу необхідно приділити правам внутрішньо переміщених осіб, оскільки діючі нормативно-правові акти акцентують свою увагу на врегулюванні технічних моментів щодо статусу внутрішньо переміщеної особи, при цьому декларативно згадують про права людини, яка внаслідок дій, які не залежать від її волі, була вимушена залишити свій дім та шукати притулок за межами свого рідного регіону.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996//Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
2. Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014, № 1706-VII //Відомості Верховної Ради України. 2015, N1 (02.01.2015), ст.1 - режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
3. Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” від 15.04.2014, № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України, 2014, N26 (27.06.2014). - ст. 892 - режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>
4. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) «Верховенство права» від 04.04.2011 року,

№512/2009, яка схвалена Венеціанською Комісією на 86 пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року).//Право України, 2011, №10, ст.168-184.

5. Аналіз Української гельсінської спілки з прав людини щодо прав внутрішньо переміщених осіб. - режим доступу: <https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib/>
6. Александрова О.В. Історія філософії: Протагор з Абдери. - режим доступу: <http://pidruchniki.com/69678/filosofiya/protagor>.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Вашкович В.В.,

*старший викладач кафедри господарського права
Ужгородського національного університету*

Внутрішньо переміщеною особою, у відповідності до вітчизняного законодавства, є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.¹

Для більш докладного розуміння категорії слід навести визначення, що дають доктринальні джерела міжнародного права та співвідносять це поняття із особами, змушеними раптово тікати зі своїх будинків у великих кількостях в результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і знаходяться на території власної країни.²

¹ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Відомості Верховної Ради України від 02.01.2015 — 2015 р., № 1, стор. 2, стаття 1.

² Гудвін-Гілл Г. С. Статус біженця в міжнародному праві. М., 1997. С. 314–315).https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Kibati_villagers.jpghttps://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Taylor_Lebuje_camp,_Uganda.jpg

Фактично, внутрішньо переміщені особи, це особи, які підпадають під визначення вимушені переселенці, але які, покинувши місце свого постійного проживання, залишаються в країні своєї громадянської належності та можуть користуватися її захистом. У 1972 році УВКБ ООН, керуючись гуманними міркуваннями, включило «осіб, переміщених всередині країни», в свої Програми в області допомоги та відновлення для біженців і репатріантів. У цьому ж році Генеральна Асамблея ООН і Економічна і соціальна рада ООН своїми резолюціями розширили *post factum* мандат УВКБ ООН, рекомендувавши йому, за пропозицією Генерального секретаря ООН, брати участь у таких гуманітарних операціях ООН, в яких Управління володіє «особливими багатими знаннями та досвідом».

Специфіка внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що, будучи громадянами держави і залишаючись на її території, вони знаходяться під винятковою юрисдикцією і захистом своєї країни, навіть якщо сама держава і не в силах забезпечити такий захист. Тому надання допомоги таким особам з боку міжнародних органів може кваліфікуватися як втручання у внутрішні справи держави.

В Україні це питання на сьогодні є надзвичайно актуальним, адже внаслідок анексії Росією АР Крим та втрати Україною контролю над частиною території Донецької та Луганської областей в Україні з'явилася велика кількість людей, які були змушені залишити свої домівки і переселитись до інших регіонів України.

Масова внутрішня міграція населення всередині країни пов'язана з низкою проблем, які виникають як у самих внутрішньо переміщених осіб, так і в суспільстві в цілому. Таким людям сьогодні надаються медичні, юридичні, адміністративні, соціально-психологічні послуги, що мають на меті адаптацію внутрішньо переміщених осіб та забезпечення їхньої оптимальної життєдіяльності. Однак, таке втручання є короткотерміновим, спрямованим на задоволення першочергових потреб і не передбачає інтеграцію внутрішньо переміщених осіб в соціум. Разом із тим, відбувається прийняття нових нормативно-правових документів, утворюються нові організації з надання допомоги та підтримки внутрішньо переміщеним особам, створюються нові робочі місця, відбувається перекваліфікація кадрів (як людей, які шукають роботу, так і тих, хто надає нові послуги), розвивається волонтерський рух та благодійна допомога тощо. Фактично здійснюється інституціоналізація соціальної реабілітації внутрішньо переміщених осіб в Україні¹

¹ Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них, проведена МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я» [2015.pdf].

Нормативно-правову базу роботи з внутрішньо переміщеними особами складають:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»¹ № 1706-VII від 20.10.2014р. Цей Закон відповідно до Конституції та законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб.

2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII² Визначає, що основою гуманітарної, соціальної та економічної політики держави Україна стосовно населення тимчасово окупованої території України є захист і повноцінна реалізація національно-культурних, соціальних та політичних прав громадян України, у тому числі корінних народів та національних меншин.

3. Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» № 1636-VII від 12.08.2014.³

4. Також важливим нормативним актом, у визначеній сфері є також Розпорядження КМУ від 7 листопада 2014 р. № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення». Ним визначається перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, а стосовно аналізованого питання цей акт є важливим, оскільки ним визначаються населені пункти, де мають місце обставини, що змусили до переміщення (збройний конфлікт, тимчасова окупація, повсюдних проявів насильства, порушення прав людини тощо). У відповідності до його положень до таких населених пунктів в Донецькій області віднесено 8 міст обласного значення: Донецьк, Авдіївка, Дзержинськ, Горлівка, Дебальцеве, Докучаєвськ, Єнакієве, Жданівка, Кіровське, Макіївка, Сніжне, Торез, Харцизьк, Шахтарськ, Ясинувата та ще більше сотні інших населених пунктів, а в Луганській області міста Луганськ, Алчевськ, Антрацит, Брянка, Кіровськ, Красний Луч, Красно-

¹ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»

² Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»

³ Внутренне перемещенные лица./http://www.refworld.org.ru/idps.html

дон, Первомайськ, Ровеньки, Свердловськ, Стаханов та ще більше півсотні інших населених пунктів.¹

Однією з головних проблем, яка заважає адаптації переселенців, є відсутність єдиної національної програми щодо внутрішньо переміщених осіб і органу, який би безпосередньо займався переселенцями.

20 квітня 2016 року Уряд прийняв рішення про утворення Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. Таке рішення Кабінету Міністрів України викликано необхідністю оперативного реагування на існуючі проблеми та загрози, що зумовлені проведенням антитерористичної операції на територіях Донецької та Луганської областей, а Утворення Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, реорганізувавши шляхом злиття Державного агентства України з питань відновлення Донбасу та Державної служби України з питань Автономної Республіки Крим та міста Севастополя та дозволить формувати та реалізовувати відповідну державну політику з метою належного реагування на існуючі виклики та загрози, а також надасть можливість здійснювати відповідні заходи щодо їх нейтралізації.

Основним завданням діяльності Міністерства є формування та реалізація державної політики з питань тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, окремих територій Донецької та Луганської областей, де органи державної влади не здійснюють свої повноваження. Тим не менше, ряд вирішення ряд завдань взяли на себе суб'єкти громадянського суспільства: громадські об'єднання, волонтери та волонтерські організації, що є різновидом благодійних організацій.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що незважаючи на визнання ролі волонтерів у вирішенні багатьох гострих проблем: від підвищення обороноздатності країни до благодійної допомоги внутрішньо переміщеним особам – потребують вирішення багато проблем, що заважають повноцінній реалізації внутрішнього потенціалу волонтерського руху.

Вирішенню багатьох із зазначених проблем перешкоджають, насамперед, високий рівень корумпованості державних інститутів і суспільства в цілому; процедури та регламенти, що не сприяють реальній зацікавленості владних структур і окремих чиновників у ефективному здійсненні своїх повноважень і обов'язків.

¹ Розпорядження КМУ від 7 листопада 2014 р. № 1085-р «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення».

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Волох О.К.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ*

Проблема забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є багатогранною. Але дане дослідження є спробою висвітлити той бік проблеми, який стосується не лише внутрішньо переміщених осіб, а й взагалі кожного громадянина України. Пов'язане це з бажанням держави знати якомога більше про приватне життя своїх громадян, що стає можливим за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій і відповідного законодавства. Отже, під прикриттям виконання міжнародних зобов'язань України щодо розвитку інформаційного суспільства (і в тому числі технологій електронного урядування) керівництво держави всіляко намагається створити сприятливі умови для легітимного всеохоплюючого втручання у приватне життя своїх громадян.

Восени 2014 року парламентом було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Закон № 1706) [1]. Необхідність прийняття даного закону пояснювалася нагальною потребою щодо *забезпечення реалізації гарантованих Конституцією України прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, забезпечення тимчасовим житлом, сприяння у працевлаштуванні, продовження здобуття освіти.*

Результатом прийняття Закону № 1706 мало стати забезпечення реалізації гарантованих Конституцією України прав, свобод та законних інтересів громадян України, що стали внутрішньо переміщеними особами. Але станом на сьогодні слід констатувати системні порушення конституційних прав внутрішньо переміщених осіб.

Стаття 4 Закону визначає загальні засади обліку внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Кожна дитина, у тому числі яка прибула без супроводження батьків, інших законних представників, отримує довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (ч. 1 ст. 4). Для отримання довідки про взяття на облік така особа звертається із заявою до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві дер-

жавних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. При цьому форма заяви затверджується Міністерством соціальної політики України (ч. 3 ст. 4).

Заява підписується заявником або його законним представником, який дає згоду на обробку, використання, зберігання його персональних даних та персональних даних особи, від імені якої подається заява (абз. 5 ч. 4 ст. 4).

Ще до прийняття Закону № 1706 Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову «Про облік внутрішньо переміщених осіб» [2], якою затверджено Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (далі – Порядок). Зазначений Порядок регулює механізм видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Відповідно до абзацу дев'ятнадцятого пункту 3 Порядку заява про взяття на облік підписується заявником або особою, зазначеною в абзацах третьому - шостому пункту 2 цього Порядку, які дають згоду на обробку, використання, зберігання та надання Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерству фінансів України для верифікації персональних даних заявника та особи, від імені якої подається заява, відповідно до Закону України «Про захист персональних даних».

Таким чином, як у Законі № 1706, так і у постанові Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» встановлено обов'язок внутрішньо переміщених осіб надавати згоду на обробку персональних даних, що суперечить законодавству України про захист персональних даних.

Із змісту Закону № 1706 випливає, що лише взята на облік внутрішньо переміщена особа може реалізувати свої передбачені законодавством України права і свободи. До речі, назва статті 7 Закону № 1706 так і звучить: «Забезпечення реалізації прав **зареєстрованих** внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту».

Крім того, статті 9, 9-1 Закону № 1706 визначають інші права внутрішньо переміщених осіб, серед яких права на: безпечні умови життя і здоров'я; створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання; сприяння у переміщенні її рухомого майна; забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством; надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я; влаштування дітей у дошкільні

та загальноосвітні навчальні заклади; отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування; отримання комунальних послуг та інше.

Відтак, із змісту статей 4, 5, 7, 9, 9-1 Закону № 1706 слідує, що реалізувати усі передбачені законодавством України права людини і громадянина внутрішньо переміщені особи можуть лише за умови наявності в них довідки про взяття на облік. У свою чергу, отримання такої довідки цілком залежить від надання згоди на обробку персональних даних.

Тим часом, як закріплено Законом України від 01.06.2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних» (далі – Закон № 2297), обробка персональних даних є правомірною не тільки у тому випадку, коли вона відбувається на підставі згоди суб'єкта персональних даних на їх обробку: згідно ч. 5 ст. 6 Закону № 2297 обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством [3].

Так, відповідно до вимог ст. 4-1 Закону № 1706 з метою обліку внутрішньо переміщених осіб створюється Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб. Згідно ч. 9 ст. 4 цього Закону порядок збирання та оброблення даних внутрішньо переміщеної особи затверджуються Кабінетом Міністрів України. З цієї метою 22 вересня 2016 року Урядом було затверджено Порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб [4].

Про неприпустимість безпідставного відібрання згоди на обробку персональних даних неодноразово акцентувалося у документах Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Зокрема, у своєму роз'ясненні положень Закону України «Про захист персональних даних» Уповноважений наголошує на тому, що володільцям та розпорядникам персональних даних отримувати згоду на обробку таких даних доведеться, зокрема, у тих випадках, коли існує потреба для обробки цих даних, а інші передбачені статтею 11 Закону підстави для обробки таких даних не поширюються на цей випадок обробки даних [5].

Але, використовуючи наявну ситуацію, спочатку Уряд, а згодом і парламент України, починаючи з жовтня 2014 року, створили законодавчу базу для проведення своєрідного соціального експерименту, мету якого можна сформулювати, як *легітимізація правового механізму необмеженого втручання держави в приватне життя людини*. В якості «піддослідних» об'єктів було обрано найбеззахисніших на той момент у соціальному відношенні громадян – внутрішньо переміщених осіб.

Обсяг прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (у т.ч. гарантованих Конституцією України) є фактично звуженим внаслідок прийняття Закону України № 1706: конкретно – внаслідок закріплення правової норми щодо надання згоди на обробку персональних даних при взятті на облік внутрішньо переміщеної особи. Згода на обробку персональних даних, що вимагається від внутрішньо переміщеної особи при взятті її на облік, є згодою на втручання в особисте і сімейне життя особи і – відповідно – відмовою від права на невтручання у своє особисте і сімейне життя.

В розрізі забезпечення права на приватність (і в т.ч. внутрішньо переміщених осіб) доцільним є вжиття заходів щодо посилення інституційного механізму незалежного контролю за додержанням права на захист персональних даних від свавілля органів публічної адміністрації, а саме: внесення змін і доповнень до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» щодо обов'язковості виконання актів Уповноваженого (у т.ч. врахування його роз'яснень законодавства у сфері захисту персональних даних) всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, їх посадовими і службовими особами.

У першу чергу, необхідно ініціювати внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» стосовно виключення норми про надання внутрішньо переміщеною особою згоди на обробку її персональних даних при взятті на облік. Відповідні зміни потрібно внести і до постанов Уряду, що регулюють правовий статус внутрішньо переміщених осіб.

Список використаних джерел

1. Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-p>
3. Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI «Про захист персональних даних» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 646 «Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо пере-

міщених осіб» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-п>

5. Лист Уповноваженого від 03.03.2014 р. № 2/9-227067.14-1/НД-129 «Щодо захисту персональних даних» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v7067715-14>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Казакова Л.О.,

*старший викладач кафедри міжнародної політики,
заступник декана факультету міжнародних економічних відносин,
Ужгородський національний університет*

Переважна більшість проблемних ситуацій, які впливають на життєдіяльність окремої особи, громади села, селища чи міста, торкаються питань, які частково чи повністю лежать в межах компетенцій місцевого самоврядування. В Конституції України місцевому самоврядуванню присвячено цілий XI розділ (статті 140-146)¹. Квінтесенцією даного розділу є закріплення за територіальною громадою права на вирішення питань місцевого значення, яке вона може реалізувати безпосередньо або через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Отже, виникає необхідність звернути увагу на наявність у особи здатності вирішувати місцеві справи. На наш погляд, це означає можливість володіння відповідними правами та можливостями, оскільки без їх законодавчого закріплення самоврядування перетворюється на фікцію.

Слід відзначити, у вітчизняній юридичній літературі не приділяється достатньо уваги вивченню змісту права на місцеве самоврядування як конституційній категорії. Однак саме таке право, як базовий правовий інститут визначає зміст самоврядування, без якого самоврядування неможливе, оскільки носіями основ самоврядування є жителі сіл, селищ, міст, які володіють правами на його здійснення.

¹ Конституція України від 28 червня 1996 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-01>

Окремо заслуговує на вивчення питання здійснення в Україні місцевого самоврядування особами, які через військові дії на Сході України та анексії АР Крим вимушені були залишити місця своєї постійної реєстрації та отримали статус внутрішньо переміщених осіб.

Так, станом на 23 жовтня 2017 року, за даними Мінсоцполітики, в Україні налічується 1 604 059 внутрішньо переміщених осіб. Таким чином, 4% українських виборців, які змушені були покинути власні домівки через зовнішню військову агресію, не мають можливості повноцінно реалізувати свої політичні права. Як стверджує українська дослідниця Менджул М.В. в дослідженні Української Гельсінської спілки з прав людини «це відносна статистика, яка не відображає кількості всіх вимушених переселенців, а тільки тих, що стали на облік»¹.

Недостатній рівень усвідомлення чи визнання вразливості соціальної групи внутрішньо переміщених осіб як державою, так і політичними суб'єктами об'єктивно ускладнює застосування позитивних дій щодо вирівнювання можливостей внутрішньо переміщених осіб під час реалізації ними своїх конституційних прав на вирішення питань місцевого значення.

На рівні законодавства є декілька нормативних актів, що врегульовують правовий статус внутрішньо переміщених осіб. Так, зокрема, згідно зі статтею 1 Закону України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру². Як впливає з даного визначення, істотною умовою отримання даного статусу є залишення особою свого місця проживання, що в свою чергу призводить до виникнення перепон в здійсненні такими особами своїх виборчих прав, тобто прав на місцеве самоврядування.

Державою з метою усунення даної перепони прийнято ряд нормативних актів. Зокрема, забезпечення виборчих прав внутрішньо перемі-

¹ Права внутрішньо переміщених осіб – 2017. Сайт Української Гельсінської спілки з прав людини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremisshenyh-osib-2017/>

² Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

щених осіб регламентується Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», в статті 8 якого визначено, що внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси згідно з частиною третьою статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців» [2]. Аналізуючи частину третю статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців» слід відмітити, що за мотивованим зверненням виборця, який має право голосу на відповідних виборах чи референдумі, органу ведення Реєстру *надано право, а не обов'язок* (Л.К.) тимчасово (на період їх проведення) змінити виборцю місце голосування (виборчу дільницю) без зміни його виборчої адреси. При цьому, таке звернення подається до органу ведення Реєстру за місцезнаходженням зазначеної виборцем виборчої дільниці або за виборчою адресою не пізніше ніж за п'ять днів до дня голосування на відповідних виборах чи референдумі. Така тимчасова зміна місця голосування виборця (виборчої дільниці) підтверджується посвідченням за формою, встановленою Центральною виборчою комісією, яке видається виборцю¹. Вищевказане свідчить про те, що реалізація конституційного права на місцеве самоврядування внутрішньо переміщених осіб залежить від суб'єктивної волі посадових осіб відповідного органу ведення Реєстру. Зазначена обставина значно ускладнює реалізацію внутрішньо переміщених осіб своїх виборчих прав, гарантованих Конституцією України. Імперативна прив'язка процедур визначення виборчої адреси, участі виборців у місцевих виборах або голосуванні за кандидатів у народні депутати України у одномандатних виборчих округах до чинної системи реєстрації місця проживання громадян має ознаки непрямої дискримінації, а також не враховує внутрішніх міграційних реалій, приводить до обмеження участі значної частини виборців у голосуванні. Натомість Конституція України не встановлює жодних цензів осілости для набуття громадянства України активного виборчого права на виборах усіх рівнів.

Через неврегульованість законодавства, внутрішньо переміщені особи вже три роки не можуть голосувати на місцевих виборах та на парламентських виборах в одномандатних округах. В такому випадку вимушені переселенці вилучені з виборчого процесу і не в змозі реалізувати свої конституційні права, визначені ст.38 та Розділом XI Конституції України. Позбавлення нових мешканців громад можливості впли-

¹ Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22.02.2007 № 698-V [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

вати на процес розробки рішень на місцевому, а також національному рівнях, може привести до маргіналізації цієї групи людей і їх інтересів¹.

Право вибору – це конституційна норма, тому держава має забезпечити її виконання. Однак це питання вкрай неоднозначне, тому що статус внутрішньо переміщених осіб отримали не лише ті громадяни, які перебувають на неокупованій частині України, але й ті, що користуються ним, номінально перебуваючи на територіях, невідконтрольованих українській владі.

Конституція України та міжнародні стандарти однозначно визначають рівність прав усіх громадян, зокрема в питаннях виборчого права. Керівні принципи ООН з питань переміщення осіб у межах країни, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, Рекомендації ПАРЕ визначають зобов'язання держав щодо забезпечення на законодавчому рівні прав переміщених осіб під час виборів, у тому числі, і місцевих².

Таким чином, Закони України «Про Державний реєстр виборців», «Про місцеві вибори», інші законодавчі акти України не повною мірою забезпечують виборчі права як право на місцеве самоврядування внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян та потребують внесення змін, які би гарантували недискримінаційні умови здійснення виборчого права всіма громадянами. Законодавче регулювання здійснення виборчого права також має враховувати необхідність подолання формальних перешкод та складнощів, які внаслідок внутрішнього переміщення/внутрішньої міграції виникають у громадян під час реалізації ними своїх конституційних прав і свобод.

З метою врегулювання вказаних відносин було подано на розгляд Верховній Раді України Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян) № 6240 від 27 березня 2017 року³, в якому пропонується усунути допущені порушення прав

¹ Панельна дискусія: «Представництво інтересів внутрішньо переміщених осіб на місцевому рівні: проблеми і перспективи». Режим доступу: <http://xn--80aug4b.xn--j1amh/panelnaya-diskusiya-predstavnistvo-interesiv-vnutrishno-peremishhenih-osib-na-mistsevomu-rivni-problemi-i-perspektivi/>

² Беззуб І. Виборчі права внутрішньо переміщених осіб: думки та оцінки експертів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&

³ Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян) № 6240 від 27 березня 2017 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425

громадян та привести чинне законодавство у відповідність до Конституції України та міжнародних стандартів виборчого процесу.

В умовах агресії зі сторони Росії, участь внутрішньо переміщених осіб у виборчому процесі є необхідною умовою реалізації конституційного права на місцеве самоврядування і має розцінюватися як дієвий спосіб їхньої інтеграції в суспільстві.

Реалізація права на місцеве самоврядування внутрішньо переміщеними особами шляхом участі внутрішньо переміщених осіб у виборах усіх рівнів є невід'ємним механізмом забезпечення не тільки політичних, а й соціально-економічних прав, гарантування перспектив вирішення широкого кола проблем цієї групи громадян. Якщо внутрішньо переміщених осіб не братимуть участі в місцевих виборах, і не стають суб'єктами місцевої політики, то вони не можуть розраховувати на реальне вирішення своїх нагальних проблем, які залежать від поточної та стратегічної діяльності органів місцевого самоврядування України.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НАСИЛИЮ В КОНТЕКСТЕ НАИБОЛЕЕ ПОЛНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ

Тунтула А.С.,

кандидат юридических наук, доцент,

доцент кафедры гражданского и уголовного права и процесса

юридического факультета

Черноморского национального университета

имени Петра Могилы

Наиболее эффективному, рациональному и качественному исполнению базисной конституционной обязанности государства по познанию, признанию, обеспечению и восстановлению правового статуса различных социосубъектов, в том числе и такой наиболее чувствительной к различного рода проявления насилия в семье или коллективе категории украинских граждан, как внутренне перемещенные лица, служит надлежащее разрешение проблемы по разграничению между собой прямого и делегированного государственного принуждения и насилия.

В этой связи целесообразно обратить внимание на то, что в последние время заметно возросло количество случаев обсуждения в сред-

ствах массовой інформації фактів практично вненормативності поведінки окремих учнів¹ і запропонований автором, А. А. Кириченко і Ю. А. Ланцедовою в ряду публікацій варіант рішення даної проблеми.² В даному варіанті підкреслюється, що некомпетентні так звані експерти МОН України, к прикладу, спеціаліст по соціально-правовій захисті дітей Алексей Лазаренко, навіть цинічно ставили питання про необхідності розформування вчительського складу однієї з шкіл г. Дніпра, який, якби не може вирішити дану задачу в стосунку так званого «вундеркінда»,³ а фактично типового представника учнів з яскраво вираженим ненормативним поведінкою, навчання яких доцільно здійснюватися не в звичайній, а в спеціалізованій для рішення такої задачі школі або іншому дитячому навчальному закладі,⁴ а при наявності підстав

¹ Конфлікт поведінки. 18 жовтня 2017 | 11:01 // Відеотека: канал «Касається кожного» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inter.ua/ru/video/program/sk/2017/10/18/conflict-povedeniya>; Мир третьокласника. 1 жовтня 2016 | 20:01 // Відеотека: канал «Касається кожного» [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://inter.ua/ru/video/program/sk/2016/04/01/mir-tretyeklassnika>; Неудобний вундеркінд. чт, 6 жовтня 2017, 19:45 // Говорить Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://govoryt-ukraina.tv/ru/episode/neudobnyj-vunderkind>; Реакція на шкільний бойкот. 12 грудня 2017 | 11:49 // Відеотека: канал «Касається кожного» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inter.ua/ru/video/program/sk/2017/12/12/reakciya-na-shkolniy-boykot> і др.

² Кириченко А. А. Нова доктрина сутності і розмежування насильства в сім'ї, колективі або державі від прямого або делегованого державного примусу в контексті протидії вненормативному і ввіктимному поведінці / А. А. Кириченко // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. - № 14 (2018). - С. 49-57; Кириченко А. А. Нова доктрина сутності і значення прямого або делегованого державного примусу для протидії вненормативному (девіантному) поведінці учнів загальноосвітніх шкіл / А. А. Кириченко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. Тетяни Степанової. - № 1 (60), лютий 2018. - Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2018. - С. 103-109; і др.

³ Неудобний вундеркінд. чт, 6 жовтня 2017, 19:45 // Говорить Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://govoryt-ukraina.tv/ru/episode/neudobnyj-vunderkind>;

⁴ Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 15.09.2008 р. № 852 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>

(что очень часто вуалируется весьма некомпетентной квалификацией последствий вненормативного поведения ребенка, практически находящегося в рамках криминального правонарушения) в воспитательно-трудовых учреждениях, т.е. в местах лишения свободы.

В этой связи А. Лазаренко и иные аналогично низкой профессиональной квалификации специалисты (и именно по социально-правовой защите ребенка) весьма категорически, но очень юридически некомпетентно утверждают об отсутствии в украинском законодательстве правовых оснований для исключения ученика с четко выраженными признаками вненормативного поведения из обычной общеобразовательной школы в связи с установлением наличия лишь факта вненормативности его поведения.¹

Однако прежде чем делать такого рода заявления в средствах массовой информации, называясь экспертом МОН Украины, следовало бы такого уровня экспертам-непрофессионалам ознакомиться с содержанием хотя бы следующих норм Конституции Украины.

Согласно требований ч. 3 ст. 8 Основного закона, нормы Конституции Украины являются нормами прямого действия.² А значит для решения любого вопроса не только можно, а и необходимо обращаться непосредственно к нормам Основного закона, особенно, если отсутствует прямой ответ в текущем законодательстве.

В соответствии с требованиями ч. 2 ст. 53 Основного закона, полное общее среднее образование является обязательным. Следовательно, государство обязано обеспечить получение каждым украинским гражданином школьного образования на основе стандартов данного образования, когда в соответствии с положениями новой доктрины бесплатного и доступного образования школьный образовательный-квалификационный уровень, причем как обычный (для детей с нормативным поведением, способностями и здоровьем), так и облег-

z1219-08; Положення про школу соціальної реабілітації. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 13.10.1993 р., № 859, зі змінами згідно постанови КМ України від 08.08.2012 р., № 734 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/734-2012-%D0%BF> и др.

¹ Неудобный вундеркинд. чт, 6 апреля 2017, 19:45 // Говорить Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://govoryt-ukraina.tv/ru/episode/neudobnyj-vunderkind>;

² Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами згідно закону України 02.06.2016 р., № 1401-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

ченний (для дітей з психічними або умовними обмеженнями), особливий (для дітей, які мають такі фізичні обмеження: глухонімі, сліпі, інваліди кінцівок, пересування і т.п., які обумовлюють необхідність створення особливих умов для отримання шкільного і інших рівнів освіти і наступної їх практичної діяльності) і пенітенціарний (для дітей, які перебувають у місцях позбавлення або іншого обмеження свободи), повинен забезпечити отримання кожним учнем таких базисних компетентностей: а) некваліфікована робоча компетентність, яка сумується з базисною і детальною доктринальною, прикладною і аналітичною компетенцією і повинна забезпечити найбільш ефективне, раціональне і якісне виконання будь-якої некваліфікованої робочої діяльності по виробництву матеріальних благ і послуг; б) загальнолюдська освітня компетентність, завдяки якій людина повинна мати таку сукупність базисних і детально доктринальних, прикладних і аналітичних компетенцій, які на мінімальному рівні визначають освітність населення як певного держави, так, в кінці кінців, і світу в цілому; в) потенціальна освітня компетентність, яка має аналогічний перелік компетенцій і призначена дозволити кожному, хто має відповідні здібності і бажання, продовжити освіту по наступних ОКУ.¹

Згідно з ч. 2 ст. 3 Основного закону, утвердження і забезпечення прав і свобод громадян є головною обов'язковістю держави. Значить, держава повинна забезпечити отримання кожним українським громадянином шкільного освіти з отримання належних вказаних компетентностей кожним з них, а не одним з них, за рахунок порушення даної обов'язковості інших учнів, а також в будь-якому з вказаних вище рівнів шкільного освітньо-кваліфікаційного рівня, т.е. звичайного, спрощеного, особливого і пенітенціарного.

Відповідно до вимог ст. 23 Основного закону, кожна людина має право на вільне розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших громадян, що в даному випадку лише підтверджується вказана вище обов'язковість держави забезпечити отримання кожним учнем належних компетентностей.

¹ Кириченко А. А. Нова доктрина п'ятирівневої освіти: монографія / А. А. Кириченко, А. С. Тунтула; під ред. А. А. Кириченко. – Нікополь: ННУ імені В. А. Сухомлинського, 2017. – С. 70.71.

Обычная школа рассчитана на учеников с нормативным поведением, здоровьем и способностями, а ученики с вненормативным поведением, способностями и здоровьем в зависимости от причины вненормативности должны получать такие компетентности в специальных учебных заведениях, когда в обычной школе они ни сами не могут получить таких компетентностей, ни всем другим ученикам такой школы не дают возможности получить надлежащие компетентности.

Поэтому, как только устанавливается факт вненормативности поведения определенного ученика, он должен быть незамедлительно исключен из обычной школы на основании уже цитированных требований ч. 2 ст. 3 и ст. 23 Конституции Украины, независимо от того, имеется ли в конкретном случае возможность направить такого ученика проходить школьный ОКУ в специализированное учебное заведение или нет. Последнее является уже совместной проблемой этого ученика и государства, что в любом случае не должно нарушать образовательный правовой статус всех иных учеников обычной школы. Если государство не состояниии обеспечить надлежащие специальные условия обучения такого ученика, то пострадает один только этот ученик, а если такой ученик будет пребывать далее в обычной школе – это, по крайней мере, приведет к срыву процесса получения надлежащих школьных образовательных компетентностей многими иными учениками обычной школы.

Не говоря уже о том, что проявление вненормативности поведения практически в большинстве случаев означает и совершение криминального правонарушения. И такие факты остаются фактически безнаказанными в силу некомпетентности иных лиц – уже горе-юристов, которые, имея диплом о юридическом образовании, так и не смогли получить собственно юридическое образование и в силу этого некомпетентно полагают, что малолетние вообще не несут антикриминальной ответственности.

Однако это далеко не так. Согласно новых доктрин ступенчатого сущностного видового деления правонарушений и юридической ответственности, антикриминальная и любой иной вид юридической ответственности наступает при совершении любой разновидности криминального правонарушения (причиняющего существенный и более вред правовому статусу того или иного социосубъекта) и иного правонарушения, т.е. административного, дисциплинарного, де-факто имущественно-договорного или де-юре имущественно-договорного правонарушения (причиняющего правовому статусу того или ино-

го соціосуб'єкта менше, ніж великий шкідливий вплив).¹ К прикладу, за здійснення кожної з різноманітностей кримінального правопорушення, зокрема, злочину (кримінального правопорушення, маючого всі ознаки та елементи складу такого правопорушення), паразлочину (кримінального правопорушення, здійсненого особою, не досягнутою віку призначення покарання), квазізлочину (кримінального правопорушення, здійсненого невмінною або обмежено вмінною особою), квазіпаразлочину (кримінального правопорушення, склад якого не передбачено визначеною нормою Особливої частини КК України), паранешасливої ситуації (кримінального правопорушення, здійсненого фізичною особою при відсутності його вини) та нещасливої ситуації (кримінального правопорушення, здійсненого діями сил природи, зокрема диких тварин, діями яких не опосередковано діями людини) в будь-якому випадку настає супутня та відновлювальна антикримінальна відповідальність, а за здійснення злочину, паразлочину та квазіпаразлочину та карально-виховна антикримінальна відповідальність у вигляді відповідно покарань, паранакарань (ходи виховального характеру в стосунку до дітей, дошкільнят та малолітніх, та примусовіходи виховального характеру в стосунку до підлітків та інших осіб, не досягнутих віку призначення покарань) та квазінакарань (примусових ходів медичного характеру).²

Необхідність же висвітлення сутності та взаємостосунку насильства в сім'ї або колективі, з однієї сторони, та прямого або делегованого сім'ї або колективу державного примусу, з іншої сторони, в контексті подолення внормативного або викривленого поведіння визначених осіб, обумовлено тим, що в останнє часи особливу увагу приділяється такій проблемі, як насильство в сім'ї, що особливо відчувається в контексті належного регулювання правостосунків між внутрішніми переміщеними особами. В зв'язку з розробленою автором, А. А. Киріченко та Ю. А. Ландевою, викладеною в ряду публікацій положень нової доктрини

¹ Киріченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Новітній правовий статус студентської молоді»: навч. посібник для предметної спеціальності 014.03 «Середня освіта. Історія» освітньої програми «Історія, правознавство» ОКР «Бакалавр». Друге видання / О. А. Киріченко, А. К. Виноградов, Є. В. Киріченко, С. А. Киріченко, О. С. Тунтула. - Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. - С. 89-92.

² Цит. робота. - С. 89-91.

правового статусу соціосуб'єктів¹ становиться, очевидною належність к уровню чаще всего научной схоластики всех так называемых юридических и иных научных исследований насилия в семье,² что, в свою очередь, обусловило необходимость разработки автором, Ю. А. Ланцевой и А. С. Тунтулой очередной новой доктрины сущности и разграничения насилия и прямого и делегированного государственного принуждения в контексте противодействия вненормативному и виктимному поведению лиц.³

Основавшись на положениях последних диссертаций по проблеме насилия в семье, частности, докторскую диссертацию А. Б. Благой на тему «Насилие в семье: криминологическое измерение, детерминация, предупреждение»,⁴ следует, прежде всего, обратить внимание на указанные в этой диссертации такие типичные признаки насилия в семье: 1) это умышленное противоправное деяние; 2) проявляется в форме действия или бездействия; 3) имеет дискриминационный

¹ Цит. работа. - С. 20-34 и др.

² Блага А. Б. Насильство в сім'ї: кримінологічний вимір, детермінація, запобігання: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Алла Борисівна Блага, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2014. - 496 с.; Бойко О. В. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.03 – соціальні структури та соціальні відносини / Олександр Валерійович Бойко, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2003. - 20 с.; Горбова Г. О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Ганна Олександрівна Горбова; Нац. авіац. ун-т. – К., 2016. – 19 с. и др.

³ Кириченко А. А. Новая доктрина сущности и разграничения насилия в семье, коллективе или государстве от прямого либо делегированного государственного принуждения в контексте противодействия вненормативному и виктимному поведению / А. А. Кириченко // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. - № 14 (2018). - С. 49-57; Кириченко А. А. Новая доктрина сущности и значения прямого или делегированного государственного принуждения для противодействия вненормативному (девиантному) поведению учеников общеобразовательных школ / А. А. Кириченко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. Тетяни Степанової. – № 1 (60), лютий 2018. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2018. - С. 103-109; и др.

⁴ Блага А. Б. Насильство в сім'ї: кримінологічний вимір, детермінація, запобігання: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Алла Борисівна Блага, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2014. - 496 с.

характер; 4) совершается в отношении определенного круга лиц - членов семьи или лиц, с которыми существовали или существуют семейные отношения; 5) сопровождается использованием имеющегося преимущества со стороны обидчика; 6) совершается путем навязывания своей воли вопреки или помимо воли потерпевшего; 7) может охватываться, но не ограничивается такими видами, как физическое, психологическое, сексуальное, экономическое насилие.

Изложенные так называемые «типичные признаки насилия в семье», как представляется, не выходят за пределы принципиально общеизвестных положений, а разновидности такого насилия и многие иные положения этой же докторской диссертации не выходят за пределы положений значительно ранее защищенной кандидатской диссертации по социологии А. В. Бойко, который, к примеру, также разграничивал физическое, психологическое, сексуальное и экономическое насилие в семье и др.¹

Более того, в указанных и иных диссертациях по данной проблеме² фактически отсутствуют ключевые моменты действительного научного исследования данной проблемы, когда насилие в семье следует рассматривать в контексте, во-первых, насилия в коллективе (учащихся; трудового коллектива; сослуживцев воинской и иной военизированной обязанности; лиц, отбывающих лишение свободы, и др.) и государстве (от компетентных государственных органов, иных государственных органов, от иных физических лиц и др.). Ведь все указанные сферы проявления насилия тесно взаимосвязаны и не могут рассматриваться обособленно.

Во-вторых, очень важно разграничить насилие всех указанных сфер проявления, с одной стороны, прямое и делегированное семье или коллективу государственное принуждение. В таком аспекте следовало бы первоначально определить понятие вненормативного поведения лица (выхода поведенческих актов определенного лица за границы нормы,

¹ Бойко О. В. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.03 – соціальні структури та соціальні відносини / Олександр Валерійович Бойко, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2003. - 20 с.; Горбова Г. О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Ганна Олександрівна Горбова; Нац. авіац. ун-т. – К., 2016. – 19 с. і др.

² Горбова Г. О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Ганна Олександрівна Горбова; Нац. авіац. ун-т. – К., 2016. – 19 с. і др.

установлюваною путем спеціальних наукових досліджень з урахуванням загальнолюдських цінностей і принципів справедливості і гуманності) і сутність **трьох базисних причин вненормативності поведіння**:

1. Психическіе, фізическіе і психофізическіе недостаткі (генетическіе обусловленніе, приобретенніе).
2. Недостаткі востітанія.
3. Неблагоприятное воздействие коллектива или иного внесемейного окружения.

Данные базисные причины, разумеется, могут и сочетаться между собой. Наличие вненормативности поведіння лица обусловливает необходимость и правомерность применения к нему как прямого, так и делегированного государственного принуждения. Ведь право применения государственного принуждения может быть делегировано членам семьи и или коллективу в контексте воспитания детей и иных внутрисемейных или внутриорганизационных взаимоотношений.

В тоже время как прямое, так и делегированное государственное принуждение должно обладать такими **базисными свойствами** как **быть**:

1. **Необходимым**, что определяется установления самого факта вненормативности поведіння лица, но обязательно, которое нарушает или может нарушить правовой статус иных социосубъектов либо причинить вред самому себе. То есть не каждая вненормативность поведіння лица обусловливает необходимость применения государственного принуждения, а только такого, которое нарушает или может нарушить правовой статус иных социосубъектов либо причинить вред самому себе.

2. **Достаточным**, т.е. быть примененным в такой степени, которой достаточно, чтобы вненормативность поведіння лица привести к норме и в любом случае остановить неблагоприятное его воздействие на себя или правовой статус иных социосубъектов.

3. **Гуманным**, т.е. обеспечивать достижение указанных целей с минимально возможным причинением страданий и иных неблагоприятных последствий для лица, проявляющего вненормативное поведение.

4. **При необходимости в пределах действия обстоятельств, исключающих антисоциальность деяния.**

В последнем случае имеются в виду обстоятельства, исключающие общественную опасность или вредность деяния, которое формально такую опасность или вредность несет и вненормативное поведение. Данные обстоятельства, по вполне обоснованному предложению А. К. Виноградова, должны приобрести общеправовую сущность и именоваться как обстоятельства, исключающие антисоциальность

деяння (необходима оборона, крайня необхідність, мниме обсто-
ятельство, виключаюче антисоціальність діяння і др.).¹

С урахуванням викладеного **под насилієм (в родині, колективі, го-
сударстві)** слід розуміти лише такі небажательні наслідки
для особи, які не тільки не переслідують мету привести в норму або
в крайньому випадку призупинити вчинення особою діяння, яке
порушує або може порушити правовий статус іншого соціального суб'єкта
(іншого фізичного особи, юридичного особи, держави, міжго-
сударственого закладу) або спричиняє або може спричинити шкоду
самому собі, але і не входять в контекст досягнення такої мети не-
обхідними і/або достаточними і/або гуманними і/або не здійсню-
ються при наявності обставин, виключаючих антисоціальність
діяння по здійсненню такого роду небажательних наслідків.

Представлений варіант рішення проблеми з'ясування сутності
і розмежування прямого і делегованого державного
примусу і насилія в родині, колективі, державі і в соціо-
оточенні дозволить розробити належне правове регулюван-
ня, яке так необхідно для найбільш чутливих до насилія
верств українського населення, зокрема дітей, жінок і інвалідів,
особливо серед внутрішньо переміщених осіб, в стосунках до
яких діє і так достатньо інших детермінантів особливої напру-
женості в розв'язанні багатьох життєвих проблем.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ

Росул О.М.,

*студент III курсу Природничо-гуманітарного коледжу
Ужгородського національного університету*

Постановка проблеми. Аналіз питань з приводу правового регу-
лювання статусу внутрішньо переміщених осіб займає важливе місце

¹ Кириченко О. А. Курс лекцій зі спецкурсу «Новітній правовий статус сту-
дентської молоді»: навч. посібник для предметної спеціальності 014.03 «Середня
освіта. Історія» освітньої програми «Історія, правознавство» ОКР «Бакалавр».
Друге видання / О. А. Кириченко, А. К. Виноградов, Є. В. Кириленко, С. А. Киричен-
ко, О. С. Тунтула. - Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. - С. 32.

в сучасному суспільстві. Військові події, які мали місце на території України, спричинили появу великої кількості переселенців із цих територій до інших областей в середині країни, що створили передумови необхідності у створенні власної ефективної нормативно-правової бази, щодо закріплення статусу внутрішньо переміщених осіб.

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день в правовій системі України постає необхідність у створенні власної нормативно-правової бази, щодо закріплення статусу внутрішньо переміщених осіб, яка б відповідала міжнародним стандартам та була обумовлена актуальністю суспільного і правового розвитку України. З кожним днем ситуація ускладнюється, що призводить до збільшення кількості таких осіб на території України, а законодавство України є не настільки досконалим, щоб регулювати це питання на належному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз правового статусу внутрішньо переміщених осіб стали предметом дослідження таких науковців: О.А. Фесенко, П.В. Пушкаря, К.О. Крахмальова, М.В. Мєнджул, Ю.С. Паніна, Р.Ф. Черниш, Н.І. Тищенко, В.А. Гринчак та інші.

Метою даного роботи є аналіз чинного законодавства України стосовно регулювання правового статусу внутрішньо переміщених осіб, а також формулювання основних проблем та прогалин у законодавстві України в цій сфері.

Вперше термін «внутрішньо переміщена особа» в міжнародному праві почав застосовуватись тільки в останнє десятиліття ХХ ст., коли безпосередньо виникла необхідність міжнародної реакції на проблему захисту прав зазначених осіб. Тоді, за дорученням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії з прав людини в 1998 році були прийняті Керівні принципи з питань внутрішньо переміщених осіб, які врегульовують вимушене переміщення осіб усередині країни та є вказівками для міжнародних та неурядових організацій.¹ Однак, головну роль у здійсненні захисту вимуваних переселенців відіграють саме внутрішні законодавства тих країн, в яких проходять міграційні процеси. Ефективним забезпеченням захисту прав та свобод внутрішньо переміщених осіб є законодавчо закріплені норми, які відповідають міжнародним стандартам.

Правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою основоположних прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи. Правовий статус, у свою чергу, є засобом нормативного закріплення основних принципів взаємодії особи та держави. Він, за сво-

¹ Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник / Мицик В.В., Задорожній О.В., Буткевич В.Г. – К.: Либідь, 2004. – 816 с.

єю природою, є системою таких зразків поведінки суб'єктів, які, з одного боку, захищаються державою, а, з іншого — схвалюються суспільством.¹

Таким чином, правовий статус характеризує становище особи у взаємовідносинах із суспільством та державою. Такий статус, згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» встановлено для громадянина України, іноземця або особи без громадянства, який перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, якого змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.²

З цим, законодавець виділяє такі основні ознаки категорії внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО):

- є фізичними особами та мають громадянство України;
- можуть не мати громадянства України, проте перебувають і постійно проживають на території України на законних умовах;
- під час зміни місця проживання не перетинають державний кордон України.

Враховуючи ці ознаки та виходячи з інформації офіційного веб-порталу Міністерства соціальної політики в Україні, станом на 26 березня 2018 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 491 528 переселенців або 1 217 071 сімей з окупованих територій Донбасу та Криму.³

Основною характерною рисою внутрішньої міграції є той факт, що особи, переміщені всередині країни, – це громадяни цієї ж держави. Міждержавні конфлікти сьогодні виникають набагато рідше, ніж внутрішні конфлікти та громадянські війни. Саме тому у світі зменшились випадки перетину державних кордонів біженцями, але збільшилась

¹ Скакун О.Ф. Теорія государства и права: Ученик. – Харьков: Консум: Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.

² Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 27.03.2018 року – (сайт Верховної Ради України) – режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

³ Обліковано 1 491 528 переселенців [Електронний ресурс]: Обліковано 1 491 528 переселенців від 26.03. 2018 року – (офіційний Веб-портал Міністерства соціальної політики) – режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/15003.html>

кількість осіб, які переміщуються всередині своєї країни. У більшості випадків вони опиняються в такому ж стані, як біженці.¹ Серед інших громадянських станів особистості ВПО є найбільш вразливою категорією. Ці особи втратили свої соціальні зв'язки, майно та були змушені покинути місце постійного проживання, не перетинаючи кордону держави свого громадянства чи постійного проживання.

У ч. 1 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» закріплено перелік таких прав ВПО:

- 1) єдність родини;
- 2) сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права у пошуку та воз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення;
- 3) інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів;
- 4) право на безпечні умови життя і здоров'я;
- 5) право на достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод;
- 6) створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання;
- 7) оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення внутрішньо переміщених осіб (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення;
- 8) забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; для багатодітних сімей, осіб з інвалідністю, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено;
- 9) сприяння у переміщенні її рухомого майна;
- 10) сприяння у поверненні на попереднє місце проживання;

¹ Козинець І.Г. Про співвідношення понять «біженці» та «особи, переміщені всередині країни» / І.Г. Козинець // Держава і право. – 2009. – Вип. 45. – С. 213–219.

11) забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством;

12) надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я;

13) отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем перебування;

14) проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання за місцем перебування;

15) безкоштовний проїзд для добровільного повернення до свого покинутого постійного місця проживання у всіх видах громадського транспорту у разі зникнення обставин, що спричинили таке переміщення;

16) отримання гуманітарної та благодійної допомоги;

17) інші права, визначені Конституцією та законами України.

За ст. 2 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» влада повинна вживати всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.¹

Для підтвердження факту внутрішнього переміщення видається довідка про взяття на облік, що діє безстроково, крім деяких випадків. Відповідно ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» такий документ отримують й діти, навіть якщо вони прибули без супроводження батьків або інших родичів. Для отримання довідки необхідно звернутись із заявою до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад за місцем проживання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Форма заяви затверджується центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах зайнятості населення та

¹ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 27.03.2018 року – (сайт Верховної Ради України) – режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

трудої міграції, трудових відносин, соціального захисту, соціального обслуговування населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну.

Заява подається ВПО, у тому числі неповнолітніми дітьми, особою, а малолітніми дітьми, недієздатними особами або особами, дієздатність яких обмежено, – через законного представника.¹

Існує ряд проблем у забезпеченні належних прав та свобод ВПО, які за своєю природою є дуже різноманітні. Дану проблематику класифікують:

- за масштабами: загальнодержавні, пов'язані насамперед з діяльністю законодавчої і виконавчої гілок влади; місцеві – діяльність органів місцевого самоврядування; індивідуальні – особливості індивідуальної адаптації та сприйняття серед місцевого населення;
- за змістом: соціально-побутові, економічні, гуманітарно-культурні тощо.

На мою думку, необхідно врахувати, що вирішення проблем у цьому напрямку має носити комплексний характер, оскільки позитивні зміни уже в одному напрямі можуть вплинути на загальну картину й навпаки. За даними ООН, Україна знаходиться серед десятки країн світу де найбільше внутрішніх переселенців. Як зазначає координатор програми регіональних радників у справах внутрішньо переміщених осіб при Міністерстві соціальної політики: «Мінсоцполітики реєструє їх і призначає виплати, але немає відомства, яке б вирішувало, наприклад, питання житла. Сьогодні навіть працевлаштовані переселенці витрачають значну частину своїх доходів на оренду житла. І це є основною причиною, чому багато біженців із зони АТО змушені повертатися на окуповану територію – там є власне житло, за яке не потрібно сплачувати». Місцями компактного проживання ВПО є зазвичай приватні гуртожитки, приміщення житлового фонду соціального призначення, готелі, санаторії, бази відпочинку, модульні містечка, культурні будівлі, гуртожитки навчальних закладів, лікарні та інші приміщення.²

¹ Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс]: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 27.03.2018 року – (сайт Верховної Ради України) – режим доступу :<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

² Актуальні проблеми переселенців в Україні [Електронний ресурс] / Дем'яненко М. // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ – режим доступу: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2006:aktualni-problemi-pereselentsiv-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350

Станом на травень 2016 року у місцях компактного проживання ВПО проживає 6 518 осіб, що складає приблизно 0,38 % від загальної кількості зареєстрованих ВПО в Україні.¹

Таким чином, основна частина ВПО вирішує житлове питання самостійно. Відповідно до міжнародних стандартів, які стосуються довгострокових рішень для ВПО, державою мають бути вжиті заходи, в тому числі спрямовані на забезпечення права на достатній рівень життя та відновлення втраченого (або пошкодженого) житла, землі та власності для належної інтеграції ВПО.²

Серед внутрішньо переміщених осіб є близько 67 тис. інвалідів, які вже на підконтрольній Україні території зустрілися з новими для себе проблемами. «Влада хоче від нас відкупитися: ось вам гроші і до побачення!» – каже С. Зуєв, один з переселенців з інвалідністю, які щодня продовжують вимагати в української влади дотримання своїх прав.

Спектр таких проблем досить широкий – від отримання статусу переселенця з інвалідністю до надання медичних послуг. При цьому більшість переселенців погоджуються, що робота з боку Міністерства соціальної політики України хоча і проводиться, але на сьогодні залишається неефективною. Незважаючи на зусилля волонтерів і законодавче регулювання, люди з інвалідністю й надалі потребують значної правової допомоги. Їм потрібно підтверджувати статус інвалідності в надзвичайних умовах, механізми якого не розроблені, залишається проблема з проходженням реабілітації, а також відсутність у достатній кількості ліків і житла.³

Голова Європейської асоціації прав інвалідів О. Дрюма наголошує, що з початку конфлікту Україна не ухвалила окремого законодавства щодо переселенців з інвалідністю. Навіть у законі про переселенців немає окремої статті, яка б надавала додатковий захист таким катего-

¹ GlobalShelterCluster, Центри компактного проживання в Україні[Електронний ресурс]: Центри компактного проживання в Україні травень 2016 року – режим доступу: https://www.sheltercluster.org/sites/default/files/docs/cc_factsheet_may_2016_ukr.pdf

² Права внутрішньо переміщених осіб[Електронний ресурс]/Розділ підготовлений експертами благодійного фонду “Право на захист”// Українська Гельсінська спілка з прав людини – 2017 – режим доступу:<https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib/>

³ Актуальні проблеми переселенців в Україні[Електронний ресурс] / Дем'яненко М.//Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ – режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2006:aktualni-problemi-pereselentsiv-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350

рія осіб. За його словами, переселенці з інвалідністю мають лише ті права, які існують в усіх людей з інвалідністю в Україні.¹

У Законі є лише положення про те, що особа з інвалідністю, дитина з інвалідністю та інша особа, яка перебуває у складних життєвих обставинах, яких зареєстровано внутрішньо переміщеними особами, мають право на:

1) отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України за місцем реєстрації фактичного місця проживання такої внутрішньо переміщеної особи;

2) забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, надання реабілітаційних послуг, що здійснюється за наявності необхідних документів, які підтверджують право на ці послуги та засоби, а у разі їх відсутності - за даними Централізованого банку даних з проблем інвалідності (для осіб, що звертаються повторно) та індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

3) забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання.²

Юрій Бойко наголошує на тому, що зростання числа переселенців – важке випробування для української медицини та освіти. По меддопомогу вже звернулися майже 300 тисяч осіб, а освітніх послуг потребують понад 180 тисяч дітей. Чи витримає бюджет таке навантаження – велике питання. Ще одна проблема – вузи, що переїхали на підконтрольні території. Забезпечувати нормальний навчальний процес вони не в змозі, адже розміщуються в непристосованих приміщеннях, без лабораторного та технічного обладнання. Викладачам і студентам просто ніде жити – гуртожитків не вистачає, кошти на оренду житла у більшості відсутні.³

Державою для вирішення вказаної проблеми прийнято державну Комплексну програму підтримки внутрішньо переміщених осіб, по-

¹ Як живуть переселенці з інвалідністю?[Електронний ресурс]/ О. Ярошук // Радіо свобода - 2015 - режим доступу:<https://www.radiosvoboda.org/a/27431817.html>

² Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»[Електронний ресурс]: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 27.03.2018 року – (сайт Верховної Ради України) – режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

³ Вимушені переселенці в Україні: проблема, яку не можна ігнорувати [Електронний ресурс] / Ю. Бойко // Головний портал Славутича – 2015 – режим доступу: http://www.slavutich.cn.ua/news_2782.html

станову Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», постанову Кабінету Міністрів України «Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Проте ситуація з внутрішньо переміщеними особами залишається дуже складною і цими законами та підзаконними актами неможливо вирішити весь масив проблем, з яким стикаються внутрішньо переміщені особи. Українське громадянське суспільство і в цьому питанні, як і щодо підтримки армії та просування реформ, нерідко заміняє мало дієздатний державний апарат, шляхом створення різних волонтерських рухів.¹

Висновки:

1. На сьогодні у всьому світі намітилась тенденція до збільшення кількості ВПО, які у більшості випадків опиняються в такому ж стані, як біженці, оскільки втрачають свої соціальні зв'язки, майно тощо. Проблема зберігає свою актуальність і для України.

2. Правовий статус ВПО являє собою систему законодавчо встановлених та гарантованих державою основоположних прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи.

3. Головну роль у здійсненні захисту вимушених переселенців відіграють саме внутрішні законодавства тих країн, в яких проходять міграційні процеси. В Україні існує ряд проблем у забезпеченні належних прав та свобод ВПО, адже багато питань у цій сфері залишаються не повною мірою врегульованими.

Науковий керівник: Лейба Є.В., кандидат юридичних наук, адвокат, викладач ПГК ДВНЗ Ужгородського національного університету

¹ Чому проблему переселенців введено з активного суспільного дискусу [Електронний ресурс] / Кіпень В. // Газета День – 2016 – режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/110418-mettis-pentagon-gotovyuy-do-viyskovogo-scenariyu-v-syriyi>

Секція III.
**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

**ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРАВА
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Булик І.Л.,
*старший викладач кафедри
адміністративного права і процесу,
кандидат юридичних наук*

Таряник Д.М.,
*студентка 2 курсу факультету №2
Національної академії внутрішніх справ*

Актуальність даної тематики зумовлена необхідністю дослідження питання механізму адміністративно-правового забезпечення виборчого права внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), в зв'язку з останніми подіями в Україні. Майже чотири роки тому наша держава вперше зіткнулася із явищем внутрішнього переміщення осіб. Результатом анексії Російською Федерацією території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також збройний конфлікт на Сході України стало, що більше двох мільйонів осіб вимушені були покинути свої домівки та стати переселенцями.

Кількість зареєстрованих ВПО в Україні склала понад 1,49 млн.

За даними прес-служби Міністерства соціальної політики, станом на 19 лютого 2018 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 489 711 переселенців або 1 214 266 сімей з Донбасу і Криму [1].

Кожний громадянин України володіє на її території всіма правами й свободами й несе рівні обов'язки, передбачені Конституцією України.

Ці конституційні положення є вихідними для адміністративно-правового статусу громадян, що визначається нормами конституційної, адміністративної й інших галузей права.

Громадяни України являють собою найбільшу групу суб'єктів адміністративно-правових відносин. Важливою умовою визначення громадян як суб'єктів адміністративно-правових відносин є наділення їх правами й обов'язками. Виборчі права є одними з основоположних політичних прав громадян будь-якої демократичної держави. Право громадян обирати й бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування закріплюють загальна декларація прав і свобод людини і громадянина, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Підсумковий документ Копенгагенської Ради з людського виміру ОБСЄ і Конституція України.

Реалізація цих основоположних прав ВПО і стала предметом спорів, що тривають уже понад 3 роки.

Адміністративно-правовий статус суб'єкта адміністративно-правового регулювання виборчих відносин є багатоаспектною категорією, яка відображає його складний, юридично оформлений взаємозв'язок із державою та іншими учасниками державно-управлінських суспільних відносин, які регулюються за допомогою норм адміністративного права. Він пов'язаний із забезпеченням реалізації прав усіх учасників виборчого процесу і дотриманням покладених на них обов'язків відповідно до виборчого законодавства нашої країни [2, с. 4]. Проте, наразі і досі не прийнято жодного нормативно-правового акту, який би забезпечував внутрішньо переміщеним особам гарантоване конституційне виборче право.

До виборчих відносин, що врегульовані адміністративно-правовими нормами належать:

1. відносини з приводу призначення виборів;
2. відносини щодо визначення кордонів виборчих дільниць та складання списку виборців;
3. відносини пов'язані із визначенням правового статусу державних органів та органів місцевого самоврядування, діяльність яких направлена на належне забезпечення виборчого процесу;
4. відносини з приводу формування і функціонування виборчих комісій;
5. відносини пов'язані з висуненням і реєстрацією кандидатів;
6. відносини щодо проведення передвиборчої агітації;
7. відносини з приводу організації і порядку голосування, підрахунку голосів, встановлення результатів виборів і їх офіційного опублікування;

8. відносини з приводу притягнення до адміністративної відповідальності у випадках порушення виборчих прав;
9. відносини з приводу оскарження рішень і дій виборчих комісій, органів державної влади і місцевого самоврядування;
10. відносини щодо забезпечення охорони виборчого процесу. [3, с. 7]

Для повноти реалізації адміністративно-правового статусу громадян під час проведення виборів необхідно забезпечити дотримання реалізації їхніх прав та обов'язків на законодавчому рівні.

Особливо гостро ця проблема постала напередодні місцевих виборів 2015 року. Тоді у країні склалася ситуація, за якої близько півтора мільйона громадян України – ВПО - були фактично позбавлені можливості реалізувати свої виборчі права, надані їм Конституцією. 14.07.2015 Верховна Рада України прийняла закон «Про місцеві вибори», який позбавив права участі у місцевих виборах більше ніж 1,4 млн. ВПО. Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про місцеві вибори», право голосу на виборах до місцевих органів влади мають особи, які належать до територіальної громади [4]. При цьому перелік документів, що, зокрема, засвідчує місце проживання виборця, є вичерпним: це або паспорт громадянина України, або тимчасове посвідчення громадянина України (для осіб, нещодавно прийнятих до громадянства України). Оскільки, відповідно до ст. 5 ЗУ «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», відмітка про реєстрацію місця проживання внутрішньо переміщеної особи не вноситься до її паспортного документа, а вноситься до довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, навіть зареєстровані у встановленому порядку переселенці втрачають право на участь у місцевих виборах всіх рівнів за новим місцем проживання [5]. Водночас, така ситуація суперечить вимогам ст. 8 ЗУ «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», відповідно до якої внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси [5].

Станом на той час, на 2015 рік процеси внутрішнього переміщення почалися більше ніж рік тому. Отже, більша частина ВПО вже є частиною тієї територіальної громади, де вони проживають на сьогодні. До того ж, відсутні будь-які гарантії того, що окупація та збройний конфлікт припиняться найближчим часом і ВПО зможуть повернутися до своїх домівок. При цьому вони сплачують податки, зокрема місцеві, та користуються адміністративними послугами саме за новим місцем

проживання. Зміна реєстрації місця проживання у паспорті неможлива для ВПО, адже відповідно до законодавства України, отримання відповідного штампу реєстрації позбавить статусу ВПО.

Врахувавши вищезазначені порушення, з метою відновлення виборчих прав ВПО, група народних депутатів, разом з представниками правозахисних організацій, в Верховній Раді України зареєстрували три законопроекти, які пропонують вирішити питання голосування внутрішньо переміщених осіб на місцевих виборах. Законопроект 2501а (В.Хомутич, В.Бондар) передбачає можливість голосування ВПО шляхом тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси. Альтернативні законопроекти 2501а-1 (С.Тарута, авторський колектив) та 2501а-2 (Ю.Львовичкіна) обидва пропонують забезпечити реалізацію права участі переселенців у місцевих виборах шляхом зміни виборчої адреси, однак у різний спосіб.

Експерти наполягають, що уваги вартий саме законопроект 2501а-1, оскільки він одночасно дозволяє реалізувати права внутрішньо переміщених осіб та уникнути виборчих маніпуляцій, пропонуючи використовувати заявний (а не автоматичний) принцип зміни виборчої адреси.

Законопроект №2501а-1:

- встановлює, що належність громадянина до територіальної громади визначається не лише відміткою про реєстрацію місця проживання у паспорті, але й довідкою ВПО;
- визначає, що довідка ВПО є підставою для зміни виборчої адреси;
- встановлює заявний принцип для змінення виборчої адреси (можливість добровільного звернення особи до територіального органу ведення Єдиного реєстру виборців не пізніше як за 15 днів до проведення виборів);
- передбачає можливість проведення перевірки даних, зазначених ВПО;
- обмежує спроби повторної зміни виборчої адреси ВПО шляхом встановлення розумного терміну неможливості такої зміни [6].

Гнучкий механізм, запропонований законопроектом, дозволяє тим ВПО, які планують постійно проживати в нових громадах, змінити свою виборчу адресу та повноцінно реалізовувати свої конституційні права, інтегруватися у громаду та брати відповідальність за прийняті рішення.

Але на превеликий жаль, попри великий тиск з боку громадськості, законопроект №2501а-1 не був включений до порядку денного для розгляду на пленарних засіданнях Парламенту до місцевих виборів,

що відбулися 25 жовтня, що означає, що близько півтора мільйони громадян України втратили можливість реалізувати виборче право, гарантоване Конституцією.

Вийшло так, що законність та гарантії адміністративно-правового захисту учасників виборів і референдумів не було забезпечено та дотримано.

З 2015 року, на сьогоднішній 2018 рік ситуація майже не змінилася. Закон «Про місцеві вибори» продовжує суперечити як національному законодавству, так і міжнародним стандартам у сфері захисту прав ВПО. Відповідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», заборонено обмежувати право на участь у місцевому самоврядуванні, в тому числі, за терміном проживання громадянина на відповідній території [7]. Відповідно до статті 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження [8]. Керівні принципи ООН з внутрішнього переміщення (принцип 22) встановлюють, що ВПО не підлягають будь-якій дискримінації внаслідок їх переміщення, зокрема при користуванні правом на участь у справах громади (на рівноправній основі) та правом голосувати [9].

Імперативна прив'язка процедур визначення виборчої адреси, участі виборців у місцевих виборах або голосуванні за кандидатів у народні депутати України у одномандатних виборчих округах до чинної системи реєстрації місця проживання громадян має ознаки непрямой дискримінації, а також не враховує внутрішніх міграційних реалій, приводить до обмеження участі значної частини виборців у голосуванні.

Таким чином, 4% українських виборців, які змушені були покинути власні домівки через зовнішню військову агресію, не мають можливості повноцінно реалізувати свої політичні права. Через неврегульованість законодавства, внутрішньо переміщені особи вже три роки не можуть голосувати на місцевих виборах та на парламентських виборах в одномандатних округах.

Основним завданням адміністративного захисту виборчих відносин є створення і збереження режиму законності і дисципліни в ході проведення виборів, за якого ризик вчинення правопорушень, що посягають на виборчі права громадян повинен бути мінімізований, із одночасним забезпеченням постійного функціонування високое-

фективного та швидкодіючого механізму реагування органів владних повноважень на усі можливі негативні явища, що обмежують (або можуть обмежити) реалізацію громадянами прав на участь у управлінні справами в країні за допомогою виборів [3, с.9].

Вирішити цю проблему взялись народні обранці, які 27 березня 2017 року зареєстрували проект Закону № 6240 «Про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян)» [10].

Як передбачено у законопроекті, виборець зможе змінити виборчу адресу після вмотивованого звернення до органу ведення Реєстру за наявності наступних підстав:

- Наявність у виборця довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.
- Оренда житла виборцем за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою.
- Здійснення виборцем підприємницької діяльності за адресою житла, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою, за умови;
- Наявність у виборця права власності на житло за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою.
- Здійснення виборцем догляду за особою, місце проживання якої зареєстровано відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою.
- Перебування виборця у шлюбі або у родинних відносинах із особою, місце проживання якої зареєстровано відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою [10].

Завдання адміністративно-правового регулювання виборчих відносин мають подвійний характер. Регулюючи суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються за участю владно-управлінських органів в межах виборчого процесу, адміністративно-правові норми повинні одночасно ефективно діяти у двох основних напрямках: 1) забезпечувати належний порядок і умови реалізації громадянами виборчих прав та їх охорону; 2) максимально обмежувати вплив політичної еліти, інших фізичних та юридичних осіб, а також запобігти вчиненню неправомірних юридичних дій, що можуть негативним чином вплинути на результати проведення виборів.

Отже, адміністративно-правове регулювання виборчих відносин – це цілеспрямований управлінський вплив держави на суспільні відносини, з приводу формування виборних органів або заміщення державних посад, що здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів направлених на забезпечення належних умов для реалізації громадянами виборчих прав, підтримання правопорядку і громадської безпеки під час проведення виборів.

Адміністративно-правове регулювання виборчого процесу потребує подальшого вдосконалення з метою забезпечення повною мірою конституційних виборчих прав громадян України.

Тому необхідно розробити механізм залучення ВПО до участі у місцевих виборах та підтримати проект Закону України «Про забезпечення доступу до виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян», в якому пропонується усунути допущені порушення прав громадян та привести чинне законодавство у відповідність до Конституції України та міжнародних стандартів виборчого процесу. Адже питання внутрішньо переміщених осіб має бути одним із виразно артикульованих пріоритетів будь-якої державної влади й чіткого плану дій не лише на сьогодні, а й на наступні роки. Важливо координувати зусилля держави та громадянського суспільства у допомозі внутрішньо переміщеним особам, з метою вирішення максимум проблем, з якими зіткнулися громадяни.

Список використаних джерел

1. Відомості з офіційного веб-порталу Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/14829.html>.
2. І.І. Співаков «Щодо адміністративно-правового статусу учасників виборів».
3. І.І. Співаков «Адміністративно-правове регулювання виборчих відносин в Україні».
4. Закон України «Про місцеві вибори» від від 14.07.2015 № 595-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.
5. Закон України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб» від від 15.04.2014 № 1207-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>.
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб №2501а-1 від 21.08.2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56287.

7. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
8. Закон України «Про свободу та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11.12.2003 № 1382-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.
9. Керівні принципи ООН з внутрішнього переміщення, затверджені комісією ООН 1998 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.pereselenci.kh.ua/wp-content/uploads/2017/07/guiding_principles_on_internal_displacement_ua.pdf.
10. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян) № 6240 від 27.03.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДОСТУПУ ДО ЄДИНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ДАНИХ ПРО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Гусельнікова Н.Д.,

*студентка 2 курсу факультету №2
Національної академії внутрішніх справ*

Стрельченко О.Г.,

*доцент кафедри адміністративного права і процесу
к.ю.н., доцент*

Відповідно до Конституції України - усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [ст.21 Конституція України 1996 року]. Але незважаючи на дану норму закону України, що має найвищу юридичну силу, права громадян України порушуються на території Донецькій та Луганських областях України з квітня 2014 року. Такі громадяни змушені покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій

природного чи техногенного характеру, такі громадяни називаються внутрішньо переміщеними особами.

Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб - це автоматизований банк відомостей, створений для забезпечення єдиного державного обліку фізичних осіб, які є внутрішньо переміщеними.

Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб створюється з метою обліку таких осіб. [3].

Особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними.

Категорії суб'єктів у сфері щодо створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб:

1. Уповноважені органи, які вносять в електронній формі інформацію до бази даних на підставі поданої внутрішньо переміщеною особою заяви, форму якої затверджує Міністерство соціальної політики України. Такими органами є структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі створення) рад.

2. Органи, що мають право одержувати інформацію з бази даних. До таких органів належить Мінфін, Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, інші центральні органи виконавчої влади, Пенсійний фонд України та його територіальні органи з дотриманням вимог Законів України "Про доступ до публічної інформації" [1].

3. Громадські об'єднання, волонтерські, благодійні організації, які надають адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам. Варто відзначити, що зазначені органи є користувачами бази у частині задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб (житлових, соціальних, медичних, освітніх, потреб у технічних та інших засобах реабілітації) без доступу до персональних даних. Під час користування базою даних вони можуть здійснювати пошук цільової групи внутрішньо переміщених осіб для надання допомоги, отримувати інформацію щодо цільової групи внутрішньо переміщених осіб, які потребують допомоги, з розподілом за регіонами та здійснювати перегляд складу цільової групи внутрішньо переміщених осіб відповідно до потреби у допомозі та вибраних регіонів.

4. Внутрішньо переміщені особи або їх законні представники. Під час користування базою даних такі особи можуть ознайомитися з власною заявою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, інформацією про стан дії довідки (дійсна; дію скасовано) та інформацією про стан надання відповідної допомоги, а також наявними

пропозиціями стосовно можливості отримання допомоги за кожною зазначеною нею у заяві потребою, які надаються громадськими об'єднаннями, волонтерськими, благодійними організаціями.

Для одержання актуальної та повної інформації про внутрішньо переміщених осіб з бази даних формується – звіт, який призначений для посадових осіб Міністерство соціальної політики України, Міністерство фінансів України, Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, уповноважених органів, інших центральних органів виконавчої влади, Пенсійного фонду України та його територіальних органів. Міністерство соціальної політики України надає доступ до отримання звіту зазначеними органами на підставі письмового запиту, в якому зазначаються необхідна інформація та прізвище посадової особи, яка матиме право доступу [2].

Доступ до інформації, яка міститься в базі даних, здійснюється на безоплатній основі і забезпечується за допомогою веб-інтерфейсу з дотриманням вимог до обробки персональних даних.

Робота з персональними даними внутрішньо переміщених осіб за допомогою веб-інтерфейсу проводиться через захищений контур обміну даними з використанням сертифікованих засобів шифрування.

Статистика внутрішньо переміщених осіб станом на 9 січня 2018 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 492 100 переселенців, або 1 218 002 сім'ї з Донбасу і Криму. Про це повідомляє Міністерство соціальної політики. Україна зараз входить до рейтингу ТОП-10 країн світу за кількістю переселенців.

Отже, введення такої системи, повинно покращити взаємодію внутрішньо переміщених осіб, управліннь праці та соціального захисту населення, громадських об'єднань, волонтерських, благодійних організацій, що займаються проблемами переселенців, і створити умови для спрощення і прискорення процесів надання допомоги тим, хто її найбільше потребує.

Список використаних джерел

1. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. ст. 314.
2. Курс адміністративного права України / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін.. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 864 с.
3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОТРИМАННЯ ДОВІДКИ ПРО ВЗЯТТЯ НА ОБЛІК ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНОЇ ОСОБИ

Жовнодій К.В.,

*здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національна академія внутрішніх справ*

Булик І.Л.,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри адміністративного права і процесу
Національна академія внутрішніх справ*

Від початку окупації Кримського півострова та збройного конфлікту на території Донецької, Луганської областей, Україна зіткнулася із найбільшою в її історії гуманітарною кризою – внутрішнім вимушеним переміщенням населення.

Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, яка підтверджує правове положення цієї особи.

Так, довідка – це документ, який видається громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають на території України і переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції або змушені були покинути своє постійне місце проживання в населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, і перемістилися в населені пункти, на території яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі [6,178].

Довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи видається структурним підрозділом місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту населення в день подання заяви, підписується та засвідчується уповноваженою посадовою особою цього структурного підрозділу без сплати будь-яких платежів та зборів, включаючи як першу видачу такої довідки, так і в разі повторної її видачі у випадку втрати, пошкодження або з метою продовження її дії.

Відповідно до Постанови КМУ № 509 [3] процедура взяття на облік ВПО є недосконалою та зумовлює ряд проблем.

Зокрема, підставами для взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є наявність реєстрації місця проживання на території, де вини-

кли обставини, які змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [6, 267].

Саме невизначеність або неправильне визначення території, на якій відбувається внутрішнє переміщення, є підставою великої кількості відмов ВПО у реєстрації, незважаючи на наявність зруйнованого житла через артилерійський обстріл.

Адресою покинутого місця проживання ВПО визнається адреса місця проживання особи на момент виникнення вищевказаних обставин [1].

Для тих, хто проживав в зоні АТО чи на тимчасово окупованій території і не мав там постійної реєстрації місця проживання, встати на облік ВПО можна шляхом доведення факту проживання на цих територіях шляхом подання документів, які підтверджують такий факт. Управління праці та соціального захисту населення зобов'язане розглянути таку заяву протягом 15 робочих днів і прийняти або рішення про видачу довідки ВПО, або обґрунтовану відмову у її видачі.

Вимога надання документів, які не передбачені в постановових КМУ №505 [4] та №509 [3], наприклад, договору оренди житла, довідки, що підтверджує акт проживання нерідко є підставою для відмови у отриманні довідки ВПО, що є грубим порушенням законодавства.

Адже відповідно до п. 8 Постанови КМУ № 509, заявнику може бути відмовлено у видачі довідки у разі, коли:

- 1) відсутні обставини, що спричинили внутрішнє переміщення;
- 2) у державних органів наявні відомості про подання завідомо неправдивих відомостей для отримання довідки;
- 3) заявник втратив документи, що посвідчують особу (до їх відновлення);
- 4) у документі заявника, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документі, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус, немає відмітки про реєстрацію місця проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, та відсутні докази, що підтверджують факт проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення;
- 5) докази, надані заявником для підтвердження факту проживання на території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, не підтверджують такого факту.

Рішення про відмову у видачі довідки з обов'язковим зазначенням підстав для відмови, підписане керівником уповноваженого органу, видається заявнику в день подання заяви про взяття на облік, або в окремих випадках – не пізніше ніж через 15 робочих днів після її подання [3].

У разі неотримання довідки або письмово оформленого рішення про відмову протягом одного дня з такого звернення особа має право звернутися до суду щодо оскарження протиправних дій чи бездіяльності такого органу та його посадових осіб.

У разі втрати або псування довідки замість неї безоплатно видається дублікат на підставі заяви (з поясненням фактичних обставин втрати або псування довідки).

У разі зміни місця тимчасового перебування заявник звертається за видачею довідки до іншого уповноваженого органу, а раніше видана довідка вилучається.

Відповідно до законодавства, може бути скасовано дію довідки, якщо особа:

1) подала заяву про відмову від довідки;

2) скоїла злочин: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; терористичний акт; втягнення у вчинення терористичного акту; публічні заклики до вчинення терористичного акту; створення терористичної групи чи терористичної організації; сприяння вчиненню терористичного акту; фінансування тероризму; здійснення геноциду, злочину проти людяності або військового злочину;

3) повернулася до покинутого місця постійного проживання;

4) виїхала на постійне місце проживання за кордон;

5) подала завідомо недостовірні відомості [1].

Неодноразові зміни до ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та Постанови КМУ № 509 вказують на те, що законодавець поспішав при прийнятті даних нормативно-правових актів та не врахував багато юридично значимих моментів.

Варто зазначити, що 13 січня 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 921-VIII [2], основною метою якого є посилення гарантії дотримання прав і свобод ВПО та спрощення процедур їх обліку.

Однією із важливих змін є визначення безстрокової дії довідки про взяття на облік ВПО. Дійсна з моменту видачі без необхідності про-

ставляти в ній штамп міграційної служби (до цього термін дії такої довідки становив шість місяців з моменту її видачі та обов'язкову реєстрацію у міграційній службі). Внесені зміни значно спростили отримання ВПО матеріальних пільг та забезпечення інших прав.

Отже, за три з половиною роки тривалості внутрішнього переміщення влада України повільно реалізує політику стабілізації ситуації в Україні, гарантування конституційних прав та забезпечення прав переміщених громадян. Постає гостра необхідність у вдосконаленні нормативно-правової бази, задля успішного забезпечення прав і свобод ВПО.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/paran171#n171>
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 24.12.2015 № 921-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/921-19>
3. Про облік внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>
4. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>
5. Керівні принципи УВКБ ООН з питання про переміщення осіб усеєдині країни [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://unhcr.org/attachments/article/1293/guiding_principles_on_internal_displacement_ua.pdf
6. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина; к.ю.н., доц. М.В. Менджул. – Ужгород: РІК-У, 2017. – 348 с.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ЇХ ДІТЕЙ

Крупій А.І.,

курсант 2-го курсу ННІ № 1

Національної академії внутрішніх справ

(відділ спеціальної та фізичної підготовки)

Головним обов'язком кожної країни є гарантування захисту прав та свобод громадян у державі та за її межами за будь-яких внутрішньо-політичних, соціально-економічних та інших обставин.

Проаналізувавши події, що відбулися в Україні за останні два роки, можна помітити, як істотно вплинули на гарантування та забезпечення конституційних прав значної частини населення України, що сталися внаслідок неприхованої агресії Російської Федерації щодо анексії Автономної Республіки Крим та розв'язання збройного конфлікту на Сході України за участю регулярних військ агресора.

Одним з головних прав і свобод громадянина в будь-якій цивілізованій країні є право на вільний вибір місця проживання та пересування, забезпечення якого в умовах проведення військових операцій вкрай важко, що спричиняє виникнення такого масового явища як вимушене внутрішнє переміщення населення як дорослого так і дитячого.

Так, згідно даних Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, в Україні станом на 1 січня 2018 року обліковано 1 млн. 780 тис. внутрішньо переміщених осіб, з них майже 1 млн. 100 тис. – жінки, 700 тис. – чоловіки. Таким чином, частка зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні складає близько 4% від загальної кількості населення країни. Водночас, відповідно до даних Міжнародного центру моніторингу станом на 1 січня 2018 року Україна знаходиться на 6 місці за кількістю внутрішньо переміщених осіб.

Питання правового і адміністративно-правового забезпечення прав особи є не достатньо дослідженими у вітчизняній юридичній науці.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» - внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних

проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Основні права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб закріплено в ст. 6, ст. 7, ст. 8, ст. 9 вищезазначеного закону.

Щодо основних положень закону про дітей внутрішньо переміщених осіб, можна додати, що для отримання довідки повнолітня або неповнолітня внутрішньо переміщена особа звертається особисто, а малолітня дитина, недієздатна особа або особа, дієздатність якої обмежена, - через законного представника із заявою про взяття на облік, форму якої затверджує Міністерство соціальної політики, до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад.

Заяву про взяття на облік малолітньої дитини, яка є дитиною-сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування, для отримання довідки подає від її імені:

- у разі влаштування до дитячого закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту дітей на повне державне забезпечення - керівник відповідного закладу;
- у разі влаштування в сім'ю громадян під опіку, піклування, прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу - законний представник (один з опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів).

Заяву про взяття на облік малолітньої дитини, яка прибула без супроводження законного представника, для отримання довідки може подавати від її імені родич (баба, дід, прабаба, прадід, повнолітні брат або сестра, тітка, дядько) або вітчим, мачуха, в яких проживає (перебуває) дитина [2].

Якщо малолітня дитина прибула без супроводження законного представника або особи, зазначеної в абзаці п'ятому цього пункту, заяву подає від її імені представник органу опіки та піклування за місцем перебування такої дитини.

Адміністративно-правове забезпечення прав переміщених осіб та їх дітей здійснюється такими уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації як Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з питань забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та місцевими державними адміністраціями.

Кабінет Міністрів України:

1) координує і контролює діяльність органів виконавчої влади щодо вжиття ними необхідних заходів із забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб відповідно до цього Закону;

2) забезпечує проведення моніторингу внутрішнього переміщення осіб, спрямовує діяльність органів виконавчої влади на усунення обставин (умов), що сприяли внутрішньому переміщенню осіб, захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, сприяння поверненню таких осіб до залишеного місця проживання та їх реінтеграції;

3) у разі настання обставин, зазначених у статті 1 цього Закону, які спричинили масове (більше 100 тисяч осіб) переміщення громадян України, або у разі продовження дії обставин, зазначених у статті 1 цього Закону, понад 6 місяців затверджує комплексні державні цільові програми щодо підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб із визначенням джерел та обсягів фінансування, контролює їх виконання;

4) здійснює інші повноваження, передбачені цим та іншими законами.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції):

1) сприяє возз'єднанню сімей внутрішньо переміщених осіб шляхом надання інформації внутрішньо переміщеній особі про місце фактичного перебування її членів сім'ї;

2) у разі виявлення факту повідомлення внутрішньо переміщеною особою неправдивих відомостей та/або подання недійсних або підроблених документів, скоєння злочинів або співучасті у злочинах, виїзду особи на постійне місце проживання за кордон повідомляє протягом одного робочого дня орган, що видав довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, про такі факти для прийняття в установленому порядку рішення щодо дії довідки;

3) у разі відсутності документів, що посвідчують особу та підтверджують її громадянство, здійснює ідентифікацію внутрішньо переміщеної особи; забезпечує оформлення, видачу, обмін, продовження строку дії документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, за місцем фактичного перебування внутрішньо переміщеної особи [3, с. 34].

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, забезпечує організацію надання медичної допомоги та медичного обслуговування, здійснення комплексних заходів щодо санітарно-епідеміологічної безпеки населення та каран-

тинних заходів за місцем фактичного перебування внутрішньо переміщених осіб.

Центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту, соціального обслуговування населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну:

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах освіти і науки.

Місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень забезпечують:

- 1) прийом громадян та надання їм безоплатної первинної правової допомоги з питання взяття на облік внутрішньо переміщених осіб;
- 2) взяття на облік внутрішньо переміщеної особи в порядку, встановленому ст. 4 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»;
- 3) надання інформації внутрішньо переміщеним особам про можливі місця і умови для їх тимчасового проживання/перебування з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, волонтерських, благодійних організацій, інших юридичних та фізичних осіб, про стан інфраструктури, довкілля у таких місцях;
- 4) надання у разі необхідності внутрішньо переміщеним особам медико-психологічної допомоги;
- 5) безоплатне харчування відповідно до законодавства внутрішньо переміщених осіб на період до отримання такими особами статусу безробітних або їх працевлаштування, але не більше одного місяця та інші [3, 5].

Таким чином, проглянувши статистику даних Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, можна дійти висновку, що рівень таких осіб надто збільшився, у зв'язку з ситуацією, що склалася на території України. Необхідно Внести зміни до законодавства України з метою забезпечення права голосування на місцевих виборах для внутрішньо переміщених осіб, передбачити в Державному бюджеті України на 2018 рік фінансування Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2018.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. Внутрішньо переміщені особи // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/2-uncategoris>
3. Гарна І.О. Організаційно-правове регулювання міграційних процесів в Україні / Гарна Інна Олександрівна // дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук. - Харків, 2004. – 185 с.
4. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 20-21, ст.190
5. Н.П. Тиндик Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук за спец. 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Надія Петрівна Тиндак. – Львів, 2009 – 526 с.

Науковий керівник: доцент кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, к.ю.н., доцент **Стрельченко О.Г.**

АДМІНІСТРАТИВНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ЇХ ЗАХИСТ

Печора К.В.,

курсант 2-го курсу ННІ №1

Національної академії внутрішніх справ

На сьогоднішній день Україна знаходиться у першій десятці країн світу з найбільшою кількістю внутрішньо переміщених осіб, що спричинено, зокрема, тимчасовою анексією Автономної Республіки Крим та збройною агресією Російської Федерації на сході України. За останніми даними Міністерства соціальної політики України взято на облік 1 633 346 переселенців або 1 296 485 сімей з Донбасу і Криму. Наприклад, у пункті тимчасового розміщення біженців на Закарпатті проживає понад 70 осіб, з яких 23 – діти. Водночас, у Мукачеві в Пункті тимчасового розміщення біженців в Закарпатській області наразі в закладі

проживає 71 особа, в тому числі 23 дітей. Спільні зусилля спрямовані на інтеграцію цих людей в українське суспільство, а також адаптацію осіб, які перебувають у процедурі визначення цього статусу, покращення соціально-побутових умов мешканців пункту [1].

Вивчення правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні є одним із порівняно нових і пріоритетних напрямів дослідження у сучасній юридичній науці, адже в правовому механізмі забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб займає центральне місце в діяльності органів публічної влади. Перед державою постало складне завдання, що полягає у вдосконаленні форм та методів діяльності органів публічної адміністрації і розробці галузевого законодавства в сфері міграції населення, що проявляється у необхідності реального забезпечення прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб. З моменту формування та реалізації адміністративно-правового статусу внутрішніх переселенців постала проблема, яка проявляється у складності дотримання основних прав та свобод вказаних осіб, а також наявності правових колізій у правових актах та цілої низки організаційних недоліків, зокрема в частині забезпечення права на вільне волевиявлення, оформлення, нарахування, отримання і продовження щомісячних соціальних виплат, а також реалізації права внутрішньо переміщених осіб на вільне пересування

Дослідження правосуб'єктності внутрішньо переміщених осіб має не лише практичне, а й теоретичне значення, оскільки таких досліджень щодо внутрішнього переселення, до настання вище зазначених подій в Україні, зустрічалося зовсім небагато, що вказує на особливу актуальність дослідження даної тематики.

Мета роботи полягає у тому, щоб на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових доробків, національного й міжнародного законодавства та практики його застосування визначити поняття та структуру правосуб'єктності внутрішньо переміщених осіб в Україні, а також надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення її реалізації.

Відповідно, вимушено внутрішньо переміщені особи є особи, або група осіб, які змушені покинути своє місце проживання в результаті ускладнення політичної, соціальної, економічної, екологічної ситуації у відповідній адміністративно-територіальній одиниці, з метою уникнення порушень прав людини, воєнного конфлікту, жорстокого поводження та потребують правового та соціального захисту держави [1, с. 125].

Першим кроком у врегулюванні правового статусу внутрішньо переміщених осіб було прийняття Верховною Радою України Закону Укра-

іни «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 №, який встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до ст. 1 цього Закону, внутрішньо переміщеною особою вважається громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

З моменту прийняття зазначеного Закону до нього уже 7 разів вносились зміни. За прийняття низки важливих змін боролися правозахисні та волонтерські організації, долаючи бажання держави лише контролювати переміщення переселенців, не займаючись при цьому захистом їх прав. Зокрема, 6 січня 2016 року Президентом було підписано Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який повністю відповідає міжнародним стандартам [2].

Не менш важливим питанням для внутрішньо переміщених осіб є позбавлення їх права вільно обирати і бути обраним в органи державної влади і органи місцевого самоврядування. Адже право вибору є конституційною нормою, тому держава має забезпечити її виконання. Однак це питання є вкрай неоднозначним, тому що статус внутрішньо переміщених осіб отримали не лише ті громадяни, які перебувають на не окупованій частині України, але й ті, що користуються ним, номінально перебуваючи на територіях, непідконтрольних українській владі. Конституція України та міжнародні стандарти однозначно визначають рівність прав усіх громадян, зокрема в питаннях виборчого права. Керівні принципи ООН з питань переміщення осіб у межах країни, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, Рекомендації ПАРЄ визначають зобов'язання держав щодо забезпечення на законодавчому рівні прав переміщених осіб під час виборів, у тому числі, і місцевих, однак ці норми не були враховані Верховною Радою України. В українському законодавстві виникла правова колізія. У нормах Закону № 1706 йдеться про необхідність забезпечення виборчого права громадян, які змушені були переселитися в зв'язку з війною на Донбасі та окупацією АРК. Зокрема, у ст. 8 цього Закону йдеться про те, що внутрішньо переміщена особа «реалізує своє право голосу на місцевих виборах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси». Водночас у вересні 2015 року набрав чинності новий Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII, в якому законодавці не передбачили можливості голосуван-

ня внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони перебувають за межами населеного пункту, в якому зареєстровані.

Отже, представникам законодавчої та виконавчої влади вкрай необхідно діяти більш рішуче. Особливо це стосується захисту майнових та громадянських прав внутрішньо переміщених осіб. Верховна Рада України має своєчасно та гнучко реагувати на проблеми, які виникають, та ухвалювати необхідні закони, спрямовані на реальне забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Уряд повинен забезпечити виділення достатніх ресурсів, у тому числі фінансових, для реалізації соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України. Адже й досі не прийнятий законопроект, який визначав би розмір та порядок відшкодування збитків, компенсаційних виплат за зруйноване або частково пошкоджене майно, категорії пошкодження об'єктів, порядок взаємодії органів державної влади з органами місцевої влади. Потреби в житлі для внутрішньо переміщених осіб стають все більш гострими, оскільки матеріальна допомога, яка їм надається, та заощадження населення не можуть покрити витрати, пов'язані з довготривалим переміщенням. УВКБ ООН підкреслює, що проживання внутрішньо переміщених осіб в колективних центрах може викликати залежність і послабити здатність внутрішньо переміщених осіб керувати власним життям, що посилює травму переміщення і створює бар'єри для інтеграції. Тому владі рекомендується розробити системний та далекоглядний підхід у відповідь на ці потреби.

Список використаних джерел

1. Внутрішньо переміщені особи в Україні як проблема сьогодення / Н. І. Тищенко, Б. Ю. Пироцький // Молодий вчений. - 2014. - № 10(13)(2). - С. 124-126.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. 2005, № 6, ст. 147.
3. Внутрішньо переміщені особи опинились у складних життєвих ситуаціях. Однією із поширених проблем, з якою стикаються ВПО, є питання оформлення спадщини [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.zinkiv.org/vnutrishno-peremishheni-osobi-opinilis-u-skladnih-zhittyevih-situatsiyah-odniyeyu-iz-poshirenih-problem-z-yakoyu-stikayutsya-vpo-ye-pitannya-oformlennya-spadshhini/>

Науковий керівник: доцент кафедри адміністративного права, кандидат юридичних наук, доцент **Стрельченко О.Г.**

ОСОБЛИВОСТІ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НА ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ АБО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

Стрельченко О.Г.,

к.ю.н., доцент,

*доцент кафедри адміністративного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Українське суспільство на сучасному етапі свого розвитку долає складні політичні та соціальні виклики, що зумовлює зміст політики держави у різних сферах життя. Важливою, базовою компонентою гармонійного розвитку нашої держави є турбота про здоров'я її громадян. Наголоси у правовому регулюванні цих питань відображають загальний рівень захисту та поваги прав людини. Як зазначає С.Г. Стеценко, сфера охорони здоров'я виконує покладені на неї функції перш за все за рахунок фінансування та належного державного регулювання [1, с. 227]. В основі останнього лежить нормативно-правова база, що визначає правове положення органів, установ і посадових осіб у галузі охорони здоров'я.

Саме за рахунок управління система організації медичної допомоги набуває ефективності, що сприяє найповнішій реалізації покладених завдань.

Одним із стратегічних напрямків політичної діяльності в Україні є удосконалення державної концепції обігу лікарських засобів в умовах реформування фармацевтичного сектору.

Для стратегічного завдання з удосконаленням існуючої державної концепції обігу лікарських засобів на засадах фармацевтичного права фармацевтичне законодавство (судова фармація, доказова фармація і соціальна фармація) головною складовою якої є розробка фармацевтичного законодавства відносно порядку ліцензування господарської діяльності щодо роздрібного та оптового відпуску лікарських засобів різних класифікаційно-правових та номенклатурно-правових груп зменшення цінового тягаря лікарського засобу на конкретного пацієнта особливо того, що проживає у сільській місцевості.

Дослідження механізму правового регулювання обігу лікарських засобів в Україні залишається актуальним з огляду на вдосконалення адміністративних, митних, господарських та міжнародних правовідносин, що входять у систему правовідносин, які виникають на різних

стадіях обігу лікарських засобів. Слід враховувати, що на сьогоднішній день Україна зобов'язана дотримуватись загальноєвропейських у світі норм і стандартів, виконувати міжнародні договори, учасником яких вона є, привести вітчизняне законодавство, що регулює обіг лікарських засобів до вимог Європейського Союзу разом з тим у зоні проведення антитерористичних операцій.

Відповідно Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 р. № 544-р «Про обсяги лікарських засобів та медичних виробів, операції з ввезення яких на митну територію України та постачання на митній території України звільняються від обкладення податком на додану вартість на період проведення антитерористичної операції та/або запровадження воєнного стану», яким затверджено обсяги лікарських засобів та медичних виробів, операції з ввезення яких на митну територію України та постачання на митній території України звільняються від обкладення податком на додану вартість (ПДВ) на період проведення антитерористичної операції (АТО) та/або запровадження воєнного стану [2].

Зокрема, змінами у кілька разів збільшується кількість упаковок лікарських засобів, які звільнятимуться від обкладення ПДВ. Також з цього Переліку виключається лікарський засіб амоксициліну тригідрат/калію клавуланат, 500 мг/125 мг, таблетки, вкриті плівковою оболонкою, № 14 тощо. Однак при цьому Перелік доповнюється 18 позиціями лікарських засобів, які звільняються від обкладення ПДВ на час проведення АТО.

Окрім цього, Перелік доповнюється 45 новими позиціями медичних виробів, а також у декілька разів збільшується й кількість медичних виробів, які звільняються від обкладення ПДВ.

Як зазначається в супровідній інформації до розпорядження № 48, прийняття цих змін дозволить додатково сформувати 100 тис. аптек медичних загальноїсськових індивідуальних, 10 тис. наплічників медичних санітара і санітарного інструктора та забезпечення ними в повному обсязі військовослужбовців Збройних сил України, задіяних у проведенні АТО, а також поповнення дефектури медичного майна в уже сформованих аптечках, сумках та комплектах.

Відповідно до абз. 3 п. 32 підрозділу 2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України затвердити обсяги лікарських засобів та медичних виробів, що призначені для використання закладами охорони здоров'я та учасниками антитерористичної операції для надання медичної допомоги фізичним особам, які у період проведення антитерористичної операції та/або запровадження воєнного стану за-

знали поранення, контузії чи іншого uszkodження здоров'я, операції з ввезення яких на митну територію України та постачання на митній території України звільняються від обкладення податком на додану вартість відповідно до пп. «в» п. 193.1 ст. 193 Податкового кодексу України на період проведення антитерористичної операції та/або запровадження воєнного стану, згідно з додатком.

Список використаних джерел

1. Стеценко С.Г. Медичне право України: підручник С. Г. Стеценко, Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я., за заг. С. Г. Стеценка. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. 50с с.
2. Про обсяги лікарських засобів та медичних виробів, операції з ввезення яких на митну територію України та постачання на митній території України звільняються від обкладення податком на додану вартість на період проведення антитерористичної операції та/або запровадження воєнного стану: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 р. № 544-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.apteka.ua/article/444853?print>

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ ТА НАДАННЯ ЇМ ПРИТУЛКУ

Шиша Н.А.,

студент 2 курсу ННІ №1

Національної академії внутрішніх справ

З кінця минулого століття міжнародна міграція набула глобально-го характеру і весь світ опинився під впливом цього явища. Сьогодні майже кожна держава сучасного світу зіткнулась із питанням визначення правового статусу осіб, що шукають притулку – біженців. Основним міжнародно-правовим документом, який визначає положення біженців, є Женевська Конвенція про статус біженців 1951 р. [1,2,3]. Відповідно до неї біженцем вважається особа, яка внаслідок подій, які відбулися до 1 січня 1951 р., і через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних погля-

дів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань.

На сьогоднішній день міжнаціональні конфлікти, громадянські війни на міжнаціональному та релігійному ґрунті призводять до змушеного переселення: тисячі людей вимушені шукати притулку в інших країнах. Проблема переселення людей пов'язана також із проблемою на сході та людей, які постраждали в наслідок АТО. Ця проблема носить досить глобальний характер, із яким по сьогоднішній день бореться Україна. Нашій країні потрібно рішення питань із переселенням населенням українського народу, а також ще є питання і самих біженців, яким повинен бути наданий притулок. Зважаючи на теперішню ситуацію в нашій державі поняття «біженців» стало звучати досить часто у зв'язку з анексією Автономної Республіки Крим. Оскільки ситуація, яка має місце зараз на міжнародній політичній арені, не сприяє відновленню територіальної цілісності України.

В Україні для вирішення складних питань громадянства і забезпечення прав зазначеної категорії людей 08 липня 2011 року був прийнятий закон *«Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»*. Цей закон визначає статус біженців, в ньому встановлюються економічні, соціальні і правові гарантії захисту їх прав і законних інтересів на території України у відповідності до Конституції України, принципів та норм [4].

У відповідності до ст. 1 Закону України *«Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»*, біженець визнається особа, яка не є громадянином України і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом унаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Відповідно до зазначено Закону Україна надає захист, якого шукають на її території. Так, додатковий захист визнається як форма захи-

сту, що надається в Україні на індивідуальній основі іноземцям та особам без громадянства, які прибули в Україну або перебувають в Україні і не можуть або не бажають повернутися в країну громадянської належності або країну попереднього постійного проживання внаслідок обставин.

Керуючись ст. 13 зазначеного Закону особа, стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має право на: тимчасове працевлаштування, навчання, медичну допомогу в порядку, встановленому законодавством України; проживання у родичів, у готелі, піднаймання житлового приміщення або користування житлом, наданим у пункті тимчасового розміщення біженців; безоплатну правову допомогу в установленому порядку; конфіденційне листування з УВКБ ООН та право на відвідання співробітниками УВКБ ООН; інші права, передбачені Конституцією та законами України для іноземців та осіб без громадянства, які законно перебувають на території України.

Особа, яка звернулася за наданням статусу біженця чи додаткового захисту і стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, зобов'язана: подати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, відомості, необхідні для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту; відбутися до визначеного місця тимчасового проживання у разі одержання направлення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту; проходити медичне обстеження на вимогу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту; з'являтися до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, у визначений ним строк; повідомляти центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, про свої поїздки за межі адміністративно-територіальної одиниці України, на території якої вона проживає [5].

Відповідно, ст. 14 цього Закону зазначає, що особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, корис-

туються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4].

Особи, яких визнано біженцями в Україні, вважаються такими, які постійно проживають в Україні, з дня прийняття рішення про визнання їх біженцями.

Особи, яких визнано особами, які потребують додаткового захисту, вважаються такими, які безстроково на законних підставах перебувають на території України.

Стосовно права особи, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту слід зазначено, що ст. 15 Закону передбачено, що особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має рівні з громадянами України права на: пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України, крім обмежень, встановлених законом; працю; провадження підприємницької діяльності, не забороненої законом; охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; відпочинок; освіту; свободу світогляду і віросповідання; направлення індивідуальних чи колективних письмових звернень або особисте звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів; володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; безоплатну правову допомогу в установленому порядку.

Особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, має рівні з громадянами України права у шлюбних та сімейних відносинах, має право на одержання грошової допомоги, пенсії та інших видів соціального забезпечення в порядку, встановленому законодавством України, та користування житлом, наданим у місці проживання.

Також, слід зазначити, що відповідно до прав особа, яку визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, зобов'язана (ст. 16 Закону): повідомляти протягом десяти робочих днів центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, про зміну прізвища, складу сім'ї, сімейного стану, місця проживання,

набуття громадянства України або іншої держави, надання притулку або дозволу на постійне проживання в іншій державі; знятися з обліку і стати на облік центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, за новим місцем проживання у разі зміни місця проживання і переїзду до адміністративно-територіальної одиниці України, на яку поширюється повноваження іншого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту; проходити щорічну перереєстрацію у строки, встановлені центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, за місцем проживання. Порядок перереєстрації біженців або осіб, які потребують додаткового захисту, встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [4].

Висновок. Слід враховувати той факт, що біженці постійно прибувають до країн ЄС, які, в свою чергу, намагаючись захистити себе саме від нелегальних економічних мігрантів, неодноразово порушують права біженців. Досить часто органи державної влади ухвалюють рішення про відмову у наданні притулку на території держави, наслідком яких може бути висилання особи до країни походження або звичного місця проживання, де існує реальна загроза її життю та здоров'ю. Отже, слід створити механізм, що дозволить таким особам оскаржити рішення про висилання до Європейського Суду з прав людини і не лише у контексті ст. 3 Конвенції 1950 р. Виходячи з наведеного, слід зазначити, що такий механізм має забезпечувати не лише формальне виконання зобов'язань держав у цій сфері, створюючи цілком нестерпні для життя біженців умови, але й реалізовувати мету, яку кожен раз Європейський Суд з прав людини передбачає у своїх рішеннях, дотримання прав людини і основоположних свобод.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців» від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 17. – Ст. 118.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004

3. Конвенція про статус біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_011
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8 липня 2011 року № 3671-VI .
5. Поняття правового статусу біженців відповідно до законодавства України <http://obljustif.gov.ua/rogatun/49534-2/>
6. Я.А. Савченко. Деякі питання визначення статусу біженців та надання їм права притулку // Вісник Академії адвокатури України. № 3(22). - 2011. – С. 214-217.

Науковий керівник: доцент кафедри адміністративного права і процесу, к.ю.н., доцент **Стрельченко О. Г.**

Секція IV.
ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ,
ТРУДОВИХ ТА ІНШИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

**ЗАХИСТ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ**

Басова І.С.,
*аспірантка відділу проблем цивільного,
трудового та підприємницького права
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України*

Житлове забезпечення є однією з форм соціального захисту житлових прав внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО). Процедурні правовідносини з реалізації житлових прав відіграють важливу роль при реалізації прав ВПО загалом. Конституційна дефініція визначає право кожного на житло.

Для соціально незахищеної категорії громадян, тих, хто потребує соціального захисту реалізація цього права можлива шляхом отримання житла безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Відповідно до ст. 48 Конституції України¹ кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. А у випадку з ВПО це положення має особливе значення. Ст. 2 Закону України "Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях"² від 18.01.2018 р. № 2268 за фізичними особами незалежно від перебування їх на облі-

¹ Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 17.04.2018).

² Закон України "Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях" від 18.01.2018 р. № 2268. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення 17.04.2018).

ку як внутрішньо переміщених осіб чи від набуття ними спеціального правового статусу та за юридичними особами зберігається право власності, інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, якщо таке майно набуто відповідно до законів України.

Захист житлових прав ВПО – це передбачені законодавством права та гарантії за допомогою яких останні можуть реалізувати права в галузі житлового забезпечення.

Звертаючись до питання соціального захисту в частині житлового забезпечення як загальної категорії та кола житлових прав і гарантій, яким він охоплюється, можна констатувати, що для ВПО такий захист має певні особливості. В цьому, на нашу думку, доцільним буде говорити, що з-поміж визначених конституційних прав для людини і громадянина України в галузі житлового забезпечення, є окрема категорія житлових прав, які передбачені виключно для ВПО. Йдеться про: 1) право на безоплатне тимчасове проживання за умови сплати вартості комунальних послуг; 2) право на придбання житла у багатоквартирних будинках за власний рахунок на пільгових умовах; 3) право на будівництво житла в селі з наданням довгострокових кредитів. Окреме місце займають житлові програми загальнодержавного та місцевого значення.

Серед виключних прав, пов'язаних з реалізацією ВПО права на житло можна виділити: право на достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, місця тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля; на створення належних умов для постійного чи тимчасового проживання; право на переміщення рухомого майна ВПО; право на отримання грошових виплат, що повністю або частково покривають виплати на проживання; право на оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення ВПО (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення).

Зупиняючись на праві безоплатного тимчасового проживання за умови сплати вартості комунальних послуг можна констатувати, що це право є виключним правом, передбаченим законодавцем для ВПО. Ця норма є новою для права соціального захисту осіб загалом та захисту прав і свобод ВПО зокрема. Жодний нормативний акт в галузі захисту соціальних прав, не містить схожих за змістом положень.

Так, ст. 9 Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”¹ від 20.10.2014 р. № 1706 ВПО надається право на отримання у безоплатне користування житло для тимчасового проживання (за умови оплати ними вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік ВПО; для багатодітних сімей, інвалідів, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено. Вартість комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення (містечках із збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) вираховується відповідно до тарифів на такі послуги та товари для населення.

Суб’єктом правовідносин з реалізації цього права є ВПО, в тому числі ВПО – багатодітні родини, інваліди, особи похилого віку. Проте, незважаючи на нормативну визначеність складність проявляється в механізмі реалізації цих норм, тобто у виникненні процедурних правовідносин та доведенні їх до логічного завершення, а саме отриманні житла ВПО на вказаних умовах.

Йдеться про те, визначаючи такий спосіб захисту житлових прав, законодавцем не було враховано термінологічні та процедурні особливості вже існуючих процедурних правовідносин з питань реалізації громадянами прав на житлове забезпечення. Досліджуючи нормативно-правову базу з питань житлового забезпечення, його категоріальний апарат, умови, механізм та особливості реалізації житлових прав громадян встановлено, право на отримання соціального житла можливе в порядку черги на одержання соціального житла та за умови перебування на соціальному квартирному обліку. Тобто, на момент звернення до органів державної влади з питання отримання такого соціального житла ВПО має перебувати в черзі та на квартирному обліку. Проте, у випадку з ВПО це положення відіграє неабияку роль, бо не всі переміщені особи перебувають на такому обліку. Зважаючи на підстави, які спричиняють масове вимушене переміщення та необхідність миттєвого реагування на їх вирішення те, вважаємо, що має бути створений окремий резервний житловий фонд для категорії ВПО, та, у зв’язку з цим, змінено механізм отримання такого житла. Насамперед, відійти від категорії черговості.

Навіть, у випадку, коли ВПО перебуває в соціальному квартирному обліку, отримати квартиру або садибний (одноквартирний) житловий

¹ Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” від 20.10.2014 р. № 1706. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/page> (дата звернення 19.04.2018).

будинок із житлового фонду соціального призначення в позачерговому порядку остання не зможе. Оскільки до суб'єктного складу осіб, що мають право на позачергове або першочергове отримання житла зазначеної категорії відповідно ст. ст. 11, 12 Закону України "Про житловий фонд соціального призначення"¹ від 12.01.2006 р. № 3334 не включений такий суб'єкт як ВПО. У зв'язку з викладеним, вважаємо за доцільне включити в загальний перелік категорій осіб, що мають право на позачергове або першочергове отримання квартир або садибних (одноквартирних) жилих будинків із житлового фонду соціального призначення ВПО. А також спростити процедуру постановки на квартирний соціальний облік для вищевказаної категорії громадян.

У зв'язку з забюрократизованістю та недосконалістю механізму реалізації ВПО своїх житлових прав, останні заходять в замкнуте коло, здебільшого без перспектив їх завершення, що спонукає більшості ВПО самостійно вирішувати житлові проблеми. За даними внутрішніх досліджень станом на вересень 2016 р. з питань вирішення житлового питання для ВПО 95,5% з них проживають в орендованих квартирах. Тобто 0,5 % забезпечуються державою, шляхом розміщення останніх в санаторно-курортних і оздоровчих закладах, установах соціального захисту, гуртожитках, готелях, спеціально побудованих модульних містечках. За сприяння уряду Німеччини (гуманітарна програма GIZ) в Україні побудовано 7 таких транзитних містечок: у Запоріжжі, Кам'янському, Дніпрі, Кривому Розі, Нікополі, Павлограді, Харкові². Існує також позитивна практика виділення ВПО відсотку житла, що розподіляється вищими навчальними закладами, державними підприємствами, установами, організаціями. Наприклад, при розподілі житла Інститутом держави і права ім. В.М. Корецького НАН України у 2017 році для ВПО було виділено 6% від загальної кількості розподіленого житла.

Водночас, відсутність достатньої кількості вільного чи новозбудованого житла, з розрахунку на чисельність нужденних з категорії ВПО, загальмовує цей процес, що не в повній мірі захищає останніх.

¹ Закон України "Про житловий фонд соціального призначення" від 12.01. 2006 р. № 3334. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3334-15> (дата звернення 19.04.2018).

² Фесенко О.А. Адміністративно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя. 2016. 254 с.

ВІДНОВЛЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ

Булеца С.Б.,

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права та процесу,
Ужгородський національний університет*

Ревуцька І.Е.,

*старший викладач кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Щодо відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану, то йдеться насамперед про території, на яких вказані органи тимчасово не функціонували за часів Великої Вітчизняної війни. Водночас це твердження є суто теоретичним і діяло воно в такому тлумаченні лише до окупації Криму та подій в Донецькій та Луганській областях.

Так, 15 квітня 2014 року був прийнятий, а 27 квітня 2014 року набрав чинності Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [1]. Відповідно до ст. 3 цього Закону як тимчасово окупована територія були визначені територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України.

Серед іншого, Закон врегулював низку приватноправових питань, як то гарантування права власності та правовий режим майна на тимчасово окупованій території (ст. 11) та забезпечення реалізації права на спадкування (ст. 11). Питання реєстрації актів цивільного стану залишилися поза увагою законодавця, але, керуючись ст. 5 вказаного Закону, яка встановлює, що Україна вживає всіх необхідних заходів щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, усім громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території, Міністерство юстиції України 12 червня 2014 року видає наказ № 919/5 «Про затвердження змін до деяких наказів Міністерства юстиції України».

Територія Автономної Республіки Крим є сьогодні не єдиною територією, де у громадян України можуть виникнути проблеми, пов'я-

зані з державною реєстрацією шлюбу. Мабуть, ще в більш складному становищі опинилися ті, хто проживає сьогодні на окремих територіях Донецької та Луганської областей.

2 вересня 2014 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції»[2]. Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону територія проведення антитерористичної операції – це територія України, на якій розташовані населені пункти, визначені у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, де проводиться антитерористична операція, розпочата відповідно до Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14 квітня 2014 року № 405/2014. Так само, як і Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», питання реєстрації актів цивільного стану на тимчасово окупованій території згаданим Законом не регулюються, а отже, при вирішенні питання реєстрації шлюбу залишається звертатися до відповідних норм СК України.

Таким чином, громадяни України, які опинилися на тимчасово окупованій території або на території проведення антитерористичної операції і бажають укласти шлюб, постають перед вибором: виїхати з тимчасово окупованої території (зони проведення АТО) і укласти шлюб у будь-якому органі державної реєстрації актів цивільного стану України, укласти шлюб у відповідних органах окупаційної влади (відповідних органах так званих ДНР або ЛНР) або укласти шлюб за релігійним обрядом.

Перший варіант є цілком можливим і найменш спірним з точки зору права, оскільки, по-перше, СК України не пов'язує можливість подання заяви про реєстрацію шлюбу з місцем постійного проживання і, відповідно до ч. 1 ст. 28 СК України, заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до будь-якого органу державної реєстрації актів цивільного стану за їх вибором. Крім того, наказом Міністерства юстиції України від 12 червня 2014 року № 919/5 «Про затвердження змін до деяких наказів Міністерства юстиції України», серед іншого, пункт 3 розділу I Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5 було доповнено таким положенням: у зв'язку з неможливістю виконувати повноваження відділами державної реєстрації актів цивільного стану Автономної Республіки Крим та

міста Севастополя на тимчасово окупованих територіях проведення державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання за заявами громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України, здійснюються відділами державної реєстрації актів цивільного стану за межами цієї території.

По-друге, держава намагається не створювати зайвих перепон для пересування громадян України територією країн і ч. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлює, що громадяни України мають право на вільний та безперешкодний в'їзд на тимчасово окуповану територію і виїзд з неї через контрольні пункти в'їзду-виїзду за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України.

Крім того, хоча за загальним правилом, встановленим ч. 1 ст. 32 СК України шлюб реєструється після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу, проте вбачається, що в даному випадку керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану, враховуючи обставини, може дозволити реєстрацію шлюбу до спливу цього строку, у тому числі - в день подання заяви про реєстрацію шлюбу.

Водночас, незважаючи на відсутність правових перешкод, можуть виникнути перешкоди організаційного, матеріального або іншого характеру (зокрема, перебування жінки у стані вагітності, що може унеможливити подорожі з метою укладення шлюбу). Зазначене ще більшою мірою стосується громадян, які проживають у зоні проведення АТО.

Розглядаючи другий варіант, тобто реєстрацію шлюбу у відповідних органах, створених окупаційною владою, слід зазначити, що ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [2], яка має назву «Незаконні органи, їх посадові та службові особи», у ч. 2 та 3 визначає, що будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом, і, відповідно, будь-який акт (рішення, документ), виданий такими органами та /або особами, є недійсним і не створює правових наслідків. Таким чином, шлюб між громадянами України, зареєстрований органами окупаційної влади, не буде мати правових наслідків. Щодо правового статусу будь-яких органів так званих ДНР

або ЛНР – він є взагалі невизначений і, відповідно, жодних правових наслідків шлюб, зареєстрований такими органами, мати не буде.

Таким чином, у такій ситуації застосування ч. 3 ст. 21 СК України вбачається цілком обґрунтованим.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [від 15.04.2014 № 1207-VII] URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207_18 (дата звернення 15.03.2018).
2. Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення анти-терористичної операції» [від 02.09.2014 № 1669-VII] URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1669_18 (дата звернення 15.03.2018).

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Головей І. І.,
магістр права

Найважливішим питанням у захисті прав та свобод внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) є обрання найефективнішого засобу щодо відновлення своїх порушених прав у зв'язку з тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим та окремих регіонів Донецької та Луганської областей. Це також гостро постає при визначенні тих механізмів, при яких ВПО можуть захистити свою приватну власність та у повній мірі застосувати цивільні права та обов'язки. Тема даної доповіді присвячена у з'ясуванні оптимальних моделей захисту права власності, а також відшкодування шкоди, які надані у нормах українського та міжнародного законодавства. Нормативною базою також буде слугувати аналіз положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Цивільного кодексу України, а також інших нормативно-правових актів законодавства України.

Першою проблемою є визначення категорій осіб, які підпадають під захист цивільних прав та свобод як ВПО. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» ВПО визначається як будь-який громадянин України, іноземець

або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання.¹ Зразу можна побачити із самого визначення, що законодавець обмежує гарантії захисту і не включає до переліку тих осіб, які могли втратити право на постійне проживання (до прикладу, закінчення дії дозволу, наданого іноземцю чи особі без громадянства). Тому до надання таким особам певних дозволів їм буде проблематично здійснювати свої цивільні права та обов'язки нарівно із іншими ВПО.

Іншою проблемою захисту цивільних прав та свобод є застосування національного чи міжнародного законодавства у питанні відшкодування моральної та майнової шкоди. Відповідно частини 6 статті 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»² «відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на Російську Федерацію як на державу, що здійснює окупацію». Тобто держава Україна офіційно зняла із себе обов'язки щодо відшкодування тієї шкоди, яка була спричинена, до прикладу, внаслідок незаконної «приватизації» земель українських громадян окупаційною адміністрацією. Однак, на думку автора, це не є справедливо, оскільки доки буде тривати фактично військові дії Росія не буде визнавати свої дії і відповідно відшкодовувати кошти. На думку С. Белікової, для їх позитивного вирішення вже зараз необхідно брати до уваги рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), керуватися міжнародними стандартами та створювати доказову базу для судового захисту ВПО.³ При застосуванні захисту за допомогою українського законодавства,

1 Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 1. – Ст. 1.

2 Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

3 Белікова С. Захист права власності на майно внутрішньо переміщених осіб / С. Белікова // Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу (27 жовтня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 71-75

самі ВПО мають звернутися до судів України і вимагати визнання незаконності тих актів (хоча є презумпція незаконності актів окупаційної адміністрації) і відповідно за рішенням суду відшкодувати моральну та майнову шкоду ВПО з боку відповідача - Російської Федерації.

Автор вважає, що відповідно до вище згаданого, така процедура буде дуже тривалою, оскільки не зрозуміло скільки буде тривати тимчасова окупація і тому ВПО можуть чекати виконання судового рішення довгими роками. Представникам законодавчої та виконавчої влади вкрай необхідно діяти більш рішуче. Особливо це стосується майнових та громадянських прав ВПО.¹ Автор пропонує для захисту цивільних прав та обов'язків надати саме право ВПО на «первинну компенсацію моральної та матеріальної шкоди». Після надання таких коштів від державного бюджету, держава Україна у особі уповноважених органів далі мала сама надати позов проти Російської Федерації у міжнародні інституції. Яскравим прикладом слугує рішення Стокгольмського арбітражного суду щодо спору Нафтогазу і Газпрому, при якому Газпром зобов'язали сплатити компенсацію. При несплаті всі рахунки і майно підпадають арешту по всьому світу і відповідно у будь-якому випадку Нафтогаз отримає виконання рішення суду.

Автор дослідження вважає, що також необхідно акцентувати увагу на нормах Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) у питаннях відшкодування шкоди. На думку Н. Березовської, держава виступає гарантом дотримання права власності громадян, у тому числі осіб, які залишились проживати на тимчасово окупованій території та в районах проведення антитерористичної операції.² Звідси можна зробити висновок, що основні дії під час первинного відшкодування шкоди будуть здійснювати саме органи державної влади України. Автор попередньо зобразив одну із моделей взаємодії задля отримання компенсації (попередня компенсація держави – позов проти Російської Федерації в міжнародних інстанціях – отримання компенсацій відповідно до міжнародних судових рішень). Якщо розглядати норми

¹ Здебський О. Проблемні питання захисту внутрішньо переміщених осіб / О. Здебський, Г. Юровська, О. Шаповалова // МЕН – 2017. – №1(91). – С. 118-122.

² Березовська Н. Порушення права власності громадян, які залишились проживати на тимчасово окупованій території та в районах проведення Антитерористичної операції. / Н. Березовська // Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу (27 жовтня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – С. 71-75

ЦК України, то такого явища як «окупація» у чинній редакція не має місце, а лише містить загальні положення статті 1166, де зазначається, що «майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю... а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її здійснила»¹. Навіть положення норм про відшкодування шкоди, завданої органом місцевого самоврядування не можна застосувати, оскільки вони є не-летітимними стосовно українського законодавства. Тому в даному випадку відшкодування шкоди ВПО за допомогою ЦК України можливий лише в тому випадку, якщо винна особа фактично має рахунки чи майно в Україні (і на основі такого майна можливо також відшкодування відповідно до судового рішення), а також відповідно до рішень міжнародних судових установ, які відбуваються відповідно до попередньої домовленості між контрагентами при наявності спору (до прикладу, сторони прописали, що спір щодо певного майна буде розглядатись певним міжнародним судом, хоча майно знаходиться на території тимчасової окупації і однією із сторін виступає житель даної території).

Також слід зазначити, що на думку К. Крахмальова необхідно застосовувати більш ясні і сформовані засоби захисту цивільних прав та свобод щодо жила та власності на основі принципів Пінейро, що визначають питання реституції майна та житла біженців, внутрішньо переміщених осіб.² Також слід зазначити, що самі принципи активно застосовуються Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ). Однак, автор вважає, що самі рішення ЄСПЛ після Рішення Конституційного суду Російської Федерації (далі Конституційний суд РФ) стали необов'язковими, як було зазначено, що «Конституційний суд РФ ухвалив, що Росія залишається під юрисдикцією Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), проте не зобов'язана виконувати його рішення. Росія може не виконувати рішення ЄСПЛ у разі, якщо вони суперечать Конституції РФ»³. Тому будь-які прояви застосування міжнародно-пра-

¹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.

² Крахмальова К.О. Правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні / К.О. Крахмальова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2016. – Вип. 2. – Т. 2. – С. 43–45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo02/part_2/12.pdf.

³ Рішення Конституційного суду Російської Федерації від 14 червня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ksrf.ru/ru/News/Pages/ViewItem.aspx?ParamId=3244>

вових механізмів щодо реституції чи захисту майна будуть заблоковані верховенством Конституції РФ.

Отже, на основі дослідженої тематики проблем захисту цивільних прав та свобод внутрішньо переміщених осіб у захисті приватної власності та відшкодуванні шкоди можна зробити ряд висновків. Основна проблема при захисті права власності та відшкодуванні шкоду полягає у протиріччі між українським та російським законодавством. Україна визначає законодавчо окупації і режим окупаційної адміністрації Російської Федерації, а Росія у відповідь захищається від ЄСПЛ верховенством своєї Конституції. Тому в даному випадку, єдиним способом захисту є введення первинної компенсації ВПО за рахунок держави України і потім позовами України проти Російської Федерації компенсувати кошти, які вже були сплачені внутрішнім переміщеним особам внаслідок порушення права власності чи інших питань відшкодування шкоди. Застосування міжнародного механізму захисту у даному випадку без досягнення певних угод між ворогуючими сторонами майже не можливе, винятком є ті випадки, при яких самі ВПО уклали договори щодо своєї приватної власності і передбачили регулювання спору іншими міжнародними організаціями (до прикладу, судом міста Лондона чи третейськими суддями тощо).

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Кульчицький Т.Р.,

*аспірант кафедри соціального права
Львівського національного
університету імені Івана Франка*

На сучасному етапі суспільно-політичного устрою захист прав і свобод своїх громадян як у державі, так і за її межами при будь-яких зовнішньополітичних, соціально-економічних або інших обставинах, незалежно від місця проживання громадян гарантується Конституцією України¹. Слід зазначити, станом на 07.08.2017 рік, за даними Міністерства соціальної політики в Україні взято на облік в обсязі 1586439

¹ Скуратівський В. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій. – К. : Вид-во УАДУ, 2003. – 265 с.

переселенців. Порівнюючи з офіційними даними за 29.08.2016 р. у період якого на обліку перебувало 1705363 переселенців, як бачимо за вказаний період кількість переселенців зменшилася, і у більшій мірі це відбувається з огляду на проблеми соціального захисту, зокрема нової реєстрації та суттєвого порушення прав ВПО.

Соціальний захист населення обумовлюється конституційним правом громадян України, він набуває важливого значення за умов фінансової нестабільності в Україні та наявності демографічних проблем і проблем переселення населення за умов нових змін у суспільному устрої країни ¹.

Слід зауважити, що метою соціального захисту є забезпечення рівня життя непрацездатних громадян, не нижче від прожиткового мінімуму, встановленого державою та попередження соціальної напруженості в суспільстві, яка може бути зумовлена майновою, расовою, культурною, релігійною чи соціальною нерівністю; підтримання стабільності в суспільстві, тобто попередження виникнення соціальної напруги, яка виникає у зв'язку з майновою, расовою, культурною, соціальною нерівністю.

У контексті нашого наукового дослідження, вагомою є думка Л. Дідківської, Л. Головки, які зазначають, що «Соціальний захист населення – державна підтримка певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, у тому числі через установлення соціальних стандартів» ².

У проекті Соціального кодексу України також подається чітке та ґрунтовне визначення соціального захисту, який визначається як система державного гарантування прав громадян України на матеріальне забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством України ³.

Деякі інші аспекти соціального захисту розглядаються у навчальному словнику-довіднику з соціології. Соціальний захист – одна з умов

¹ Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Просвіта, 1996. – 80 с.

² Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки : навч. посіб./ Л. Дідківська, Л. Головка. – К.: Знання-Прес, 2000. – 209 с.

³ Українські Закони. Соціальний кодекс України / В.С.Журавський та ін. – К. : Логос, 1998. – 319 с.

реальності правового статусу особистості в державі, яка передбачає конституційні повноваження громадян з захисту їх прав та свобод. Основні конституційні повноваження громадян України закріплені Декларацією прав і свобод людини і громадянина та Конституцією України¹. Таким чином, не дивлячись на різні точки зору щодо розуміння категорії «соціальний захист», можна зробити загальний висновок, що їх об'єднує те, що під соціальним захистом розуміється лише той обсяг соціальних гарантій, що надається безпосередньо державою. Окрім того зазначені вище визначення покликані визначити рівень та шляхи створення умов для гарантованої державою соціальної захищеності громадян у складних житєвих обставинах.

Соціальний захист внутрішньо вимушено переміщених осіб в Україні – одна з умов реальності їх правового статусу в державі, яка передбачає конституційні повноваження громадян з захисту їх прав та свобод, адже усі конституційні повноваження громадян України закріплені Декларацією прав і свобод людини і громадянина та Конституцією України. Соціальне забезпечення – система заходів, що пов'язані із задоволенням певних потреб людей похилого віку, пенсіонерів, інвалідів, військовослужбовців, внутрішньо вимушено переміщених осіб, інвалідів. Ці заходи спрямовані на відновлення та збереження їх соціальних зв'язків і відносин, активну допомогу у здійсненні, захисті й охороні прав цих категорій людей. Основою соціального забезпечення є здійснення заходів щодо покращення пенсійного забезпечення, розвитку мережі соціальних установ, які надають соціальні послуги, соціальне обслуговування вразливих верств населення.

Ми притримуємося думки, що соціальний захист внутрішньо вимушено переміщених осіб в Україні варто розглядати як систему соціальних та правових відносин з управління в умовах наявних соціальних ризиків суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя людей. У контексті системи соціального захисту, соціальний ризик слід розуміти закріплену законодавством та визнану суспільством соціально значиму обставину об'єктивного характеру, з настанням якої громадяни можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування чи потребують додаткового соціального забезпечення та не можуть самостійно їх уникнути. За змістом можна виділити такі основні соціальні ризики: непрацевдатність, безробіття,

¹ Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / укладачі: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін.; за заг. ред. В. М. Пічі. – К.: Каравела, Львів: Новий світ. – 2002. – 480 с.

втрата годувальника та малозабезпечення¹. Вагомою є думка авторів посібника «Право соціального забезпечення в Україні», П. Пилипенка, В. Бурака, С. Синчук, які стверджують, що соціальний ризик – це соціально значима обставина об'єктивного характеру, з настанням якої громадяни (члени їх сімей) не здатні самостійно себе утримувати, а тому потребують додаткового матеріального захисту з боку держави².

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб у сфері трудових правовідносин регламентується нормами Кодексу законів про працю України як головним нормативним актом у галузі трудових правовідносин, які передбачають зобов'язантя роботодавця в день звільнення видати працівникові відповідно оформлену трудову книжку, а також копію наказу про звільнення з роботи; виплатити всі належні йому суми в день звільнення, однак якщо робітник в день звільнення не працював, то зазначені суми мають бути виплачені не пізніше наступного дня після пред'явлення звільненим працівником вимоги про розрахунок; при невиплаті з вини роботодавця належних звільненому працівникові сум у зазначені строки, підприємство, установа, організація повинні виплатити працівникові його середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку.

У науковій літературі зазначається, що найважливішою юридичною гарантією права на працю є встановлення обов'язку роботодавця створити працівнику нормальні умови для роботи³. У контексті соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у сфері трудових правовідносин вагомою є думка А. О. Собакарь про те, що вирішальну роль у реалізації та захисті прав працівників відіграють юридичні гарантії, соціально-правове значення яких полягає в тому, що вони абезпечують працівникові реальну можливість користуватися певним соціальним благом, яке закріплено трудовим законодавством, безперешкодно реалізувати свої права⁴.

¹ Синчук М. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. / М. Синчук, В. Бурак. – К. : Знання. – 2006. – С. 74-75.

² Право соціального забезпечення в Україні : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Пилипенко П. Д., Бурак В. Я., С. М. Синчук ; за ред. Пилипенко П. Д. – 3-є видання перероб. і доп. – К. : Ін Юре, 2010. – С. 188

³ Курс порівняльного трудового права : підручник : у 2-х т. / Іншин М. І., Мацюк А. Р., Соцький А. М., Щербина В. І. ; за ред. А. Р. Мацюка. – 2-ге вид., змін. і доп. – Х., 2015. – Т. 1. – С. 882.

⁴ Собакарь А. О. Гарантії прав працівників на безпечні умови праці / А. О. Собакарь // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. – 2015. – № 1. – С. 148.

Юридичною гарантією забезпечення повної реалізації права на працю внутрішньо переміщених осіб виступає Кодекс законів про працю України, саме тому у випадку працевлаштування ВПО подають паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, якщо така наявна, а у випадках, прямо передбачених законодавством: документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи.

Також важливо пам'ятати, що прийняття на роботу оформлюється наказом роботодавця. При прийнятті на роботу роботодавцю забороняється вимагати від ВПО, які працевлаштовуються, відомості про партійну і національну приналежність, походження, реєстрацію місця проживання чи перебування, а також вимагати документи, подання яких не передбачено законодавством.

Важливим у забезпеченні трудових прав внутрішньо переміщених осіб є дотримання таких основних постулатів:

- внутрішньо переміщена особа, що звільнилася з роботи (припинила інший вид зайнятості), реєструється як безробітна та отримує допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства;
- внутрішньо переміщена особа, яка не звільнилася з роботи (не припинила інший вид зайнятості), у разі неможливості продовження роботи (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем проживання для набуття статусу безробітного та отримання допомоги по безробіттю та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття, може припинити трудові відносини, надавши нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення працівником трудових відносин з підтвердженням того, що ця заява таким громадянином надіслана роботодавцю рекомендованим листом (з описом вкладеної до нього такої заяви);
- при припиненні приймання поштових відправлень з території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з фактичною тимчасовою окупацією, така заява подається до відповідного районного, міського, районного, міського, районного у місті центру зайнятості ¹.

¹ Надання правової підтримки внутрішньо переміщеним особам на території Харківської області на системному рівні. – Електронний ресурс. Режим доступу: Рамуатка_ChPG.

Загалом, соціальний захист у трудових правовідносинах вимушено внутрішньо переміщених осіб в Україні – це багаторівнева система правових, економічних, соціальних відносин по управлінню соціальними ризиками в які потрапила дана категорія населення України, націлена на забезпечення: вдосконалення нормативно-правової бази соціального захисту ВПО; надання адресного допомоги; забезпечення соціальної підтримки у сфері працевлаштування; наданні соціальної допомоги у наданні належного рівня життєдіяльності ВПО.

Науковий керівник - кандидат юридичних наук, доцент кафедри соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка **Бурак Володимир Ярославич**

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СІМ'Ю ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Менджул М.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Проблема вимушеної внутрішньої міграції та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб (далі -ВПО) залишається актуальною в Україні в силу триваючої «гібридної» війни та окупації частини території нашої держави. За даними Міністерства соціальної політики станом на 9 січня 2018 року взято на облік 1 492 100 переселенців (або 1 218 002 сім'ї) з Донбасу і Криму [1]. Координатор ООН в Україні та постійний представник ПРООН в Україні Ніл Вокер заявив, що Україна – 9-та у світі за кількістю внутрішньо переміщених осіб[2]. Офіційна статистика не відображає в повному обсязі ситуацію, оскільки не всі ВПО стають на офіційний облік. В більшості випадків переселенцями є сім'ї та матері з дітьми, які стикаються з рядом проблем при здійсненні та захисті своїх прав, в тому числі права на сім'ю.

В науковій літературі вже є ряд досліджень проблем здійснення окремих прав внутрішньо переміщеними особами, в тому числі права на охорону здоров'я[3], права власності[4], трудових прав[5] тощо.

Окремі проблеми здійснення сімейних прав ВПО висвітлені Явор О.А. в колективній монографії.[6] Водночас ряд наукових та практичних питань в сфері здійснення сімейних прав ВПО залишаються відкритими, що і обумовлює актуальність відповідного дослідження.

Право на сім'ю гарантується кожній особі не залежно від громадянства чи наявності в неї спеціального статусу (біженця чи внутрішньо переміщеної особи). Це природне право людини, що закріплене в Загальній декларації прав людини (ст. 16), Міжнародному пакті про соціальні, економічні і культурні права (ст. 10), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 8), Конвенції про права дитини (ст. 16) тощо. На національному рівні право на сім'ю гарантується Конституцією України (ст. 32), ЦК України (ст. 291), СК України (ст. 4) та іншими нормативно-правовими актами.

Виникає питання щодо розуміння поняття та змісту права на сім'ю. Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права визначають сім'ю як природній та основний осередок суспільства, що має право на захист з боку суспільства та держави. Аналогічне положення закріплено і в статті 3 СК України.

На думку, Синегубова О.В. сім'я як самостійний інститут покликана за допомогою юридичних норм забезпечити суспільно-необхідний інтерес узаконити відносини між подружжям, покласти на них відповідальність за виховання дітей, врегулювати відносини між батьками та дітьми тощо.[7, с. 368]

Отже, сім'я є організованою спільністю осіб, які мають взаємні права та обов'язки, та яка виникає на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Науковці неодноразово пропонували визначення змісту права на сім'ю шляхом переліку повноважень, що належать уповноваженій особі. Так, Калітенко О. М. пропонує включати до змісту права людини на сім'ю такі можливості: 1) обирати особу, з якою створюватиметься сім'я; 2) право створювати сім'ю; 3) право визначати організаційні форми сімейного життя; 4) право жити в сім'ї.[8, с. 77] З цією позицією важко погодитися, адже право обирати особу, з якою створюватиметься сім'я, так само, як і право визначати організаційні форми сімейного життя, на нашу думку, є складовими права на створення сім'ї.

На думку, З. В. Ромовської елементами права на сім'ю є: право на створення сім'ї; право на проживання у сім'ї; право на повагу до свого сімейного життя; право на захист своєї сім'ї.[9, с. 12] У науковій літературі є думка, що в структурі права особи на сім'ю наявні статичні

та динамічні аспекти: статичні елементи утворюють змістовне ядро права на сім'ю (це право на повагу до свого сімейного життя та право на державну охорону своєї сім'ї), динамічні – є рухомими складовими, утворюють рухомий механізм права на сім'ю, поступово розширюються, змінюються та збагачують зміст права на сім'ю (право на створення сім'ї та право на проживання у сім'ї).[10, с. 106]

Ми погоджуємося з більшістю науковців, та вважаємо, що право на сім'ю, включає в себе право на створення сім'ї, право на проживання у сім'ї, право на підтримання зв'язків з членами своєї сім'ї, право на захист сім'ї, а також право на повагу до сімейного життя.

Слушно відзначає Явор О.А., що антитерористична операція як відносна юридична подія має велике значення в регулюванні сімейних правовідносин. Наразі в судах України розглядається досить широка категорія справ зі встановлення юридично значущих фактів, пов'язаних із проведенням антитерористичної операції на Сході України. Так, зокрема, до цієї категорії справ слід віднести справи про встановлення факту перебування у фактичних шлюбних відносинах з особою, яка загинула під час проведення антитерористичної операції, встановлення факту батьківства такої особи щодо дитини, народженої після мобілізації такої особи та/ або після її загибелі під час виконання обов'язків військової служби під час антитерористичної операції в районі виконання бойових завдань тощо.[6, с. 265-266]

Щодо права на сім'ю ВПО, то вони володіють всіма загальними правомочностями цього права (визначеними вище), і водночас відповідно до ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» мають також: право на єдність родини; право на сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права у пошуку та возз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення; право на інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів.

Таким чином, спеціальним законом надані додаткові правомочності, які покликані гарантувати належні та ефективні умови для здійснення ВПО права на сім'ю.

Крім того, аналіз Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» дозволяє зробити висновок, що право ВПО на сім'ю гарантується:

- на центральному рівні (Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції) зобов'язаний сприяти возз'єднанню сімей внутрішньо переміщених

осіб шляхом надання інформації внутрішньо переміщеній особі про місце фактичного перебування її членів сім'ї;

- на місцевому рівні (Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень: забезпечують виявлення із числа внутрішньо переміщених осіб сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення передбачених законодавством заходів у разі виникнення загрози життю та здоров'ю дітей, втрати дітьми батьківського піклування; приймають рішення про забезпечення функціонування внутрішньо переміщених прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей з дітьми, над якими встановлено опіку чи піклування; організацію роботи з виявлення дітей, переміщених без супроводження батьків, інших законних представників, здійснюють заходи щодо встановлення особи дитини, пошуку її батьків, влаштування таких дітей у сім'ї родичів, патронатних вихователів, до закладів соціального захисту дітей з урахуванням потреб дитини).

Список використаних джерел

1. Кількість зареєстрованих переселенців за місяць збільшилась на 4 тисячі осіб – Мінсоцполітики. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28964951.html> (дата звернення: 02.03.2018).
2. За кількістю внутрішньо переміщених осіб Україна - 9-та у світі. УНН. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1701326-za-kilkisty-vnutrishno-peremisichenikh-osib-ukrayina-9-ta-u-sviti> (дата звернення: 02.03.2018).
3. Булеца С.Б. Здійснення права на охорону здоров'я внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / за заг. ред.: О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2017. С. 178-195.
4. Параскева Костас. Реституція майна внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та стандартів Ради Європи : Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції: матеріали міжнародного круглого столу, 27 жовтня 2016 року. Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 8-16.
5. Рогач О. Я., Менджул М. В. Припинення трудових відносин з ініціативи працівника-внутрішньо переміщеної особи та роботодавця. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 184 - 190.
6. Явор О.А. Актуальні питання правового забезпечення сімейних прав внутрішньо переміщених осіб: Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний ас-

- пекти / за заг. ред.: О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2017. С. 261-272.
7. Синегубов О.В. Загальні положення здійснення права дитини на сім'ю. *Форум права*. 2013. № 4. С. 367-373.
 8. Калітенко О.М. Окремі аспекти реалізації права на сім'ю за законодавством України та Польщі. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5/1. С. 77- 81.
 9. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с.
 10. Дутко А. О., Мних С. Р. Поняття та ознаки сім'ї за законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2014. № 3. С. 99-108.

ПРАВО НА ПРАЦЮ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Найда І.В.,

доцент кафедри права, к.держ.упр.

Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» визначається біженець як особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [1].

Станом на 20 листопада 2017 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 498 158 переселенців або 1 221 968 сімей з Донбасу і Криму. Станом на 20 листопада 2017 року отримувачам допомоги профінансовано 2 552 928 тис. гривень. Близько 60 % з усієї кількості ВПО – це діти та особи похилого віку [2].

За роки тривалості внутрішнього переміщення ця проблема привернула увагу багатьох дослідників, експертів, громадських організацій.

Головними проблемами ВПО в Україні залишаються припинення або відмова у нарахуванні соціальних виплат, перевірки, незрозумілість процедур. За даними громадських організацій, які надають правову допомогу внутрішньо переміщеним особам, переселенці ще звертаються за юридичною допомогою із питань відновлення документів (паспорт, ІПН, документи про освіту, правовстановлюючих документів на майно), отримання довідки ВПО, отримання субсидій.

В сучасних політичних умовах є надзвичайно актуальна проблема зайнятості населення, в тому числі найбільш уразливої верстви населення а саме ВПО.

М.Махсма під зайнятістю як економічною категорією розуміє сукупність соціально-економічних відносин у суспільстві, які забезпечують можливості прикладання праці в різних сферах господарської діяльності й виконують функції, пов'язані з відтворенням робочої сили на всіх рівнях організації суспільної праці та виробництва [3, с. 37].

Правовий зміст зайнятості полягає в тому, що праця є природним правом людини, і це право гарантується громадянину України державою.

Праця - це складне й багатоаспектне явище, яке відіграє в житті суспільства і кожної людини таку важливу роль, що саме це поняття в широкому розумінні є невіддільним від людського життя. Праця - це свідомо доцільна діяльність людей, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей. Праця - це першооснова і необхідна умова життя людей і суспільства [4, с. 13].

Дві основні проблеми, з якими стикалися приблизно 40% ВПО під час пошуку роботи, – це низькі заробітні плати та невідповідність вакансій їхній освіті та професії. ВПО зазначають, що роботодавці часто не хочуть їх наймати й таким чином їх дискримінують відносно місцевого населення.

Важливим моментом на шляху інтеграції ВПО є створення для них робочих місць. Данська Рада у справах Біженців (Danish Refugee Council) за фінансової підтримки Швейцарської агенції розвитку та співробітництва (Swiss Agency for Development and Cooperation/SDC) і Департаменту Міжнародного Розвитку Великобританії (Department for International Development /DFID) розпочинає нову програму, спрямовану на підтримку внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та осіб, які постраждали від конфлікту в Україні, стабілізацію їх життя та досягненні довгострокових рішень шляхом працевлаштування та отримання доходів.

Головна ціль програми: створення нових робочих місць для ВПО та осіб, які постраждали від конфлікту, через інвестиційний вклад в розширення існуючого бізнесу.

Додатково до основних видів підтримки працевлаштування, Державна служба зайнятості здійснює додаткове сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Такі заходи зі сприяння зайнятості були затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 року № 696.

Аналіз існуючих на сьогодні механізмів допомоги показує на необхідність їх найскорішого вдосконалення, адже фактична роль держави у проблемах зайнятості ВПО є вкрай низькою, а на допомогу міжнародних донорів не всі бажаючі можуть розраховувати. У цьому контексті повинна бути розроблена спеціальна регіональна програма (або декілька таких програм) сприяння зайнятості вимушених переселенців, що міститиме основні механізми сприяння зайнятості, розроблені з урахуванням специфічних особливостей цієї соціальної групи. Для України, коли перед нею гостро стоять демографічні, соціальні та економічні проблеми, очевидна необхідність припливу мігрантів з високими якісними характеристиками, якими є вимушені переселенці. У той же час державна політика зайнятості та міграційна політика спираються на положення про негативний вплив таких мігрантів на вітчизняний ринок праці, не враховуючи зарубіжного досвіду, який, навпаки, демонструє позитивні наслідки припливу такої робочої сили для ринку праці та економіки в цілому.

Фінансування заходів сприяння зайнятості, здійснюється в межах коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Фонду соціального захисту інвалідів України (у разі працевлаштування інваліда, зареєстрованого в установленому порядку як безробітний та якому допомога по безробіттю призначена відповідно до частини другої статті 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття») після працевлаштування зареєстрованих безробітних з числа внутрішньо переміщених осіб за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції.

У разі звільнення працівника, за якого виплачувалася компенсація з ініціативи роботодавця або за згодою сторін до закінчення встановленого строку збереження гарантій зайнятості сума виплачених коштів повертається у повному обсязі до бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття або Фонду соціального захисту інвалідів залежно від джерела компенсації.

Порядок здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для осіб, визначається Кабінетом Міністрів України.

Список використаної літератури

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
2. Оцінка комплексу заходів, які вживає уряд України щодо надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам (ВПО): Остаточний звіт про результати оцінки. - 16 червня 2016 року / Експерти: Грег МакТаггарт, Майкл Стоун. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/13403.html>
3. Найда І.В. Удосконалення норм житлового законодавства щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні : Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; За Заг.ред. О.Я. Рогача, Я.В.Лазура., М.В. Менджул. – Ужгород: ТОВ «РІК – У», 2017. – 160 с.
4. Економіка праці та соціально-трудова відносини : підручник / [А. М. Колот, О.А. Грیشнова, О.О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. - К. : КНЕУ, 2009. – 711.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Рогач О.Я.,

*доктор юридичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Ужгородського національного університету*

Паніна Ю.С.,

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету*

Внаслідок анексії Автономної Республіки Крим у лютому-березні 2014 р., розгортання активного збройного конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей у квітні-травні 2014 р., а також

подальшої ескалації збройного протистояння в Україні з'явилась категорія громадян, що потребують особливого захисту їхніх прав і свобод з боку держави. Мова йде про внутрішньо переміщених осіб, які до 2014 р. згідно українського законодавства не мали належно закріплених гарантій реалізації та захисту їхніх прав.

Зважаючи на те, що чисельність ВПО в Україні перевищила 1,6 мільйона осіб, неприпустимим було залишити таку кількість людей без належного правового захисту. У зв'язку з цим законодавець оперативно розробив та ухвалив у 2014 році Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Однак, наслідком прийняття Закону «нашвидкуруч» стала його недосконалість та неможливість належним чином та в повній мірі забезпечити права внутрішньо переміщених осіб. Ситуація не змінилась навіть після внесення численних змін до зазначеного акту. Зокрема, привертає увагу той факт, що наразі в Україні практично нерегульованим залишилось питання забезпечення та захисту майнових прав ВПО. Хоч необхідно зазначити, що не всі внутрішньо переміщені особи зіткнулися з проблемами у забезпеченні права на освіту, на працю, на соціальну допомогу тощо, однак практично кожна особа, яка покинула свою домівку у зв'язку з тимчасовою окупацією чи збройним конфліктом, фактично втратила своє майно, або ж не може в повній мірі реалізувати правомочності власника чи забезпечити схоронність майна, що залишилось на тимчасово окупованій території або в районах проведення антитерористичної операції.

Не зважаючи на зазначені аргументи, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» регулює тільки окремий аспект здійснення права власності внутрішньо переміщеними особами. Зокрема, мова йде про норму п. 9 ч. 8 ст. 11, згідно з якою до повноважень місцевих державних адміністрацій належить надання допомоги за клопотанням внутрішньо переміщеної особи у переміщенні рухомого майна під час залишення особою місця свого постійного проживання, на території якого мають місце збройні конфлікти, тимчасова окупація, повсюдні прояви насильства, порушення прав людини чи надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру, а також надання допомоги у поверненні рухомого майна до такого залишеного місця проживання.¹

¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №1. Ст. 1.

Однак зазначена норма жодним чином не забезпечує захист права власності ВПО. До того ж, набагато більше труднощів виникає у сфері здійснення та захисту внутрішньо переміщеними особами права власності щодо нерухомого майна, яке знаходиться на територіях, де тривають збройні конфлікти, тимчасова окупація чи інші обставини, через які власники такого майна змушені були покинути місця свого постійного проживання.

Не визначення у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» основних засобів захисту майнових прав ВПО автоматично знімає з держави обов'язок забезпечувати такий захист. Таке явище слід розцінювати як цілком негативне.

За загальним правилом захист порушених, невизнаних чи оспорюваних цивільних прав, свобод та інтересів може здійснюватися в судовому, адміністративному порядку, нотаріусом, а також шляхом здійснення самозахисту. Однак для сфери захисту права власності притаманні дещо специфічні способи захисту, серед яких в науковій доктрині згадується ввідикація, кондикція, реституція та відшкодування шкоди, завданої майну в деліктному правовідношенні.

Найбільш поширеним є саме судовий захист права власності, зокрема, захист права власності в порядку ввідикації – витребування майна з чужого незаконного володіння. Адже найчастіше на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення АТО спостерігається неправомірне самовільне зайняття чужого житла, захоплення транспортних засобів тощо.

Якщо майно внутрішньо переміщеної особи перейшло у володіння третьої особи шляхом самовільного зайняття, захоплення чи присвоєння, то власник у будь-якому разі має право витребувати майно від такого незаконного недобросовісного володільця (ст. 387 ЦК України). Якщо ж майно вже було відчужене особою, яка незаконно заволоділа майном внутрішньо переміщеної особи, то від набувача за таким договором майно може бути витребуване в порядку ввідикації тільки в тому разі, якщо незаконний набувач не знав і не міг знати про те, що відчужувач був незаконним володільцем, і за умови, що таке майно: 1) було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння; 2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння; 3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом. (ч. 1 ст. 388 ЦК України).¹

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: за станом на 07.03.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

Зважаючи на обставини, які відповідно до абзацу першого ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» спричиняють внутрішнє переміщення осіб всередині країни (збройний конфлікт, тимчасова окупація, повсюдні прояви насильства, порушення прав людини, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру),¹ можна стверджувати, що майно ВПО вибуває з їхнього володіння не з їхньої волі, адже вони вимушені покинути місця свого постійного проживання, а іноді вимушені зробити це дуже оперативно, не маючи змоги вивезти рухоме майно з собою або забезпечити схоронність нерухомого майна.

Негаторний позов у сфері захисту права власності ВПО не є ефективним оскільки негаторний позов передбачає, що власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном (ст. 391 ЦК України).² При цьому майно повинно бути у володінні власника, а внутрішньо переміщені особи стикаються з порушенням свого права власності переважно у зв'язку з тим, що їхнє майно фактично знаходиться у місцях їхнього попереднього проживання, які вони вимушені були покинути, тобто майно не перебуває у володіння ВПО.

Ще одним доволі поширеним способом захисту права власності є подання до суду позову про визнання права власності. Згідно ст. 392 ЦК України власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати документа, який засвідчує його право власності.³ Очевидно, що внутрішньо переміщена особа може зіткнутися з будь-якою із зазначених у ст. 392 ЦК України обставин, а найчастіше ВПО внаслідок вимушеного переселення втрачають документи, що підтверджують право власності. У такому разі суд може винести рішення про визнання права власності у безспірному порядку у разі пред'явлення позивачем беззаперечних доказів наявності у нього права власності на відповідне майно. Однак, необхідно відзначити, що позов про визнання права власності не є ефективним та не може бути застосований для захисту порушених майнових прав.

¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №1. Ст. 1.

² Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: за станом на 07.03.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

³ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: за станом на 07.03.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

У сфері захисту права власності ВПО в судовому порядку зазначеними вище способами також виникають деякі труднощі, що пов'язані з територіальною підсудністю зазначеної категорії справ. Згідно ч. 1 ст. 30 Цивільного процесуального кодексу України щодо позовів про захист права власності на нерухоме майно діє виключна підсудність: позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою.¹

Таким чином, внутрішньо переміщені особи у разі необхідності здійснення ними захисту права власності на нерухоме майно повинні звертатися з відповідним позовом до суду, що знаходиться на тимчасово окупованій території або в районах проведення антитерористичної операції. Це викликає суттєві труднощі, адже не завжди ВПО має змогу прибути на тимчасово окуповану територію чи в район проведення антитерористичної операції. До того ж, виникають сумніви щодо об'єктивності розгляду справи відповідними судами.

Окрім того, необхідно відзначити, що віндикаційний позов і позов про визнання права власності можуть бути застосовані внутрішньо переміщеними особами лише у тому разі, якщо майно, визначене індивідуальними ознаками, щодо якого подається відповідний позов, збереглося в натурі, тобто існує фізично на момент пред'явлення позову. У разі, якщо майно ВПО було знищено чи пошкоджено, то єдиним способом судового захисту права власності, що може бути застосований для відновлення порушеного права власності внутрішньо переміщеними особами, є позов про відшкодування завданої шкоди. Однак щодо таких позовів теж виникають значні труднощі, оскільки в умовах збройного конфлікту та окупації практично неможливо встановити суб'єкта, який виступає безпосереднім заподіювачем шкоди.

У світовій практиці найбільш ефективним способом забезпечення прав власності внутрішньо переміщених осіб вважається реституція, тобто повернення у власність і фактичне володіння внутрішньо переміщених осіб усього майна, що їм належало до вимушеного переселення. Це правило знайшло своє відображення у Принципі 29 Керівних принципів ООН з питань щодо переміщення осіб всередині країни. Так,

¹ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV: за станом на 24.02.2018 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 16. Ст. 1088.

згідно із зазначеною нормою компетентні органи державної влади несуть обов'язок і відповідальність за надання допомоги внутрішньо переміщеним особам після їх повернення в міру існуючих можливостей, повернення їх майна та власності, які вони покинули або ж які у них були вилучені після вимушеного переміщення. Якщо ж повернення майна або власності внутрішньо переміщених осіб неможливе, то компетентні органи влади забезпечують або ж полегшують отримання такими ВПО належної компенсації або ж справедливого відшкодування в іншій формі (ч. 2 Принципу 29).¹

Про те, що реституція є найбільш оптимальним механізмом захисту права власності внутрішньо переміщених осіб, мова також йде у Резолюції 1708 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи від 28 січня 2010 р.², а також у так званих «Принципах Пінейро». Ключовий зміст та основне призначення «Принципів Пінейро» закріплені у Принципі 2, згідно з яким всі біженці і переміщені особи мають право на повернення їм будь-якого житла, землі або майна, яких вони були довільно або незаконно позбавлені (реституція), або право на отримання компенсації за будь-яке житло, землю або майно, якщо згідно з рішенням неупередженого, незалежного суду їх неможливо відновити. Право на відшкодування шкоди є окремим правом і жодним чином не залежить від фактичного повернення чи неповернення біженців і переміщених осіб на попереднє місце проживання.³

Саме тому у більшості країнах світу у разі знищення чи пошкодження майна в аналогічних умовах відповідальність покладається на державу. І саме держава повинна забезпечити своїм громадянам належний захист їхнього порушеного права власності. Так, наприклад, у Молдові під час збройного конфлікту 1992 року було розроблено та затверджено програму відшкодування заподіяної шкоди вимушеним переселенцям. З фондів державної страхової компанії, навіть якщо майно не було застраховане, відшкодовувалась заподіяна шкода не-

¹ Guiding Principles on Internal Displacement. URL: <http://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html> (Last accessed: 15.03.2018).

² Вирішення майнових питань біженців і внутрішньо переміщених осіб: Резолюція 1708 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи від 28 січня 2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16806b5a6d> (Last accessed 20.03.2018).

³ Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons. Implementing the «Pinheiro Principles»: Handbook. Turin: International Centre of the ILO. 2007. P. 24. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/pinheiro_principles.pdf (Last accessed: 16.03.2018).

рухомості (фіксована сума), транспортним засобам (встановлювалась максимальна сума), а для селян також повністю відшкодовувалась шкода, завдана засобам виробництва.¹

Отже, можна зробити висновок, що забезпечення належного захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб повинно покладатись на державу, а на законодавчому рівні повинні бути закріплені ефективні механізми забезпечення повернення майна ВПО чи відшкодування його вартості у разі знищення чи пошкодження. Світовий досвід підтверджує, що найбільш ефективним засобом захисту права власності ВПО є реституція, однак, на жаль, відповідний правовий механізм не знайшов відображення в чинному законодавстві України. Окремі науковці вважають за доцільне прийняття в Україні окремого закону, який би регулював процедуру реституції. Однак вважається, що пріоритетнішою є систематизація законодавства з метою уникнення нагромадження великої кількості нормативно-правових актів. Тому раціональніше було б закріпити положення про реституцію та відповідальність держави у сфері захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб у нормах Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Штика М.І.,

студент III курсу

Природничо-гуманітарного коледжу

Ужгородського національного університету

Постановка проблеми. На сьогодні значна частина населення України у зв'язку із геополітичною ситуацією в країні отримали статус внутрішньо переміщених осіб, тому гарантії реалізації соціальних

¹ Солодько А., Доронюк Т. Захист соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб: першочергові завдання для України. Київ: Центр дослідження суспільства. URL: https://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/045/original/CSR_IDP.pdf?1400493355 (дата звернення: 13.04.2018).

прав даної категорії населення та вирішення проблем пов'язаних з їх реалізацією є важливим для України в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Раніше гарантії соціальних прав внутрішньо переміщених осіб в Україні досліджувались недостатньо. Але у зв'язку із політичною ситуацією протягом останніх років, дані питання досліджуються у наукових працях Є. Микитенка, М. Менджул, Б. Захарова, О. Виноградової, Є. Герасименка, та ін.

Метою даної статті є аналіз гарантій соціальних прав внутрішньо переміщених осіб, виявлення проблем їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст.1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено: «Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру».¹

Внутрішньо переміщені особи є особливою категорією населення, яка вимушена активно використовувати свої соціальні права. Найчастіше внутрішньо переміщені особи реалізують свої права на отримання соціальних виплат, виплату пенсій, пошук роботи та отримання житла.

Для отримання всіх видів державної соціальної підтримки внутрішньо переміщені особи можуть звертатись до найближчої установи соціального захисту населення за місцем фактичного проживання (перебування). Державну підтримку пенсіонерів здійснюють органи Пенсійного фонду, державну підтримку з працевлаштування здійснюють центри зайнятості. Громадянам похилого віку та інвалідам надають допомогу місцеві органи соціального захисту.

Процедура реалізації соціальних прав в Україні здійснюється дуже повільно у зв'язку із повільною роботою з обробки та обміну даними між різними державними органами та некомпетентністю працівників, недосконалою та недостатньо розвиненою нормативно-правовою базою, яка забезпечує реалізацію соціальних прав внутрішньо переміщених осіб.

¹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

Важливим кроком у вирішенні проблем з гарантування соціальних прав внутрішньо переміщених осіб було створення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб¹, але в даний час все одно існують проблеми з поставлення на облік та внесення інформації до цієї інформаційної бази через некомпетентну діяльність працівників державних органів з реалізації постанови КМУ «Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб». За результатами досліджень благодійних фондів майже 70% працівників соцзахисту не використовували ЄБД, 61% опитаних працівників повідомили, що ЄБД працює некоректно. Моніторингом виявлено, що запровадження ЄБД погіршило процес взяття внутрішньо переміщених осіб на облік, введення в експлуатацію ЄБД не було забезпечено ані технічно, ані методологічно. Нове програмне забезпечення ЄБД не забезпечує досягнення мети упорядкування обліку внутрішньо переміщених осіб. В країні відсутня інформація про реальну кількість переселенців та їх гуманітарні, медичні, соціально-економічні та інші потреби, через незабезпечення належного функціонування ЄБД про внутрішньо переміщених осіб.²

В Україні діє низка нормативно-правових актів які врегульовують відносини у сфері дотримання гарантій соціальних прав внутрішньо переміщених осіб, зокрема Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб», Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб», постанова Кабінету міністрів «Про облік внутрішньо переміщених осіб».

¹ Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-%D0%BF>

² Звіт за результатами моніторингу функціонування та використання управліннями соціального захисту населення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vpl.com.ua/wp-content/uploads/2016/12/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%84%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D1%96%D0%BD%D1%84_%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B0.pdf

Законодавець розробив нормативно-правові акти, які забезпечують внутрішньо-переміщених осіб щомісячною адресною допомогою, відповідно до постанови КМУ №505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» сума цих виплат становить для осіб, які отримують пенсію, та дітей - 1000 гривень на одну особу (члена сім'ї); для працездатних осіб - 442 гривні на одну особу (члена сім'ї), що в реаліях сьогодення є зовсім незначною сумою та безумовно потребує підвищення.¹

Висновки:

1. Внутрішньо переміщеною особою є громадянин яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті подій, які від неї не залежали.

2. В Україні існує нормативно-правова база, яка забезпечує реалізацію соціальних прав даних категорій населення, але ця база є недостатньою для нормальної реалізації вищезгаданих прав та потребує вдосконалення.

3. Реалізація соціальних прав внутрішньо-переміщених осіб є дуже повільною через брак знань/навичок в професійних кадрах та недостатньо розвинений зв'язок обміну інформацією між державними органами, застаріле програмне забезпечення, а також недостатньо ефективне функціонування Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб і потребує прийняття нових нормативно-правових актів які забезпечать стабільне функціонування механізму реалізації даних прав.

Науковий керівник: Лейба Є.В., кандидат юридичних наук, адвокат, викладач ПГК ДВНЗ Ужгородського національного університету

¹ Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF>

НОВІ ПРАВИЛА ПІДТВЕРДЖЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ НА НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Явор О. А.,

доктор юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Правовий статус особи як учасника сімейних правовідносин – це закріплене сімейним законодавством соціальне становище особи в її стосунках з учасниками сімейних відносин та інших суспільних відносин, яке знаходить свій вираз у здійсненні сімейних прав, інтересів та обов'язків. Спеціальний правовий статус має дитина як учасник сімейних правовідносин. Відповідно до Конвенції про права дитини та норм Сімейного кодексу, статусом дитини наділені особи у віці до 18 років. Дитині має бути забезпечена можливість здійснення її прав, установлених Конституцією України¹, Конвенцією про права дитини², Сімейним кодексом України, Законом України “Про охорону дитинства”³, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Діти з числа внутрішньо переміщених осіб (далі – діти-ВПО) мають такі самі права, як й інші діти України, водночас у них виникає більше труднощів у здійсненні права на єдність родини та на інформацію про долю і місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів, здійсненні права на освіту, охорону здоров'я тощо. На теперішній час проблемною є **процедура реєстрації факту народження дітей**, народжених на території, що не контролюється Україною.

Правовідносини щодо державної реєстрації актів цивільного стану в Україні регулюються положеннями Конституції України, Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01.07.2010 №2398-VI (із останніми змінами від 1 січня 2017 р.), наказу Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 «Про затвердження Правил

¹ Конституція України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>

² Конвенція про права дитини / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_021

³ Закон України “Про охорону дитинства” / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

державної реєстрації актів громадянського стану в Україні» (в останній редакції від 28 лютого 2017 р.), Порядком підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я (Постанова КМУ від 9 січня 2013 р. № 9¹) та іншими нормативно-правовими актами.

Україна не визнає свідоцтва про народження дітей, видані на окупованій території. Крім того, враховуючи статтю 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», для реєстрації актів цивільного стану особам доводиться звертатися до суду про встановлення фактів, що мають юридичне значення, в тому числі для встановлення факту народження дитини.

Постановою Кабінету Міністрів України 06 грудня 2017 р № 1004 було внесено зміни до Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я (далі-Порядок). Зокрема, документ доповнено новими пунктами, які встановлюють порядок утворення комісії, що розглядає питання стосовно підтвердження факту народження дитини на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження (далі - комісія з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території). Безпосередньо Положення про комісію затверджуються спільним наказом МОЗ та МТОТ. До складу зазначеної комісії за згодою включаються *представники міжнародних гуманітарних організацій*, визначених МТОТ.

Комісія розглядає питання щодо підтвердження факту народження дитини за письмовою заявою жінки, яка народила дитину, її родичів, інших осіб, уповноважених представляти її інтереси (п.9 Порядку). Такі особи звертаються до комісії з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території з письмовою заявою, складеною у довільній формі, щодо підтвердження факту народження дитини.

До заяви додаються:

- 1) копія паспорта громадянина України чи іншого документа, що посвідчує особу;
- 2) результати аналізів, ультразвукового дослідження, проведених під час вагітності жінки, яка народила дитину на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження;
- 3) виписка з медичної карти амбулаторного (стаціонарного) хворого;

1 Постанова КМУ від 06 грудня 2017 р. № 1004 “Про внесення змін до Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/pras/pro-vnesennya-zmin-do-poryadku-pidtv>

4) інші документи, які підтверджують надання медичної допомоги жінці у зв'язку з вагітністю та/або пологами.

Жінка, яка народила дитину, її родичі, інші особи, уповноважені представляти її інтереси, під час подання заяви пред'являють *паспорт* громадянина України або інший документ, що підтверджує особу (п.11 Порядку).

Протягом двох днів після отримання документів комісія приймає рішення про огляд жінки та дитини і направляє їх для проведення такого огляду до закладу охорони здоров'я, розташованого на підконтрольній території.

У разі відсутності можливості у жінки з дитиною, факт народження якої потребує підтвердження, прибути для проведення огляду в закладі охорони здоров'я, розташованому на контрольованій території, комісія з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території в порядку, передбаченому положенням про зазначену комісію, протягом десяти календарних днів з дня отримання відповідної заяви приймає рішення про *виїзд фахівців за спеціальностями* для проведення такого огляду на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження.

У разі коли огляд жінки та дитини не проводився, видача висновку є можливою за умови проведення *дослідження на генетичну спорідненість* між жінкою і дитиною, а також надання передбачених документів, що підтверджують ймовірну дату народження дитини.

Для проведення дослідження на генетичну спорідненість між жінкою і дитиною, факт народження якої потребує підтвердження, та отримання відповідного висновку жінка, яка народила дитину, її родичі, інші особи, уповноважені представляти її інтереси, можуть звернутися до державної спеціалізованої установи, що є суб'єктом судово-експертної діяльності відповідно до статті 7 Закону України «Про судову експертизу» (далі - державна спеціалізована установа).

За результатами дослідження державна спеціалізована установа видає жінці, яка народила дитину, її родичам, іншим особам, уповноваженим представляти її інтереси, або представнику міжнародної гуманітарної організації *довідку про генетичну спорідненість* між жінкою, яка народила дитину на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та дитиною.

Жінка, яка народила дитину, її родичі, інші особи, уповноважені представляти її інтереси, з метою отримання рішення комісії з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території про підтвердження факту народження дитини подають комісії з

питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території особисто або через представника міжнародної гуманітарної організації, члени якої включені до складу комісії, результати дослідження на генетичну спорідненість разом з документами, що підтверджують ймовірну дату народження дитини.

Рішення про підтвердження факту народження дитини приймається комісією з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території у разі, коли ймовірна дата пологів жінки збігається з вірогідним віком дитини, а також проведено огляд жінки та дитини або надано результати дослідження на генетичну спорідненість.

Рішення про підтвердження або відмову у підтвердженні факту народження дитини приймається комісією з питань підтвердження факту народження дитини на непідконтрольній території за результатами розгляду документів не пізніше ніж протягом десяти календарних днів з моменту їх отримання, про що складається відповідний висновок.

На підставі висновку про комісія не пізніше ніж протягом двох календарних днів з дати складення висновку видає *медичне свідоцтво про народження* (із зазначенням дати його видачі) за формою № 103/о, затвердженою наказом МОЗ (далі - медичне свідоцтво про народження), яке засвідчується підписом керівника лікувального закладу, працівники якого входили до складу комісії.

Новий Цивільно-процесуальний кодекс у статті 317 встановлює особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України.¹

Очевидною є проблема підтвердження факту народження дитини й отримання українського свідоцтва про народження дитини батьками на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження. Але держава Україна має на законодавчому рівні спростити процедуру державної реєстрації актів цивільного стану громадянам України, що проживають на непідконтрольних територіях.

¹ Цивільний процесуальний кодекс України в останній чинній редакції від 15 грудня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://urist-ua.net/%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D8F_317/

Секція V.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ
ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ
ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ЖЕРТВИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Андрушко А.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Ужгородського національного університету*

Проблема вимушеної внутрішньої міграції в Україні постала внаслідок агресії Російської Федерації. В результаті анексії Криму та війни на Донбасі в країні з'явилося близько півтора мільйона внутрішньо переміщених осіб¹. Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. визначено, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру².

Окремі експерти наголошують, що внутрішньо переміщені особи є найбільш вразливою групою населення для торгівлі людьми, відзначають також поширеність випадків, коли переселені з Донбасу особи ста-

¹ В Україні зареєстровано понад 1,49 млн переселенців – Мінсоцполітики // Укрінформ. – 6 лютого 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2396930-v-ukraini-zareestrovano-ponad-149-mln-pereselenciv-minsocpolitiki.html>

² Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/page>

вали жертвами експлуатації, зокрема трудової¹. Натомість інші дослідники проблеми у своїх висновках менш категоричні. Так, наприклад, В.С. Батиргареева пише про бажання мас-медіа, представників правоохоронних органів і громадськості драматизувати наявну у країні ситуацію, спекулювати на цій темі, через що втрачається неупереджена оцінка й об'єктивний погляд на проблему. Науковець відзначає, що «трапляється й так, що до торгівлі людьми відносять й ті випадки протиправної діяльності, що не мають жодного відношення до неї»². Крім того, проаналізувавши дані офіційної кримінальної статистики, В.С. Батиргареева відзначає, що останніми роками не фіксується зростання кількості випадків торгівлі людьми, більше того – відбувається навіть певна стабілізація у динаміці цього явища. Якщо у 2013 році обліковано 131 випадок торгівлі людьми, то у 2014 році – 118 випадків, у 2015 році – 110, у 2016 році – 115. І тільки у 2017 році зареєстровано різке збільшення кількості таких злочинів – 342, що, вочевидь, пояснюється тим, що цей рік МВС України був оголошений роком боротьби з торгівлею людьми і, як наслідок, це відобразилося на «гонитві» за показниками. Слід також зазначити, що пік випадків торгівлі людьми припадав на 2003–2006 рр. (у 2003 р. зафіксовано 289 випадків, у 2004 р. – 269, у 2005 р. – 415, у 2006 р. – 376)³.

Таким чином, офіційна статистика говорить про те, що протягом останніх років (за винятком 2017 року), відколи в Україні існує серйозна проблема вимушеної внутрішньої міграції, зростання кількості випадків торгівлі людьми не відбулося. Однак, на наш погляд, вказаний факт не заперечує того, що внутрішньо переміщені особи є категорією осіб, стосовно яких можна стверджувати про існування підвищених ризиків стати жертвою торгівлі людьми. Ці ризики зумовлені тим, що частина таких

¹ Доброта В. Окупація Донбасу породила появу нових форм торгівлі людьми / Володимир Доброта // ГЛАВКОМ. – 6 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/interviews/okupaciya-donbasu-porodila-rojavu-novih-form-torgivli-lyudmi-386519.html>

² Батиргареева В.С. Щодо сучасних рис явища торгівлі людьми в Україні та особливостей його запобігання / В.С. Батиргареева // Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 16-17 березня 2018 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. – С. 21–25. – С. 22.

³ Батиргареева В.С. Щодо сучасних рис явища торгівлі людьми в Україні та особливостей його запобігання / В.С. Батиргареева // Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 16-17 березня 2018 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. – С. 21–25. – С. 23.

осіб перебуває у скрутному матеріальному становищі і їм доводиться погджуватись на сумнівні пропозиції щодо працевлаштування, аби вижити в чужих для них містах. Стикнувшись з матеріальними труднощами, окремі із внутрішньо переміщених осіб зважуються їхати на заробітки до Росії. Однак саме ця країна для громадян України є країною особливого ризику. За даними українського представництва Міжнародної організації з міграції, МВС України та правозахисної організації «Ла Страда Україна», абсолютна більшість громадян України стали жертвами трудової експлуатації саме в Росії¹. Наприкінці 2016 року правоохоронні органи встановили цілу мережу вербувальників з працевлаштування українців у Російській Федерації. Бажаючих заробити нібито відправляли на роботу до Росії, де вони піддавалися трудовій експлуатації під загрозою ув'язнення². У цьому зв'язку варто відзначити, що Росія досі не підписала та не ратифікувала ухваленої ще в 2005 році Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми.

Одним із основних чинників, що сприяє потраплянню внутрішньо переміщених осіб у ситуацію торгівлі людьми, є їх недостатня поінформованість про цю проблему, а також легковажне ставлення до можливих наслідків сумнівного працевлаштування. Так, згідно із соціологічним дослідженням, що його провела міжнародна правозахисна організація «Ла Страда Україна» спільно з українськими та німецькими партнерами, 8 % переселенців погодилися б на будь-яку роботу за кордоном – незалежно від умов; майже 30 % абсолютно нічого не знають про проблему торгівлі людьми; стільки ж не знають, куди звертатися, якщо вони потраплять у ситуацію трудової чи сексуальної експлуатації³.

Необхідно визнати, що останніми роками для протидії торгівлі людьми та мінімізації негативних наслідків вказаного явища зроблено

¹ Стадник Г. Переселенці – серед потенційних жертв торговців людьми / Галина Стадник // Deutsche Welle. – 10 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk>; Переселенці і торгівля людьми // Galinfo. – 13 липня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://galinfo.com.ua/articles/chy_ryzykuyut_pereselentsi_z_donbasu_staty_zhertvamy_torgivli_lyudmy_199363.html

² Аваков заявив про викриття вербувальників для трудової експлуатації українців в РФ // РБК-Україна. – 15 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/avakov-zayavil-razoblachenii-verbovshchikov-1481793890.html>

³ Стадник Г. Переселенці – серед потенційних жертв торговців людьми / Галина Стадник // Deutsche Welle. – 10 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk>

чимало. Серед найважливіших кроків – затвердження у лютому 2016 р. Державної соціальної програми торгівлі людьми на період до 2020 року та передбачення орієнтовних обсягів її фінансування за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел; підвищення з листопада 2016 р. одноразової фінансової допомоги постраждалим від торгівлі людьми з одного до трьох прожиткових мінімумів; збільшення вдвічі штату працівників департаменту Національної поліції, який займається боротьбою зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Разом з тим, на наш погляд, більшість цих заходів спрямовані на наслідки розглядуваного явища, а не на ліквідацію його глибинних причин. З внутрішньо переміщеними особами слід вести активну просвітницьку роботу, сприяти їм у працевлаштуванні, вирішенні інших соціальних проблем. Вважаємо, що проблема торгівлі людьми, незалежно від того, хто стає жертвою таких злочинів (частина внутрішньо переміщених осіб априорі потрапляє в зону ризику з огляду на скрутне матеріальне становище), має глибоке соціально-економічне підґрунтя, а тому пріоритетними мають бути загальносоціальні заходи запобігання цьому явищу. У зв'язку із цим не виникає сумнівів у тому, що мінімізувати проблему торгівлі людьми можна лише завдяки відчутному поліпшенню економічної ситуації в державі, створенню нових робочих місць, забезпеченню гідних умов для життя і праці. Все це, зрозуміло, можливе лише у разі здійснення в Україні глибоких соціально-економічних перетворень. Іншого шляху вирішення цієї проблеми, на наше переконання, не існує.

НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Заборовський В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Ужгородського національного університету*

Адвокатура являє собою професійно-правову правозахисну інституцію, що займає самостійне місце в механізмі здійснення правосуддя і як незалежний інститут громадянського суспільства відіграє провідну роль у забезпеченні якісного розвитку такого суспільства, належних

умов проживання людини в ньому, шляхом утвердження пріоритетності інтересів кожної особи¹.

Специфіка адвокатури як інституту громадянського суспільства, який за жодних умов не слід сприймати як громадську організацію, проявляється в дуалістичному характері його правової природи, що простежується в органічному поєднанні публічних та приватних інтересів в діяльності як адвокатури в цілому, так адвоката зокрема, які повинні мати рівнозначний, взаємостримуючий характер. Дуалістичний характер правової природи адвокатури насамперед проявляється в контексті надання професійної правничої допомоги соціально незахищеним категоріям осіб. На сьогодні однією з найуразливіших категорій громадян в Україні є внутрішньо переміщені особи. Як зазначається в Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року², основними проблемами, з якими стикаються більшість внутрішньо переміщених осіб, є відсутність достатніх засобів до існування та невизначеність житлових перспектив. Так, внутрішньо переміщені особи зіштовхуються з труднощами в реалізації та захисті своїх прав, зокрема права власності, доступу до житла, придатного для проживання, відновлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, відновлення засобів до існування, а також реалізації виборчих прав, доступу до інформації. Це зумовлює нагальну необхідність існування відповідного механізму забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Одним із основних елементів вказаного механізму є інститут безоплатної правової допомоги, який спрямований на забезпечення гарантованої Конституцією України можливості, зокрема особи, яка потребує додаткового захисту, отримати належний захист їх прав та доступ до правосуддя.

Як відмічає І. Хондогій, безоплатна правова допомога зазвичай надається представникам уразливих груп і особам, які через свої осо-

¹ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.10. К., 2018. С. 25

² Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 909-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 102. Ст. 54.

бисті обставини не в змозі захищати власні інтереси у справі¹. Взагалі людина має право на безоплатну правову допомогу за двох умов: по-перше, у такої особи немає достатніх коштів для оплати послуг адвоката (що встановлюється так званим «тестом на нужденність»), і, по-друге, надання безоплатної правової допомоги вимагається інтересами правосуддя (що встановлюється так званим «тестом по суті»)². Щодо внутрішньо переміщених осіб, то враховуючи їх особливе правове становище, фактично відбувається поєднання обох вищевказаних умов надання такої допомоги. Без сумніву, така категорія осіб потребує отримання безоплатної правової допомоги, тобто правової допомоги, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Особливості правового становище внутрішньо переміщених осіб встановлюються, зокрема Законами України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»³ і «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»⁴, які насамперед спрямовані на забезпечення захисту та дотримання прав і свобод таких осіб. Тож у випадку виникнення в таких осіб будь-яких складностей у реалізації, зокрема прав і свобод передбачених вказаними Законами, вони повинні наділятися відповідними гарантіями їх забезпечення, з урахуванням насамперед діяльності системи надання безоплатної правової допомоги. Слід відмітити, що така система в нашій державі на сьогодні – це мережа із близько 550 офісів безоплатної правової допомоги у всіх регіонах України⁵.

¹ Хондогій І. Система безоплатної правової допомоги як реалізація конституційного права громадян України на професійну правничу допомогу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2. С. 141.

² Андрусак І.В., Бранашко О.Б. Удосконалення стандартів якості надання правової допомоги в Україні. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 23 листопада 2017 року): у 2 ч. Полтава : Россава, 2017. Ч. 1. С. 197.

³ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року. № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

⁴ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.

⁵ Безоплатна правова допомога URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid (дата звернення: 24.04.2018).

Законом України «Про безоплатну правову допомогу»¹ визначається порядок надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги.

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи приватного права; спеціалізовані установи.

На жаль, протягом тривалого часу внутрішньо переміщені особи не відносились до суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу, а могли її отримувати тільки у випадку, якщо вони належали до інших соціально незахищених верств населення, які були передбачені ч. 2 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», хоча особливість їх правового становища доволі часто зумовлює існування складних (проблемних) правових ситуацій, що потребують залучення адвокатів (для представництва їх інтересів у судах, інших державних органах та органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру тощо).

Тільки 21 грудня 2016 року Законом України «Про Вищу раду правосуддя»² було внесено зміни до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (набрали чинності 5 січня 2017 року), якими перелік суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу було доповнено, зокрема такими категоріями як внутрішньо переміщені особи та громадяни України, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб.

Щодо внутрішньо переміщених осіб, то вони отримали право на отримання всіх видів правових послуг, що включає в себе безоплатна вторинна правова допомога, а саме:

- 1) захист;
- 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на

¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

² Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017 р. № 4. Ст. 180.

безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

3) складення документів процесуального характеру.

В той же час громадяни України, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб отримали право на такі правові послуги як складення документів процесуального характеру та здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами лише з питань, пов'язаних з отриманням довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, до моменту отримання такої довідки.

Без сумніву, вказані зміни, як відмічають укладачі практичного посібника «Правова допомога внутрішньо переміщеним особам. Національна практика. Приклади правових консультацій»¹ (підготовлений та виданий за підтримки Проекту Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні», що імплементується в межах Плану дій Ради Європи для України на 2015-2017 роки), являють собою великий крок України в забезпеченні гарантованих національним законодавством та міжнародними актами прав внутрішньо переміщених осіб.

Слід відмітити, що по-перше, суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є: центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, а по-друге, скористатися професійною правничою допомогою (в контексті надання безоплатної вторинної правової допомоги) після вказаних змін зможуть близько 1,5 млн. осіб (станом на 5 лютого 2018 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 493 057 переселенців або 1 218 611 сімей з Донбасу і Криму²). Так, лише у період з 1 січня по 1 грудня 2017 року за безоплатною вторинною правовою допомогою до системи безоплатної правової допомоги звернулося 4 394 внутрішньо переміщених особи, і які отримали необхідні види такої допомоги³.

¹ Лісова Ю. Правова допомога внутрішньо переміщеним особам. Національна практика. Приклади правових консультацій. Практичний посібник / Відп. ред. С. Марущенко. К.: Логос, 2017. С. 50.

² Обліковано 1 496 713 переселенців, - Мінсоцполітики. URL: www.msp.gov.ua/news/15182.html (дата звернення: 24.04.2018).

³ Надання безоплатної правової допомоги ВПО: аналітична довідка. URL:

Безпосереднє надання безоплатної вторинної правової допомоги покладено саме на адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають таку допомогу на постійній основі або за контрактом. У разі звернення особи про надання одного з вищевказаних видів безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний протягом десяти днів з дня надходження звернення прийняти рішення щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги. У разі прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначає адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом. У разі неможливості надання безоплатної вторинної правової допомоги адвокатом, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги укладає договір з адвокатом, включеним до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Під час призначення адвоката враховуються його спеціалізація, досвід роботи, навантаження, складність справ, у яких адвокат бере участь.

Адвокат, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом чи на тимчасовій основі на підставі договору, має всі права, обов'язки та гарантії, встановлені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими законами України. Все це вказує на те, що надання безоплатної вторинної правової допомоги закріплено саме за адвокатами, які здійснюють її надання на професійній основі, та які наділяються таким же правовим статусом, як і у випадку надання ними професійної правничої допомоги за договором про надання правової допомоги із своїм клієнтом у загальному порядку (зокрема, в контексті дотримання своїх професійних обов'язків).

Ми повною мірою підтримуємо таку позицію українського законодавства, оскільки держава, яка позиціонує себе як демократична та права, повинна не тільки закріплювати право осіб, які перебувають в складних (проблемних) правових ситуаціях (насамперед осіб, які вимушено змінили своє місце проживання та потребують особливої уваги з боку суспільства та держави) на безоплатну правничу допомогу, але й повинна забезпечувати належні умови його дотримання та реалізації. Щодо адвокатури, то такими умовами, зокрема, є встановлення сутте-

legalaid.gov.ua/ua/holovna/178-hruden-2017/2164-analitychna-dovidka-pro-nadannia-bezoplatnoi-pravovoi-dopomohy-vnutrishno-peremishchenym-osobam (дата звернення: 24.04.2018).

вих кваліфікаційних та інших вимог до кандидатів на здобуття статусу адвоката, а також закріплення особливого статусу адвоката, реалізація якого здійснюється на засадах професійності та незалежності¹.

ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ И НЕПРОФЕССИОНАЛИЗМА АНТИДЕЛИКТНЫХ ОРГАНОВ НА ПРАВОВОЙ СТАТУС ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ

Кириченко А.А.,

*доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры правоведения факультета экономики и права
Классического международного университета
имени Филиппа Орлика*

Возможности наиболее полного познания, признания, обеспечения и восстановления правового статуса внутренне перемещенных лиц напрямую зависят от уровня преодоления коррупции и непрофессионализма антиделиктных органов. В той же время, в последнее время на фоне создания видимости достаточно активной и непримиримой официальной государственной украинской политики по противодействию коррупции и созданию соответствующей разветвленной и обеспеченной баснословными зарплатами следственной и судебной системы не менее активно и весьма цинично демонстрируется целый ряд коррупционных проявлений. Возьмем, к примеру, имеющее значительный общественный резонанс дорожно-транспортное деяние, совершенное 18.10.2017 г. в 20:45 в г. Харьков на пересечении улицы Сумской с переулком Мечникова неподалеку от станции метро «Исторический музей»². Автомобиль Lexus под управлением Елены Зайцевой

¹ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 88.

² Жуткое ДТП в Харькове: что известно спустя месяц после трагических событий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://newsone.ua/.../zhutkoe-dtp-v-harkove-cto-izvestno-sp...>; Понимала, что не смогу затормозить: Зайцева дала показания о ДТП в Харькове [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fakty.ua/261219-ponimala-cto-ne-smogu-zatormozit-za...>; Смертельна аварія у Харкові: хронологія подій - YouTube [Электронный ресурс]. –

вой пронесся через перекресток на красный сигнал светофора и столкнулся с автомобилем Volkswagen Touareg под управлением Геннадия Дронова. В результате автомобиль Lexus был отброшен на обочину, перевернулся и на огромной скорости понесся на пешеходов, ожидавших на тротуаре перехода по пешеходной «зебре» на зеленый сигнал светофора, убив в конечном итоге шесть человек и причинив телесные повреждения различной степени тяжести еще 5 пешеходам.

На сегодняшний день в совершении данного дорожно-транспортного деяния обвиняются как Е. Зайцева, так и Г. Дронов. При этом вина последнего усматривается на основании заключения автотехнической экспертизы, проведенной по результатам следственных экспериментов, в том, что он выехал на перекресток на желтый сигнал светофора и данное деяние якобы находится в прямой причинной связи с наступившими последствиями. Согласно же интернет-сообщения, по расчетам одного из математиков скорость автомобиля Lexus в момент столкновения составила около 100 км/ч, а Е. Зайцева перед тем как «сесть за руль автомобиля отдыхала в элитном ресторане «Чили», где «выпила бокал вина» и «в крови подозреваемой найдены наркотические вещества – опиаты», «а непосредственно в момент аварии – она сидела в «В контакте» и/или участвовала в гонках¹.

Изложенное и привлечение к уголовной ответственности Г. Дронова свидетельствует о циничном коррупционном явлении и/или о явном непрофессионализме следователей, судей и иных вовлеченных в противодействие данному деянию антиделиктологов (прокуроров, экспертов, адвокатов и др.). Во-первых, при наличии весьма объективных сведений – записи камер видеонаблюдения и видео-регистраторов с обоих автомобилей, особенно с автомобиля Е. Зайцевой, скорость автомобиля Lexus почему-то устанавливается по результатам следственных экспериментов, в конечном итоге показаниям лишь личностных источников. Во-вторых, и собственно выезд Г. Дронова на желтый сигнал светофора за линию перекрестка, а также участие либо неучастие Е. Зайцевой в автомобильных гонках и скорость данного автомобиля непосредственно перед столкновением также легко про-

Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=4Iv0hie8u6U>; Смертельное ДТП в Харькове : пассажирка Зайцевой дала важные показания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://24tv.ua/.../smertelnoe_dtp_v_harkove_passazhirka_zajc... и др.

¹ Жуткое ДТП в Харькове: что известно спустя месяц после трагических событий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://newsone.ua/.../zhutkoe-dtp-v-xarkove-chno-izvestno-sp...>;

веряется при помощи записи камер видеонаблюдения как непосредственно в районе перекрестка, так и вдоль улицы Сумской, а записей видео-регистраторов обоих автомобилей. Активны ли были деяния Е. Зайцевой в соцсетях непосредственно и в момент столкновения также легко проверить. А результаты и внеэкспертного исследования одной из базисных в этом отношении записей камер видеонаблюдения весьма четко свидетельствуют о том, что Г. Дронов действительно начал движение еще на желтый сигнал светофора, но край дороги по ул. Сумской, которую в силу требований п. 16.3 Правил дорожного движения (далее - Правил)¹, в данном случае и следует считать границей перекрестка при фактическом отсутствии стоп-линии перед перекрестком, пересек уже на зеленый сигнал светофора². В силу этого в его деянии, выразившемся в начале движения на желтый сигнал светофора, отсутствует состав и административно наказуемого деяния. Ведь приближение к стоп-линии или при ее отсутствии к краю перекрестка и пересечение уже этой линии на зеленый сигнал светофора не является нарушением. В любом случае факт переезда или нет на желтый сигнал светофора данной линии подлжит установлению только на основании заключения автотехнической экспертизы, к которой должны фигурировать соответствующие четкие покадровые снимки с записи камер видеонаблюдения с нанесенной линией границы перекрестка и фиксации на этот момент цвета сигнала светофора.

В связи с изложенным большая вероятность того, что скорость автомобиля Lexus в момент столкновения с автомобилем Volkswagen Touareg все же действительно была не менее 100 км/ч. А данное обстоятельство делает абсурдной вину Г. Дронова в наступлении последствий данного деяния наряду с деянием Е. Зайцевой. В такой ситуации деяние Е. Зайцевой должно быть переквалифицировано с нарушения правил безопасности дорожного движения, повлекших смерть нескольких лиц (ч. 3 ст. 286 УК Украины), что по отношению к смерти людей и иным последствиям данного деяния должно характеризоваться неосторожной формой вины, в данном случае - в виде преступной самонадеянности, на умышленное убийство с косвенным умыслом двух и более лиц, совершенное способом, опасным для жизни многих лиц (п. 1

¹ Правила дорожного руху. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р., № 1306, зі змінами згідно постанови КМ України № 660 від 30.08.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/la.../show/1306-2001-%D0%BF/paran16...>

² Смертельна аварія у Харкові: хронологія подій - YouTube [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=4Iv0hie8u6U>

и п. 5 ч. 2 ст. 115 УК Украины), а также умышленное причинение иным потерпевшим телесных повреждений и умышленное повреждение их имущества, в данном случае автомобиля Volkswagen Touareg и др.

Ведь для наличия неосторожной формы вины по отношению к смерти людей при нарушении правил безопасности дорожного движения требуется расчет нарушителя на реальные обстоятельства, в силу которых смерть людей и иные особо тяжкие последствия нарушения правил безопасности дорожного движения не должна наступить, Косвенный же умысел характеризуется тем, что нарушитель не желает наступления смерти людей и иных последствий в результате нарушения правил безопасности дорожного движения, но сознательно допускает наступление их смерти и иных последствий данного деяния. При скорости автомобиля Lexus, который вместе с пассажирами весит более 1,5 тонны, даже 80 и выше км/ч надеяться на то, что в случае появления каких-либо помех для движения данного автомобиля можно будет избежать наступления тяжелых последствий, в т.ч. смерти нескольких человек, абсурдно и наличие именно такой скорости и является базисным детерминантом и одним из типичных оснований для объективного разграничения между собой по отношению к наступившим последствиям деяний по ч. 3 ст. 286 и по п. 1 и п. 5 ч. 2 ст. 115 УК Украины и иных частей ст. 286 УК Украины и статей данного кодекса по умышленному причинению телесных повреждений соответствующей степени тяжести, а также для вывода о том, что водитель автомобиля Volkswagen Touareg Г. Дронов не имел технической возможности предотвратить наступления таких последствий.

В то же время, согласно требованиям п. 12.1 и п. 12.3 указанных Правил, Е. Зайцева при выборе в пределах безопасной скорости движения должна была учитывать дорожную обстановку и состояние автомобиля, чтобы иметь возможность постоянно контролировать движение автомобиля и безопасно управлять им. В случае возникновения опасности для движения или пешеходов, которую Е. Зайцева объективно могла выявить при безусловном соблюдении изложенных требований (в любом случае без превышения скорости, разрешенной для движения в населенном пункте), она должна была немедленно принять меры к снижению скорости вплоть до полной остановки либо для безопасного объезда препятствия. С учетом изложенного и требований п. 16.8 Правил при включении мигающего зеленого сигнала светофора Е. Зайцева должна была остановиться на стоп-линии перед перекрестком или при ее фактическом отсутствии в данном случае - у края перекрестка, и она могла закончить движение лишь тогда, ког-

да ее автомобиль уже пересек данную линию с учетом безусловного выполнения рассмотренных требований п. 12.1 и п. 12.3 Правил, чего в данном случае не было сделано. При этом даже скорость около 75 км/ч, которая, со слов весьма заинтересованного пассажира автомобиля Lexus, была у этого автомобиля при подъезде к перекрестку на мигающий зеленый сигнал светофора,¹ не позволяла Е. Зайцевой выполнить изложенные требования п. 16.8 Правил и остановиться у линии края перекрестка. Собственно только данное обстоятельство и находится в прямой причинной связи с наступившими последствиями, особенно, если будет установлена на основе объективных источников доказательств - данных записи камер видеонаблюдения и автомобильных видео-регистраторов реальная скорость данного автомобиля и иные важные обстоятельства данного деяния. Нормальная же скорость автомобиля Е. Зайцевой, которую следовало избирать, согласно требованиям п. 12.1 и п. 12.3 Правил, позволила бы ей избежать столкновения, в любом случае выбрасывания ее автомобиля за пределы дорожного полотна на пешеходов.

Таким образом, в прямой причинной связи с наступившими последствиями находится лишь значительное превышение скорости Е. Зайцевой, что, в свою очередь, является основанием для переквалификации ее деяния на п. 1 и п. 5 ч. 2 ст. 115 УК Украины и на иные статьи по умышленному причинению телесных повреждений соответствующей степени тяжести и умышленное уничтожение имущества, когда наличие на сегодняшний день двух смягчающих ее вину обстоятельств – чистосердечное раскаяние и добровольное возмещение ущерба, может быть нейтрализовано наличием рядаотягчающих обстоятельств (два, а не один пункт по ч. 2 ст. 115 УК Украины; нахождение в состоянии наркотического опьянения; причинение особо тяжких последствий, которые в виде смерти шести лиц и причинения тяжких и иной степени тяжести еще 5 потерпевшим не охватываются квалифицирующим признаком п. 5 ч. 2 ст. 115 УК Украины виде смерти двух и более лиц и явно выходят за пределы данного признака; и др.), что может явиться достаточным основанием для назначения виновной и пожизненного заключения.

Фактически же существующее состояние дела свидетельствует о циничном коррупционном явлении на фоне международной и офи-

¹ Смертельное ДТП в Харькове : пассажирка Зайцевой дала важные показания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://24tv.ua/.../smertelnoe_dtp_v_harkove_passazhirka_zajc...

циальной отечественной государственной обеспокоенности низким уровнем противодействия данному злу либо об явном непрофессионализме следственных, судебных и иных антиделиктных органов, вовлеченных в данное судебное разбирательство, что не может не сказаться отрицательно на уровне обеспечения правового статуса граждан нашего государства, особенно, такой чувствительной к такого рода неблагоприятным явлениям категории – внутренне перемещенных лиц.

В этой связи целесообразно еще раз подчеркнуть, что вывод автотехнической экспертизы о наличии прямой причинной связи между выездом Г. Дронова на желтый сигнал светофора и наступившими особо тяжкими последствиями данного ДТП является заведомо ложным (ибо он не основывается на результатах исследования объективных источников сведений – прежде всего указанной выше и иных записей камер видеонаблюдения и на основании иных объективных, а не субъективных, источников доказательств), и в силу этого должен влечь за собой внесение соответствующих сведений в Единый реестр досудебных расследований.

Наиболее правильно устанавливать скорость по записи видеорегистратора автомобиля Lexus (который, судя по всему, должна быть одной из последних модификаций, фиксирующих скорость и время движения автоматически, не забывая о том, что скорость будет все равно меньше реальной, что связано со временем, необходимым для прохождения сигналов от ориентиров в видеорегистратор и др.), когда следует выбрать два ориентира на обочине дороги, второй – как можно ближе к линии начала перекрестка улицы Сумской с переулком Мечникова, и замерить при помощи современного хронометра время проезда между ними автомобиля, а далее уже следует произвести математические вычисления в пределах школьной программы по математике и физике. Аналогично скорость измеряется и по иным видеозаписям (записи камер видеонаблюдения и др.).

Конечно, можно на бытовом уровне, не построенном на знании законов формальной логики¹ исследовании объективных источников доказательств, рассуждать и таким образом. Если бы Г. Дронов не начал движение на желтый сигнал светофора, Е. Зайцева, и значительно превышая скорость, тем более при скорости 100 км/ч и выше, проскочила бы перекресток и автомобиль Г. Дронова не успел бы ударить ее

¹ Логіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. Д. Титов, С. Д. Цалін, О. П. Невельська+Гордєєва та ін.; за заг. ред. проф. В. Д. Титова. — Харків: Право, 2005. — С. 46-51.

автомобиль, что также не привело бы к такого рода особо тяжким последствиям.

И тогда также можно было бы говорить: Сколько водителей «пролетают» перекрестки на запрещенный сигнал светофора при отсутствии на перекрестке пересекающих им дорогу препятствий, что также не приводит к дорожно-транспортным деяниям с человеческими жертвами.

В то же время фактически только явное превышение скорости по данному дорожно-транспортному деянию является, повторимся, базисным детерминантом и бесспорной непосредственной причиной особо тяжких последствий данного деяния. Основанное на законах формальной логики, прежде всего, на законе достаточного основания и др.¹, и сведениях, полученных на основании исследования объективных источников доказательств, профессиональное юридическое мышление приводит к выводу о том, что само по себе начало движения автомобиля даже на желтый сигнал светофора при возникновении препятствия и отсутствии других детерминантов наступления особо тяжких последствий не обусловит их наступление ни в каком из случаев, в то время как явное превышение скорости при возникновении препятствия может не привести к особо тяжким последствиям лишь при особо благоприятном стечении обстоятельств. Когда же такая скорость автомобиля приближается к 100 км/ч и выше, да еще и при недостаточности водительского стажа и профессионализма, как уже подчеркивалось, весе автомобиля более 1,5 тонны, и ряде иных достаточно серьезных детерминантов особо тяжких последствий, то преступная самонадеянность, выражающаяся лишь в легкомысленной надежде на предотвращение обстоятельств, которые могут привести к такого рода особо тяжким последствиям (что должно строиться на реальной, а не на заоблачной возможности избежать такие обстоятельства и их особо тяжкие последствия) никак не усматривается и весьма четко просматривается уже косвенный умысел, когда водитель, хотя и не желал, но фактически сознательно допускал наступление такого рода особо тяжких последствий, да еще и совершенным способом, опасным для жизни многих лиц.

Кроме того, согласно требованиям п. п. 12.1, 12.3, 16.3 и 16.8 Правил, при включении даже мигающего зеленого сигнала светофора или желтого, о чем свидетельствуют крайне заинтересованный пассажир

¹ Логіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. Д. Титов, С. Д. Цалін, О. П. Невельська+Гордеєва та ін.; за заг. ред. проф. В. Д. Титова. — Харків: Право, 2005. — С. 46-51.

автомобіля Lexus¹ і сама Е. Зайцева,² і що і следовало би розглядати як виникнення для автомобіля Lexus пошкодження в русі, Е. Зайцева зобов'язана була зупинити автомобіль у лінії перехрестка, а проїхати її і продовжити рух вона могла лише тоді, коли, рухаючись зі швидкістю, що відповідає вимогам вказаних пунктів Правил, вона не мала технічної можливості зупинити автомобіль у даній лінії. Але і в такому випадку і у Е. Зайцевої, і у Г. Дронова була б технічна можливість уникнути зіткнення, в будь-якому випадку - настання такого роду особливо тяжких наслідків.

В світлі викладеного, чітко простежуються ознаки цинічного корупційного явища на фоні деякого непрофесіоналізму всіх залучених у справу антиделіктологів (слідователів, прокурорів, адвокатів, судей) і заведомо ложного висновку експерта-автотехніка, коли на основі об'єктивних доказів (дослідження записів камер відеонаблюдіння і автомобільних відео-регістраторів, в тому числі і автомобілів, не залучених безпосередньо в дану дію, і ін.) слід встановити реальну швидкість автомобіля Lexus і перекваліфікувати дію Е. Зайцевої з порушення правил безпеки дорожнього руху, що призвело до смерті кількох осіб на умислене вбивство з косвенним умислом двох і більше осіб, здійснене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, що може призвести до засудження винної до довічного ув'язнення, особливо в разі нейтралізації її окремих пом'якшуючих обставин вказаною вище системою додаткових обставин, що звільняють її від відповідальності.

В той же час більш точні висновки потребують дослідження безпосередньо матеріалів кримінальної справи, що, як відомо, все ще не може принципово змінити ключові моменти положень, викладених в поточній публікації, особливо в частині наявності чітко вираженого і цинічного корупційного явища і деякого непрофесіоналізму залучених в дану справу антиделіктологів.

Дане ж обставина, в свою чергу, не може негативно впливати на загальну динаміку рівня виконання базисної кон-

¹ Смертельне ДТП в Харківі : пасажирка Зайцевої дала важливі показання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/.../smertelnoe_dtp_v_harkove_passazhirka_zajc...

² Розуміла, що не змогу затримати: Зайцева дала показання про ДТП в Харківі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fakty.ua/261219-ponimala-chto-ne-smogu-zatormozit-za...>

ституційної обов'язковості держави та її компетентних органів по найбільш повному розумінню, визнанню, забезпеченню та відновленню правового статусу всіх громадян української держави, кожен з яких, в тому числі і з числа внутрішньо переміщених осіб, могли опинитися серед потерпілих такої форми дорожньо-транспортних дій.

НОВАЯ РЕДАКЦИЯ СТАТЬИ ОБ ИЗНАСИЛОВАНИИ В КОНТЕКСТЕ НАИБОЛЕЕ ПОЛНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ

Ланцедова Ю.А.,
кандидат юридических наук
доцент кафедры уголовного права и процесса
юридического института
Национального авиационного университета

В контексте наиболее эффективного, рационального и качественного исполнения базисной конституционной обязанности государства по полному познанию, признанию, обеспечению и восстановлению правового статуса внутренне перемещенных лиц и предстоящей ратификации Конвенции Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием особую доктринальную и законодательную актуальность приобрела дискуссия, возникшая вокруг новой редакции ст. 152 «Изнасилование» и ст. 153 «Сексуальное насилие» УК Украины, которые предложены соответствующим проектом закона, когда под изнасилованием в данном проекте предлагается понимать совершение действий сексуального характера, связанных с вагинальным, анальным или оральным проникновением в тело иного лица с использованием гениталий или какого-либо иного предмета, без добровольного согласия потерпевшего лица (изнасилование)¹,

¹ Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» / Верховна Рада України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648

С такой постановкой вопроса согласиться нельзя, поскольку, во-первых, выглядит циничным объединение в одной статье существующих редакций ст. 152 и ст. 153 УК Украины, предусматривающих ответственность за изнасилование и за насильственное удовлетворение половой страсти неприродным способом, когда второе из преступлений причиняет потерпевшей больше моральных и физических страданий, а поэтому заслуживает и более строгого наказания, что в одной статье разграничивать весьма затруднительно. При этом следует учесть, что под потерпевшим лицом в данном случае имеется ввиду и женщину и мужчину и совершение анального полового акта в отношении гея является, если можно так выразиться, природным для такого рода лица и особых моральных и физических страданий не приносит.

Во-вторых, вряд ли правильно говорить о том, что гениталии являются иным предметом, в силу чего более правильно слово «иногое» исключить.

В-третьих, если уж и предусматривать возможность совершения изнасилования не только при помощи гениталий, а и иных объектов, то следовало бы говорить и о других частях тела, к примеру, пальцев рук, кулака и пр., а кроме предметов, под которыми понимаются монолитные объекты или объекты, состоящие из нескольких не движущихся в отношении друг друга частей, предусматривать еще и устройства и механизмы, которые производятся сексуальной индустрией весьма разнообразными и такими же могут быть изготовлены кустарно или самодельным способом.

Если же подвергнуть анализу основной недостаток предложенной новой редакции статьи об изнасиловании, то следует обратить внимание на позицию А. А. Кириченко,¹ согласно которой, «отсутствию добровольного согласия потерпевшего лица», которое фактически в отношениях между несупругами должно быть свободно от явно выраженного виктимного поведения потерпевшего лица, в качестве чего не должна рассматриваться профессиональная деятельность без полного обнажения молочных желез и гениталий артистов цирка и балета и представителей определенных видов спорта и такое же пребывание потерпевшего в пляжной зоне, а отказ супруга вступить в вагинальную половую связь должен иметь достаточно веские основания. Ведь

¹ Кириченко А. А. Новая доктрина сущности и разграничения насилия в семье, коллективе или государстве от прямого либо делегированного государственного принуждения в контексте противодействия вненормативному и виктимному поведению / А. А. Кириченко // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. - № 14 (2018). - С. 55.

следует учитывать принципиальное различие между степенью проявления женского и мужского полового влечения, когда ситуации с ярко выраженным виктимным сексуальным поведением несупруга или с отсутствием достаточно веских оснований для отказа супруга вступить в вагинальную половую связь должны разрешаться на основе предложенного автором и его учениками новой доктрины механизма реализации конкурентного правового статуса различных субъектов, исходя степени мотивации, основанной на общечеловеческих ценностях и принципе справедливости. Данная мотивация всегда будет выше у несупруга, сексуальное влечение которого умышленно было «раскручено» виктимщиком, а также у супруга при отсутствии достаточно веских оснований для отказа ему в совершении вагинального полового акта. В последнем из случаев супруг с большей степенью мотивации должен иметь право и на беспорочное расторжение брака с полным возложением бремени алиментов на детей и при наличии оснований и алиментов на супруга на технологическую (а не трудовую) часть государственного бюджета, что давало бы ему (ей) возможность обзавестись и полноценно содержать новую семью, в которой уже будут отсутствовать, по крайней мере, такого рода детерминанты возникновения и развития иных проявлений насилия в семье.

В тоже время и данный подход не учитывает некоторых следующих существенных моментов. Во-первых, более правильно ставить вопрос о наличии достаточно веских оснований для отказа супруга вступить в половую связь лишь вагинальную, а для потерпевшего гея и анальную, не распространяя это требования на иные способы половых связей между супругами и геями. Во-вторых, следует говорить не о полном, а о преимущественном оголении молочных желез и гениталий (а следовало бы добавить и ягодичных мышц). Ведь современные купальники в стиле «Mini bikini» и иная подобная женская одежда, которая в будущем может еще и «совершенствоваться» в направлении наибольшей «оголенности», мало чем отличается от полного обнажения указанных частей тела женщины как признака ее явного виктимного поведения.

В-третьих, требуется дискуссия в отношении перечисления среди сфер профессиональной деятельности, не являющихся проявлением явного виктимного поведения женщины в контексте квалификации сексуальных криминальных правонарушений, о подобной деятельности стриптизеров, артистов эстрады и танцев и др., нудистских пляжах и пр., понимая, что стриптиз клубы, нудистские пляжи и подобные иные сферы публичного (в присутствии мужчин) преимущественного и полного обнажения женщин приводят к развитию половой потенции

как мужчин, так и женщин. В силу этого такого рода сферы публичного преимущественного или полного обнажения женщин и мужчин не способствуют нормализации репродуктивной функции общества и поэтому как отрицательный результат общественного развития должны «сводиться на нет» в рамках соответствующих Национальных программ по их искоренению.

В-четвертых, следует решить проблему с легализацией принуждения в части преодоления безосновательного отказа супруга и виктимного поведения потерпевшего несупруга признанием правового статуса этих обстоятельств как общеправовых обстоятельств, исключаяющих антисоциальность деяния, наряду с необходимой обороной, крайней необходимостью, мнимым обстоятельством, исключаящим антисоциальность деяния, и пр.

В-пятых, следует особо пояснить, что технологическая часть государственного бюджета формируется за счет дополнительного роста валового совокупного продукта в результате исключительно технического прогресса, а не трудовых (физических, интеллектуальных) затрат производителей материальных благ и оказания услуг, что применительно к украинскому государству выглядит еще весьма иллюзорно. Однако в качестве перспективного доктринального решения данной проблемы такая постановка вопроса заслуживает внимания.

Детальное изучение Ю. Д. Ткачем и О. Н. Ковалёвой рассмотренных предложений А. А. Кириченко позволило им обратить внимание и на ряд следующих недостатков позиции данного автора и законодателей.¹ Ведь новая редакция ст. 152 «Изнасилование» УК Украины фактически объединяет существующие редакции ст. 152 «Изнасилование» и ст. 152 «Насильственное удовлетворение половой страсти неестественным способом» УК Украины, тогда как в этом же проекте закона предлагается и новая редакция ст. 153 «Сексуальное насилие» - «Совершение любых насильственных действий сексуального характера, не связанных с проникновением в тело иного лица, без добровольного согласия потерпевшего лица (сексуальное насилие)», что, в свою очередь, уже пересекается со сферой правового регулирования действующей редакции ст. 156 «Развращение несовершеннолетних» УК Украины, которая данным проектом закона остается без изменений.

¹ Ткач Ю. Д. Новая редакция статьи об изнасиловании в контексте противодействия домашнему и иному насилию / Ю. Д. Ткач, О. Н. Ковалева // Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали Х міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 30.03.2018 р. — Одеса: ОДУВС, 2018. — С. 266-268.

Конечно, развращение несовершеннолетних предполагает наличие согласия потерпевших, что очень трудно разграничить в контексте малолетнего возраста потерпевших, который сам по себе фактически должен рассматриваться как нахождение потерпевшего лица в беспомощном состоянии, а значить и об отсутствии его «добровольного согласия» на совершение в отношении него развратных действий. Более того, наличие в новых редакциях ст. 152 и ст. 153 УК Украины достаточно расплывчатой формулировки «отсутствие добровольного согласия потерпевшего лица» предполагает наличие состава указанных криминальных правонарушений при наличии иного согласия, т.е. недобровольного, в силу чего добровольность и недобровольность согласия очень трудно разграничить и во многих иных ситуациях, к примеру, с так называемым «мнимым сопротивлением потерпевшего лица», при расчете с проститутками фальшивыми деньгами и др., при разграничении «сексуальных домогательств» и «сексуальных домогаТЕЛЬств» и т.д., что свидетельствует о недостаточно профессиональной проработке предложенных редакций статей о сексуальных криминальных правонарушениях.

Принципиально с изложенными совместными замечаниями Ю. Д. Ткача и О. Н. Ковалёвой можно согласиться. Но следовало бы добавить, что новая редакция ст. 153 УК Украины и действующая редакция ст. 156 УК Украины предполагают совершение действий сексуального характера без вагинального или анального проникновения, тогда как оральное проникновение, совершенное не гениталиями либо их муляжами, не может рассматриваться как действия сексуального характера или как совершение полового в извращенной форме. Иначе таковым следует признать поцелуи с использованием языка и иные подобные ситуации.

Да и далеко не любое вагинальное и анальное проникновение означает совершение действий сексуального характера, которыми следовало бы считать действия гинеколога при осмотре женщины или действия судебно-медицинского эксперта при освидетельствовании потерпевшего лица, в том числе получение от неё (него) образцов (мазков) вагинального либо анального содержимого и пр., даже обычные мазки на глисты и др.

В силу изложенного, предложенные законодателями новые редакции статей о сексуальных криминальных правонарушениях выглядят весьма непрофессиональными и подлежат еще весьма тщательной проработке.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Лейба Є.В.,

*кандидат юридичних наук,
викладач Природничо-гуманітарного коледжу
Ужгородського національного університету*

Важливим етапом у юридичному супроводі внутрішньо переміщеної особи під час втрати судового провадження на тимчасово окупованих територіях є судовий розгляд самого провадження. Згідно з нормами розділу X Цивільного процесуального кодексу (надалі - ЦПК України), порядок розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження відбувається «у порядку, встановленому цим Кодексом» (493). Деякі практики відразу зазначили, що відновлення втраченого судового провадження проводиться за загальними правилами ЦПК України, які встановлені для розгляду справ позовного провадження, з урахуванням особливостей, передбачених Розділом X ЦПК України.¹ З таким висновком варто погодитися, оскільки це закріплено на законодавчому рівні, а саме в ст. 493 ЦПК.

Якщо виходити із авторських позицій, що процедура відновлення втраченого судового провадження є спрямованою на вирішення поточних процесуальних питань у межах, конкретної цивільної справи, то очевидно напрашується висновок, що така процедура повинна підпорядковуватися правилам того виду судочинства, у межах якого ця процедура застосовується. Тобто, якщо відновлюються матеріали позовного провадження, то процедура їх відновлення має підпорядковуватися правилам позовного судочинства.

З аналізу розділу X ЦПК України стає відомо, що заяви про відновлення втраченого судового провадження розглядаються в судовому засіданні, порядок проведення якого залежить від виду судової ланки, де відбувається розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження. Ось чому не можна категорично говорити, що порядок розгляду цієї заяви визначається правилами розгляду справ позовного провадження в суді першої інстанції. Цей порядок може визначати-

¹ Зейкан Я.П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України / Зейкан Я.П. – К.: Юридична практика, 2006. – 560 с.

ся правилами розгляду цивільної справи в суді апеляційної або касаційної інстанції або порядком, що передбачений для Верховного Суду України. Ось чому в нормах розділу IX ніде не має обов'язкової вимоги при винесенні ухвали про відкриття провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження інформувати про неї зацікавлених осіб та викликати їх на судові засідання. Так, за загальним правилом розгляд справи у суді касаційної інстанції проводиться без попереднього повідомлення осіб, які беруть участь у розгляді справи.¹

Крім того, вказаний судовий порядок відновлення втраченого судового провадження обов'язково корегується спеціальними нормами, які передбачені в розділі X ЦПК України.

Отже, порядок розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження буде визначатися порядком спрощеного позовного провадження.

Важливе значення під час аналізу процедури розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження має визначення складу суду, при якому слід розглядати таку заяву. Чинний ЦПК України та узагальнення судової практики з цього приводу не говорять ні слова. Але свого часу постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами процесуального законодавства при розгляді цивільних справ по першій інстанції» від 21 грудня 1990 року, яка наразі вже не чинна, визначала, що всі заяви про відновлення втраченого судового провадження повинні розглядатися суддею одноособово. Зокрема, заяви про відновлення втраченого судового провадження розглядаються одноособово суддею. Саме тому деякі науковці стверджують, що на цей момент вказане правило є актуальним і повинно дотримуватися судами України.

Заява про відновлення втраченого судового провадження розподіляється автоматизованою системою для певного судді, який працює у штаті суду, якому підсудний розгляд такої заяви.

Вважаємо, що не варто надсилати на розгляд заяву про відновлення втраченого судового провадження судді, що виносив кінцевий процесуальний акт. Справа в тому, що обставини втрати судової справи можуть бути пов'язані з недобросовісною поведінкою судді, який мав доступ до матеріалів цивільної справи. У такому разі, якщо суддя був зацікавлений у втраті цієї справи, об'єктивного розгляду заяви про

¹ Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / За ред. Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, В.В. Васильченка, Н.Ю. Голубевої. – Х.: Одісей, 2009. – 952 с.

відновлення втраченого судового провадження не буде. Натомість, якщо таку заяву передавати на розгляд іншому судді, існує процесуальна можливість відповідно до ст. 493 ЦПК України допитати такого суддю як свідка, попередивши його про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих свідчень.

Доволі красномовно про зловживання судді, який розглядав заяву про відновлення втраченого судового провадження, свідчить така цивільна справа. Так, суд апеляційної інстанції скасував ухвалу судді місцевого суду про закриття розгляду про відновлення втраченого провадження та надіслав справу до суду першої інстанції для вирішення питання щодо можливості відновлення втраченого провадження. У якості аргументації своєї позиції він зауважив таке. У матеріалах справи відсутня ухвала щодо відкриття провадження у справі про відновлення провадження чи взагалі розгляду про відновлення втраченого провадження за скаргою ОСОБА_2. Однак, у матеріалах справи містяться повістки (а.с. 17), згідно з якими ОСОБА_2 викликався до суду як заявник у справі про відновлення втраченого провадження у справі № 401/1746/12 за його скаргою. Тобто з цієї копії повістки випливає, що ОСОБА_2 подавав заяву про відновлення втраченого провадження у справі № 401/1746/12, тоді як в оскаржуваній ухвалі суд зазначає, що ОСОБА_2 не подавав таку заяву (а.с. 22). Амур-Нижньодніпровський районний суд м. Дніпропетровська розглянув питання про відновлення судового провадження без участі ОСОБА_2 та інших заінтересованих осіб. Однак, в матеріалах справи відсутні підтвердження того, що ОСОБА_2 отримав повістку про виклик до суду в судові засідання 26.10.2012 року. Про те, що на судові засідання викликалися інші сторони у справі № 401/1746/12, у матеріалах справи взагалі немає жодних відомостей, а в оскаржуваній ухвалі навіть не згадується. Окрім цього, суд в ухвалі зазначив, що на адресу ОСОБА_2 було надіслано оригінал та копія ухвали судді від 04.04.2012 року, оригінал та копія ухвали судді від 17.02.2012 року, а також усі документи скарги ОСОБА_2. Проте немає підтверджень того, що апелянт зазначені документи отримав.¹

Як уже зазначалось, норми розділу X ЦПК України не передбачають проведення підготовчих дій щодо розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження. Сама процедура відновлення

¹ Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області в цивільній справі № 4с-401/22/12 від 25 грудня 2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28370973>

втраченого судового провадження характеризується тим, що чітко в ній можна виокремити два послідовні етапи відповідно до норм Розділу X ЦПК України: відкриття провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження та її судовий розгляд. Проте фактично можна виокремити у структурі цієї процедури також підготовчий етап, хоча нормативно в розділі X ЦПК України він не виділяється. Судова практика засвідчує, що судді часто, відкриваючи провадження за заявою про відновлення втраченого судового провадження, призначають справу до попереднього (виділено нами – Авт.) розгляду. Крім того, судді інколи керуються положеннями ЦПК України про необов'язковість проведення попереднього судового засідання під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження, про що прямо зазначають в ухвалі про відкриття провадження у цій справі.

Отже, навіть якщо норми розділу X ЦПК України не визначають можливість проведення попереднього засідання під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження для вчинення підготовчих дій, така можливість зберігається, відповідно до ЦПК України, що апелює до «порядку, встановленому цим Кодексом». Тут слід тільки додати, що підготовчий етап виокремлюють у діяльності всіх судових ланок у сфері цивільного судочинства.

Таким чином, після відкриття провадження у справі за заявою про відновлення втраченого судового провадження судовий розгляд такої заяви може охопити два етапи: підготовчий етап та етап безпосереднього розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження. Зокрема, якщо брати до уваги діяльність суду першої інстанції, то це буде стадія провадження у справі до судового розгляду та стадія судового розгляду, які проводяться у формі попереднього засідання та судового засідання відповідно. Але якщо брати до уваги діяльність судів вищестоящих інстанцій, то таких стадій не передбачають, проте виокремлюють вчинення підготовчих дій суддею-доповідачем також у межах попереднього судового засідання. Їх вчинення під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження підтверджуються матеріалами судової практики.¹

З аналізу розділу X ЦПК України та логіки розвитку описаних процесуальних дій у ньому впливає можливість здійснення перших трьох видів підготовчих дій для розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження. Проте остання підготовча дія – публікація

¹ Курс цивільного процесу : підручник / [Комаров В. В., Бігун В. А., Баранкова В. В. та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

із закликом надати суду втрачені документи або їх копії – з положень розділу X ЦПК України не впливає (хоча перелік витрат, пов'язаний із розглядом справи, відкритий). Вважаємо, що подібну підготовчу дію варто запозичити й Україні, оскільки слід використати всі можливі способи для точного відновлення втраченого судового провадження. Але таке запозичення повинно бути з певним нюансом: витрати за таку публікацію слід покласти на державу, а не заявника. Такий підхід не буде суперечити загальній концепції про безоплатність розгляду подібного роду заяв та усуне фінансові перепони щодо достовірного встановлення фактів цивільного процесуального характеру.

Аналізуючи повноваження суду під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження, слід пам'ятати те, про що ми вже раніше стверджували в попередньому підрозділі: суд не має права перевіряти цивільну справу, матеріали якої втрачено. Саме тому варто погодитися із висновком Д. Д. Луспенника про те, що суд, розглядаючи заяву про відновлення втраченого судового провадження, не вправі робити висновки про правильність тверджень суду, що розглядав справу, та про обґрунтованість вимог заявника по суті раніше пред'явленого позову (заяви, скарги) стосовно втраченого судового провадження, змінювати висновки про обставини справи. Зазначене застереження створює межі розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження (ухвали про необхідність відновлення втраченого судового провадження), за яким суд повинен тільки поновити повністю або частково матеріали втраченого судового провадження у їх незмінному вигляді. Для того, щоб досягти змін у змісті поновлених судових рішень, слід задіяти інакші процедури, які пов'язані з оскарженням судових рішень, а не із відновленням втрачених матеріалів.¹

За результатами розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження суд може винести судові рішення – ухвалу суду.

Відповідно до ст. 494 ЦПК України рішення суду виноситься у випадку відновлення втраченого судового провадження повністю або частково (ч. 1), а ухвалу суду про закриття провадження з розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження за умови недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення втраченого судового провадження (ч. 3). Правда, на практиці чомусь мають місце винесення рішення суду про відмову в задоволенні заяви про віднов-

¹ Луспенник Д. Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ (складання судових процесуальних документів за новим ЦПК України) / Луспенник Д. Д. – Х. : Харків юрид., 2005. – 640 с.

лення втраченого судового провадження. Оскільки винесення подібного роду судових рішень не передбачене розділом IX ЦПК України серед повноважень суду за результатами розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження, то таке вирішення питання вважаємо є незаконним. Воно приводить до заміни одного процесуального документа на інший, хоча норми ЦПК України чітко вказують, який саме вид документа за яких умов повинен формуватися.

Заява про відновлення втраченого судового провадження по суті не розглядається. Зумовлено це специфікою фактів предмету доказування, у структуру якого не входять юридичні факти матеріально-правового характеру, які опосередковують матеріальні відносини сторін, третіх осіб (заявника та зацікавлених осіб) або входять, але вони спрямовані на вирішення поточних процесуальних питань, а не матеріально-правових питань щодо суб'єктивних матеріальних прав. Звідси цілком логічно виникає питання про правильність вирішення законодавцем назви кінцевого процесуального акту суду при задоволенні заяві про відновлення втраченого судового провадження. Якщо заява про відновлення втраченого провадження по суті не розглядається, то в такому разі варто вносити не рішення суду, а ухвалу.

Отже, якщо доктрина цивільного процесу сприймає рішення суду як процесуальний акт, який вноситься у випадку розгляду справи по суті, то в такому разі, за умови задоволення заяви про відновлення втраченого судового провадження має вноситися не рішення суду, а ухвала.

Як вище ми стверджували, чинний ЦПК України при задоволенні заяви про відновлення втраченого судового провадження передбачає винесення ухвали суду. Причому воно формується, навіть якщо вказана заява буде задоволена частково та виникатиме ситуація часткового відновлення втраченого судового провадження.

Відновлення втраченого судового провадження, може відновити текст повністю або в частині відповідно до обсягу відновлюваних матеріалів. Повне відновлення втраченого судового провадження на практиці має місце надзвичайно рідко. Аналогічне зауважують інші науковці. Зокрема, О.М. Штефан стверджує, що, за звичаєм, поновлюється частина провадження за розсудом суду першої або апеляційної інстанції, тобто основні судові документи (рішення, ухвали суду першої або апеляційної інстанції). Причому часткове відновлення втраченого судового провадження буде мати місце не тільки при відновленні змісту кінцевих документів, але й при відновленні частини кінцевих документів у цивільній справі. Так, «суд вважає обґрунтованими ви-

моги ОСОБА_3 про відновлення судового провадження, та при цьому відсутність позовної заяви та додатків до неї, досліджуваних судом доказів, позбавляють суд можливості поновити втрачене провадження повністю, в зв'язку з чим суд задовольняє заяву частково та поновлює втрачене провадження в частині поновлення резолютивної частини рішення суду для можливості реалізації законних прав заявника».¹

Отже, внутрішньо переміщеній особі при подачі заяви про відновлення втраченого судового провадження потрібно прослідкувати за дотриманням процедури, а саме: 1. згідно результатів розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження суд може винести судові рішення: ухвалу суду. 2. Якщо судовим рішенням буде задоволена заява про повне або часткове відновлення втраченого судового провадження, в описовій частині судового рішення слід вказати коло судових доказів, що були досліджені під час розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження, у мотивувальній частині потрібно зазначити, які процесуальні дії виникали в цивільній справі, матеріали якої втрачені, де окремо слід виділити коло доказів, які досліджувалися у втраченій справі.

¹ Штефан О. Порядок відновлення втраченого судового провадження / О. Штефан // Юридична Україна. – 2005. – №5. – С. 73–76.

Наукове видання

ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

*Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
(20 квітня 2018 року, м. Ужгород)*

Тексти публікуються в авторській редакції

Верстка Кокіної Ренати

Підписано до друку 18.05.2018. Формат 60x84/16. Гарнітура Cambria.
Умов.друк.арк. 9,8. Папір офсетний. Зам. №980. Наклад 200 прим.

Оригінал-макет виготовлено та віддруковано:
ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво Серія ДК №5040 від 21 січня 2016 року

З 46 Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Менджул. Ужгород, 2018. 168 с.
ISBN 978-617-7404-90-2

У науковому збірнику опубліковано матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб», що відбулася 20 квітня 2018 р. на базі Ужгородського національного університету.

Для наукових та науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, студентів правничого напрямку, юристів-практиків, усіх, хто цікавиться питаннями юриспруденції.

УДК 364-787.82-054.73(043.2)